

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

PÁL, Ferenc szerk.

Álomvadászok. Portugál–afrikai elbeszélések / Dream Hunters. Portuguese–African narratives

Eredeti közlés /Original publication:

2012. bev.: Inocência Mata, utószó: Pál Ferenc, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 158 old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.002.467

Dátum/Date 2017. november / November 9.

filename: PALFerencszerk_2012_Alomvadaszok

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

PÁL, Ferenc szerk.: Álomvadászok. Portugál–afrikai elbeszélések / Dream Hunters. Portuguese–African narratives, *AHU MATT*, 2017, **pp. 1–160. old.**, No. 000.002.467, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Közkönyvtárakban / In public libraries

Kulcsszavak/Key words

Magyar Afrika-kutatás, válogatás a portugál–afrikai irodalomból, elbeszélések magyar fordítása, Pál Ferenc utószava: a portugál–afrikai és főleg az angol irodalom történetének rövid áttekintése

African studies in Hungary, a collection of Portuguese–African literature, narratives (short stories) in Hungarian translation, postscript (a study) by

Ferenc Pál: a brief overview of the history of Portuguese–African and mainly Angolan literature

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMEN-
TUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC
SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/ writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikánisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

Portugál-afrikai
elbeszélések

Álomvadászok

Álomvadászok

PORTUGÁL-AFRIKAI
ELBESZÉLÉSEK

Álomvadászok

PORTUGÁL-AFRIKAI
ELBESZÉLÉSEK

ELTE Eötvös Kiadó, 2012

Az elbeszéléseket az alábbi kötetekből válogattuk:

ORLANDA AMARILIS: *Cais-do-Sodré té Salamansa*. Centelha, Coimbra, 1974 ♦ LUANDINO VIEIRA: *Vidas Novas*. Afrontamento, Porto, 1975 ♦ JOÃO DE MELO: *Imitação de Sartre & Simone de Beauvoir*. Editorial Caminho, Lisboa, 1999. © 1999 Editorial Caminho, SA, Lisboa ♦ ARMÉNIO VIEIRA: *No Inferno*. Editorial Caminho, Lisboa, 2000. © 2000 Editorial Caminho ♦ NELSON SAÚTE: *As Mãos dos Pretos*. Dom Quixote, Lisboa, 2001. © 2001 Nelson Saúte e Publicações Dom Quixote ♦ NEUSA DIAS – TOMÉ BERNARDO (org.): *Caçadores de Sonhos*. União dos Escritores Angolanos, Luanda, 2005. © 2005 by Diversos Autores ♦ ABREU PAXE – GABRIEL CABUÇO – JOMO FORTUNATO (org.): *Angola 30 Anos, 30 Contos*. Instituto Nacional do Livro e do Disco, Luanda, 2005. © 2005 Diversos Autores e União dos Escritores Angolanos ♦ DOMINGAS DE ALMEIDA (org.): *Como se viver fosse assim*. União dos Escritores Angolanos, Luanda, 2009. © 2009 Diversos Autores e União dos Escritores Angolanos.

Az előszót írta

Profª Drª INOCÊNCIA MATA

Válogatta, a kísérő tanulmányt

és a kísérőtrajzokat írta

PÁL FERENC

Fordította BORBÁTH PÉTER, CZINE ERZSÉBET,
DEMETER MÁRIA MAGDOLNA, GERGELY VERONIKA,
KARVALY RÉKA, KIRÁLY SZABOLCS, KRUSINSZKI
ZSUZSANNA, NAGY DÓRA, NAGY VIKTÓRIA,
PÁL FERENC, PÁL ZSOMBOR SZABOLCS,
PILHÁL ZSÓFIA

A kötetet szerkesztette

PÁL FERENC

© Szerzők, 2012

Hungarian translation © Fordítók, 2012

www.eotvoskiado.hu

Felelős kiadó: az ELTE Bölcsészettudományi Kar dékánja

Felelős szerkesztő: Pál Dániel Levente

Borító: Váraljai Nóra

Tördelőszerkesztő: Péter Gábor

Nyomdai kivitelezés: Prime Rate Kft.

ISBN 978-963-312-117-7

Irodalmi tájképek

Irodalmi tájképek címet adtam ennek a rövid bevezetésnek, amely három portugál nyelvű ország (Angola, Mozambik és a Zöld-foki-szigetek) elbeszélés-irodalmából merítő válogatás élére kerül, mivel úgy gondolom, hogy ez a huszonkét szöveg különös, időben és térben is kaleidoszkopikus képet ad ezeknek az országoknak az irodalmáról.

Tizenhárom író huszonkét, hosszabb-rövidebb elbeszéléséből tárul elénk ezeknek az országoknak a történelmi valósága – José Craveirinha, Luandino Vieira, Luís Bernardo Honwana, Uanhenga Xitu és Heliodoro Baptista a gyarmati korban és Mia Couto, Roderick Nehone, João Melo vagy José Eduardo Agualusa a posztkoloniális időszakban született szövegei révén. Kívül állnak ezeken az esztétikai-ideológiai és időbeli kategóriákon Pepetela és Arménio Vieira szövegei, *A dicsőséges család: a flamandok ideje* és *A pokolban* című regények részletei.

Szeretnénk aláhúzni, hogy a gyarmati korszak „éjszakáját” felidéző elbeszélések túlnyomó többségükben városi témákat feldolgozó narratívák, amelyekben a gyarmatok fővárosainak (Luanda, Lourenço Márques/Maputo) egyik-másik városrészében és az anyaországban („Salamansa”) uralkodó társadalmi viszonyok nyomasztó mindennapjai jelennek meg. Ez annak a következménye, hogy a gyarmati területek városai a politikai öntudatra ébredés és a hazafias érzelmek felerősödésének színterei, ennél fogva a – gyarmati alávetettségéből származó – különféle konfliktusokkal küzdő országok jelképei. Ilyenképpen a történetek elbeszélői – akik a szövegösszefüggés révén a demiurgoszaik, azaz Luandino Vieira, José Craveirinha és Luís Bernardo Honwana alteregói – valóságos történet-írókká alakultak, olyan *griot*-okká, megtörtént esetek megéneklőivé, krónikások és költő-zeneszerzők keverékeivé, Bernard Nantet összegző megnevezésével élve „conteur”-okká¹,

¹ NANTET, Bernard: *Afrique – Les Mots Clés* ('Afrika – a kulcsszavak'). Bordas, Paris, 1992. 4.

akik magukra vállalták ezen városi területek mikrokozmoszában kialakuló társadalmi viszonyok olyanforma történetírói lejegyzését, ami által ezek a történetek a *nemzet* metonimikus megtestesüléseiként jelennek meg. Még azokban az esetekben is, amikor – amint ezt *A dicsőséges család* esetében megfigyelhetjük – a *nemzetre* vonatkozó elbeszélést aktualizáló lejegyzés a XVII. századba, a „flamandok idejébe”, következésképpen egy korakoloniális időszakba nyúlik vissza, s egy Van Dum nevű holland allegorikus módon útjára indítja az angolai nemzet egy etnokulturális szegmentumát...

A városi világnak ezt a hegemoniáját csupán Uanhenga Xitu töri meg, aki elbeszéléseit vidéki környezetbe helyezi, leginkább Icolo e Bengo vidékére (Ganga-Zuze és Calomboloca négertelepekre). Uanhenga Xitu (Agostinho Mendes de Carvalho) – akinek írói neve kimbunduul, anyanyelvén azt jelenti, hogy „a hatalom gyűlöletes” – eredetisége abban áll, hogy legismertebb műveiben, a *Mestre Tamoda*-ban (‘Tamoda Mester’, 1974) és a *Manana*-ban (1974) bemutatja azt a kulturális törést, amelyet a gyarmati uralom okozott. Olyan irodalom ez, amely a szerző kifejezésével élve erősen *kimbundualizált* (azaz a helyi kimbundu nyelv hatását viselő) portugál nyelven íródott (ezért olvasásához szójegyzetre van szükség); ez a jelenség nemcsak nyelvi feszültséghez vezet, hanem feszültséget vált ki az olyan személyek kulturális önkifejezésében és szimbolikus élettapasztalataiban is, mint a majd’ kilencvenéves író (1924-ben született), ahogyan ezt több beszélgetésben is elmondta². Másfelől Heliodoro Baptista *A holló* című elbeszélése – amely 1988-ban azzal a céllal keletkezett, hogy egy, a gyarmati vagy másképpen a tengerentúli területeken folytatott háborúról (amelyet az afrikaiak felszabadító háborúnak neveznek) szóló kötetben³ jelenjen meg – az afrikai portugál gyarmatosítás időszakába visz vissza, amikor az ellentétek nem mélyebb szinten, a világkép szintjén jelentek meg...

Az új korszak kezdetén, tehát a gyarmati időszak végnapjaiban született *Salamansa* című elbeszélés – Orlanda Amarilis a *Cais-do-Sodré té Salamansa* (A Cais do Sodrétól Salamansa-ig) című, 1974-ben megjelent kötetének

² Lásd: Interjúk. LABAN, Michel: *Angola: Encontro com Escritores* (‘Angola: Találkozás írókkal’). I. kötet. Fundação Engenheiro António de Almeida, Porto, s/d. (1991). LOPES DE SÁ, Ana Lúcia: *A Confluência da Tradição e do Moderno na Obra de Uanhenga Xitu* (‘A hagyomány és a modernség egymásra hatása Uanhenga Xitu műveiben’). UEA, Luanda, 2005.

³ Heliodoro Baptista elbeszélése először a João de Melo által szerkesztett *Os Anos da Guerra – os Portugueses em África: Crónica, Ficção, Poesia* (‘A háború évei – a portugálok Afrikában: krónika, elbeszélő próza, vers’) antológiában jelent meg (Publicações Dom Quixote, Lisboa, 1988).

záródarabja – értelme nem teljesedik ki párja, a Cais-do-Sodré híján. Mivel Orlanda Amarilis a zöld-foki irodalomban azon kevesek közé tartozik, akik *valóban* a zöld-foki diaszpóra írói – hiszen szülőföldjének alakjai hazájuktól távoli vidéken (jelen esetben Lisszabonban) mozognak, ahol mindennapjaik az álom és az elhagyott szülőföld (Salamansa tengerpartja a zöld-foki São Vicente szigetén található) valóságának kegyetlen egymásnak feszülésében, a száműzetés és a kivándorlás magányosságában telnek, amelyet a Cais-do-Sodré metaforizál. Erről az állomásról indulnak ugyanis a helyi érdekű vonatok Lisszabon külvárosaiba, ahol a zöld-foki bevándorlók legnagyobb közösségei élnek. A cím, *Cais-do-Sodré té Salamansa* tökéletesen kifejezi a távolba szakadtak szenvedését, a zöld-foki kivándorlók helyzetének elviselhetetlenségét, akik, akárcsak a *Salamansa* című elbeszélés hőse, Baltasar: bár sorsa különbözik Linda-étól – a lányt São Tomé szigetének ültetvényeire üzte a sorsa –, és anyagilag jobban él nála, de folytonosan kíséri őt a múlt, amelyet felerősít a diaszpóralét, amelyben él.

A posztkoloniális időszak megjelenítése a *nemzeti* és – ahogy Orlanda Amarilis esetében láthattuk – a *diaszpóra* szintjén végbemenő történelmi mozgások által meghatározott társadalmi, kulturális és lélektani metamorfózisokból következő helyzetek bemutatásából bontakozik ki. Hasonlót tapasztalhatunk João Melo első megjelent kötetében, az *Imitação de Sartre & Simone Beauvoir*-ban ('Sartre & Simone Beauvoir utánzása') közreadott elbeszélésekben. Ezt a kötetet még négy elbeszélés-, illetve krónikagyűjtemény követte,⁴ amelyekben João Melo, akit 1998-ig csak költőként ismertünk, az angolai valóságot erőteljes és kegyetlen humorral ábrázoló prózaíróként jelentkezik. João Melo elbeszéléseiben – a transzverzálisan ható idioszinkráziák mentén – felboncolja a posztkoloniális angolai társadalmat, így teremti meg a „haza gyermekei”-nek a képét, és mutatja meg az emberi létezés zezugos útjait egy számtalan gazdasági, kulturális, ideológiai és lélektani ellentmondás által szétszabdalt országban. Amint már egy másik tanulmányomban⁵ írtam – amelyben a világról és Angoláról, az angolai emberről és létről gondolkodtam –, a kiválasztott elbeszélésekben bemutatott századvégi

⁴ *Os Filhos da Pátria* ('A haza gyermekei', 2000), *The Serial Killer e Outros Contos risíveis ou Talvez Não* ('A sorozatgyilkos és más igen vagy kevésbé neveléses elbeszélések', 2004), *O Dia em que o Pato Donald Comeu pela Primeira Vez a Margarida* ('A nap, amelyen Donald kacsa először tette magáévá Margarita-t', 2006) és *O Homem que não Tira o Palito da Boca* ('A férfi, aki nem veszi ki a fogpiszkálót a szájából', 2009).

⁵ MATA, Inocência: *Imitação de Sartre & Simone de Beauvoir ou imitação de amores em reflexões narrativas*. Op. cit., 199.

Luanda közegében ugyanolyan kevéssé sztereotip módon jelenik meg a női lét bonyolultsága és a műfaj viszonyrendszere, mint bármely más „afrikai szintéren”.

Az emberi létnek ebbe a felfogásába illeszkednek bele a kötet általam a posztmodern kategóriájába sorolt elbeszélései, mivel nem létezik ennél átfogóbb meghatározás ezeknek az íróknak a megnevezésére, akik koruk és irodalmi rokonszenveik révén egy nemzedékbe sorolhatók. Mind Mia Couto, mind pedig Agualusa vagy Nehone elbeszélései a férfiak és nők személyes viszonyairól szólnak. Az érzelmeknek ez az „egyetemessé tétele” (ahogy ez Rosalinda bosszújában megjelenik a *Rosalinda, aki senkivé lett* című elbeszélésben) fölerősíti Tzvetan Todorov megállapítását, aki szerint „az a valóság, amelynek megértésére az irodalom törekszik, egyszerűen (ugyanakkor mégis a lehető legbonyolultabban) az emberi tapasztalat”⁶.

Szükségességnek érzem ugyanakkor, hogy egy ilyesfajta, az afrikai irodalmi tanulmányok körébe tartozó munkában szót ejtsünk arról is, hogy a válogatásban dominánsan jelen lévő műfaj – az *elbeszélés*, amelyet az előszó írója kétségek között használt – miképpen definiálható. Ennek leginkább az az oka, hogy ez a meghatározás, főként az angolai irodalom közegében, de nemcsak ott, lassanként alkalmatlannak tekinthető. Mivel ezek a rövid narratívák, amelyeket a narratológia *elbeszélésként* határoz meg, visszahozzák a szóbeliségből a *hallgató-olvasó* és a *beszélő*- (történetek *elbeszélője*) író egymáshoz kapcsolódó párosát, amellyel végül semlegesítik vagy legalábbis viszonylagossá teszik a szóbeliséget és az írásbeliséget elválasztó manicheista szemléletet. Performatív oldalról nézve a(z írásban megjelenő) *betűnek* és a (mesélés rítusának hagyományából következő) *hangnak* a szinkretizmusa az „írás helyé”-t átalakítja a hang helyévé, amelyet a leírt szó megpróbál visszaszerezni. Az átélésnek és az *oratura*-ban szerzett tapasztalatnak a visszaszerzése olyan jelentést hordozó papírlapok révén történik, amelyek létrehozói a szóbeliség hatásaira törekvő kommunikációs helyzeteket hoznak létre. Nem véletlenül nevezik ezeket a hasonló válogatásokban megjelenő rövid elbeszéléseket *históriáknak*, és csak igen ritkán *elbeszéléseknek*...

Ez a válogatás, amelyhez kitüntető módon előszót írhattam, nagyon érdekes munka egy olyan szintéren, amelytől még bizonyosan igen messze van a portugál világ teljessége – ahogy ezt nagyon jól tudja Angola budapesti nagykövete asszonya, Dr. Lizeth Satumbo Pena, aki felkért erre a hálás feladatra.

⁶ TODOROV, Tzvetan: *A Literatura em Perigo* (2007). DIFEL, Rio de Janeiro, 2009. 77.

És ezt talán még nála is jobban tudja Pál Ferenc professzor, ennek a munkának a mozgatója. Ezért aztán elmondhatjuk, hogy ez az antológia hiánypótló munka, amelynek válogatása, mint minden válogatás, egyéni szempontok alapján történt, tükrözi a válogató ízlését és műveltségét. Mindazonáltal ebből a válogatásból hiányoznak olyan alkotók – de ismétlem, ez minden antológia esetében így van –, akik hozzájárultak a rövid narratívák fejlődéséhez. Ilyenformán szükség volna São Tomé és Príncipe, valamint Bissau-Guinea elbeszélőinek bemutatására, mert ezek sem foglalnak el periférikus helyet az öt portugál nyelvű afrikai ország irodalmában.⁷ Ezért úgy gondolom, hogy ez a kiadvány csak az első lépés – egy gyors és átfogó pillantás az afrikai portugál nyelvű irodalmakra –, és a kezdete egy nagyszabású kiadói tervnek.

Lisszabon, 2012. március 6-án

Inocência Mata

a Lisszaboni Egyetem Bölcsészettudományi
Karának tanára,
az egyetem Összehasonlító Tanulmányok
Központjának kutatója

Karvaly Réka fordítása

⁷ Lásd: MATA, Inocência: *A periferia da periferia: o estatuto periférico das literaturas africanas de língua portuguesa* ('A periféria perifériája: a portugál nyelvű afrikai irodalmak periférikus helyzete'). *Revistas Discursos – Estudos de Língua e Cultura Portuguesa*, n° 10, Maio de 1995. Universidade Aberta, Lisboa. (Número dedicado a "Discursos periféricos"). Incluído em: MATA, Inocência: *Literatura Angolana: Silêncios e Falas de uma Voz Inquieta* ('Angolai irodalom: egy nyugtalan hang csöndjei és megszólalásai'). Kilombelombe, Luanda, 2001 & Mar Além, Lisboa, 2001.

Mindennap hajnalban kelt, fogta a nagy kosarat, és elindult a *machamba*, az ültetvény felé, amely ott volt, Lagoasban, közel a kunyhóhoz.

Fanisse görnyedten dolgozott a földön, nagy mellei úgy lógtak, mint a papaja, Sonto meg a hátán kucorgott, vagy a csípőjén, és közben szopott. Soha egy haragos szót nem szólt asszonysorsa ellen, és teste soha nem adta meg magát a kapa súlyának, amelyet kérges kezében tartott.

Sokszor énekelt, fájdalmas, édes hangon, amelyben benne volt az ősi faj dalaiban rejlő panasz öröme. És hangja úgy szállt a mezők fölött, mint valami könyörgés, amit a mulungók, a fehér emberek madarainak motorzúgása egész Mavalanéban elnyomott. Repülő madarak, emberekkel a belsejükben. Ejha!

Fekete Fanisse csak túrta a sötét földet, amelyen minden kapavágásra termékeny sérülések hasadtak. A *machamba*, az ültetvény maniókát, kukoricát, töklevelet adott, amit megettek. Ami megmaradt, eladták.

Minden reggel elment Xipamaninéba: a nagy kosár a fején, a kis élő batyu, Sonto a hátán. Szokásos helyén ülve – *senha ya xicudo* – kiterítette a kemény földre, egy régi, nagy zsákra a termést: a cacana kis piros gyümölcsseit, a rongababkötegeket, a filléres mogyoróhalmokat vagy a paradicsomfürtöket.

Így éldegélt Fanisse asszony a kukoricájával, a maniókájával, a mogyorójával és a töklevelével. És ott volt az ő nagy gondja.

– Pár fillér a mogyoró! – énekelte az árakat a bazárban.

A kapájával és a *machambá*-jával és a legbecsesebb gyümölccsel, Sontóval a hátán, Fanisse asszony ott élt a Lagoas mélyén, a „Vieira” mellett.

Pár fillér: ez volt az élete.

Kora reggel Fanisse asszony kint van az ültetvényen.

A háttérben az eukaliptuszok zöldellő tömege ellepi a horizontot, mint valami szélben zúgó függöny.

Meztelen talpai elsüllyednek a nedves fűben, homok tapad rájuk, nyomot hagynak az ösvényen.

Harmatos fű és homok.

Messziről nézve szép a fű, és szépek a mogyoró és az édesburgonya levelei, ahogy belepi őket a télies afrikai éjszaka párája.

A kukorica hosszú levelei a harmat súlya alatt a földig hajolnak, mint a megörbített azagaia-fák.

És a hideg reggelben minden fehér. Az egész *machamba* egy nagy mező, itt-ott zöld pöttyökkel, fölötte meg a gyapotfák magasodnak.

Messziről szép, de Fanisse jól ismeri. Ő megmondhatná, ha nem volna felnőtt gyermek, milyen a *machamba* a szürke hajnalban, milyen a fehér pára nyirkos és kegyetlen lehelete, ami úgy borul a kétaraszny szántóföldre, mint valami hatalmas kendő.

Fanisse asszonnyal ott van Sambeca is, szorosan mellette, és lépésről lépésre vizsgálgatja a lagoasi fekete földet.

Sambeca asszony a fejéhez emeli a kezét, elsimítja élő virágmintás kendőjét, társa, Fanisse felé fordul, kapája nyelét a térde közé szorítja, a tenyerébe köp, és éneklő hangján, a kissé vontatott édes bennszülött nyelven megkérdezi:

– *Mamana uá Sonto*, azt mondják, érkezik ide egy nagy *ósi*, egy fehér ember?

– Nem tudom – feleli Fanisse görnyedten, lógó mellekkel.

Ha tényleg jön egy *ósi*, hogyhogy nem jöttek ide az antilopszarvkürtös férfiak, teljes erejükből fújva, mint a pásztorfiúk, akik összetereklik a nyáját?

Aztán megint megszólal Sambeca asszony:

– Azt mondják, hogy az *ósi* véget vet a nyomorúságnak.

Ez már érdekli Fanissét. Micsoda, vége lesz a nyomorúságnak? Megigazítja az alvó Sontót, aki az anyja vállába fúrja a fejecskéjét. Összeteszi a kezeit, és köp. Valahogy könnyebb lett, és már nem érzi a nyirkos földet és a hajnal metsző levegőjét.

És megtelik reménnyel és bizakodással: Tatana uá Sonto holnap érkezik.

Aztán mindketten elhallgatnak, a saját gondolataikba merülnek: Nyomorúság! Tatana uá Sonto, aki megjön Jonéból. A 15 escudo-s élénkpiros kendő a xipamaninei üzletben. Sontónak takaró.

Fanisse nem türtőzteti magát, énekelni kezd. Éneke köszönet a *mulungó*-nak, aki megöli a nyomort.

Hideg van, a köd olyan, mintha eső lenne, a nap szét akarja kergetni a felhőket, és ő énekel, mert örül. A bánattól és az örömtől szívből énekel az ember.

Vége lesz a nyomornak, a fia apja pedig megérkezik a jonei bányából, pénzzel a batyujában.

Énekel a hasadó hajnalban.

De Fanisse megelégedett róla, hogy az öröm néha rövid életű.

Még aznap reggel, a bazárban, megkeresték egy levéllel. Furcsállotta. Neki jött ez a levél ezekkel a szép betűkkel, a közepén fekete sávval? Fölkelt, megigazította a kicsi Sontót a csípőjén, és elvitte a levelet a *mulungo* Silvának, hogy olvassa föl neki.

– Fanisse – olvasta a fehér ember a borítékon.

Igen, Fanisse, ez ő, de minek húzza az időt ez a *mulungo*, amikor benne már a vér is megfagyott a balsejtelemtől? Sötét arcán ülő szemei a forró homokban mezítláb toporgó aggodalommal követték a fehér ember mozdulatait.

Balsejtelem hasított belé és égette.

Mulungo Silva föltépte a borítékot, elkezdett olvasni.

Olvasott, rápillantott Fanisséra, az asszonyra, aki a *machamba* dolgait árulta a bazárban, aztán tovább olvasott.

Aztán Fanisse meghallotta a *mulungo* hideg hangját, amint azt mondja:

– Meghalt egy Matolo nevű férfi a bányában...

Fanisse asszony mindent hallott, és mintha parázsló botot döftek volna a fülébe.

Kinyújtotta durva, kapanyéltól kérges tenyerű kezét, és elvette a levelet. Tágra nyílt szemekkel bámulta azokat a kicsi valamiket a papíron, amik képesek voltak megölni egy olyan erős férfit, mint amilyen Sonto apja volt.

Ott vannak ezek a kis fekete valamik, szépen sorba rendezve, és ő felzaklattott képzeletében látja, amint nőnek-növekednek, aztán ráugranak Matolóra, akinek talán meg is van kötözve keze-lába, hogy ne tudjon védekezni. Látja, ahogy ráugranak az ő megkötözött emberére, és addig szívják a vérét, amíg meg nem hal.

„Matolo meghalt” – zakatolt régi csíkos kendővel bekötött fejében. Délután, a kunyhója felé menet, Fanisse még nem tudta elhinni, mekkora szerencsétlenség érte.

És ha hazugság? Azok a fekete kis valamik a papíron talán csak Xitimela asszony hazug kis férgei, hiszen az az asszony nem szereti őt.

És csak ment, Sontóval a hátán, az ösvényeken, amiket Xipamanine és Mavalane lakóinak meztelen talpai tapostak ki.

Vitték a lábai, az ösztöneitől vezérelve, a munkában megkeményedett ujjai pedig gyűrögették a levelet, amely egyik pillanatról a másikra megváltoztatta élete folyását.

És Fanisse annyira akarta, hogy mindez ne legyen igaz, hogy szinte látta, ahogy a kis fekete valamik helyet cserélnek egymással a papíron, hogy megváltozzon az értelmük.

Ekkor történt, már majdnem hazaért nádkunyhójába, amikor egy férfi durván megállította.

Mamana uá Sonto fejében kavargtak a gondolatok: vesszenek a filléres mogyoróhalmok. *Machamba*. *Õsi*. Nyomor. Micsoda összevisszaság a tés-tére kötött gyermek fekete anyjának elméjében és sorsában!

És mindez mintha csak Xitimela asszony varázslata volna, amire nincs ellenszer.

És fölemelte a hangját – a hangot, amelyről most senki nem mondta volna meg, hogy énekelni is tud, szép bennszülött dalokat –, hogy kérjen, könyörögjön, és megmagyarázza, miért nem ment. Vett egy köpenyt, mert Sonto nagyon fázik éjjelente, úgy megfagy a kis keze, hogy alig bírja mozgatni.

A durva kezek kilökték az útra.

Sonto fölriadt a lökdösésre, és hangosan fölsírt.

A nap leereszkedett a Malangára, és piros volt, mint egy véres labda.

Sonto sírt. A nap a Malangák nyugati oldalára ért.

A *machambá*-t árnyak lepték el, és az ültetvények zöldje lassan elsötétült. Mindez annak a másiknak a varázslata volt, aki irigyelte őt.

Fanisse asszony még jobban összegyúrte a levelet, és lábai megbotlottak a fűben. Körülnézett. Láta a nádkunyhót, tetején az öt bádoglepot, a nap utolsó csillanását ezen az estén, amelyet leégetett a magány.

Látta a *machambá*-t, az árnyakat, amelyek már a kukorica alsóbb leveleit fenyegették. A verejtéket, amely nap mint nap csorgott, reggeltől estig, a sóvárgó várakozást, hogy esik–nem esik, növekszik–nem növekszik, és Sontót a hátán, aki aludt, vagy mohó száját a mellére tapasztva szopott.

Elfogta valami vágyakozás, de el is múlt. Majd visszatér.

Áttette a fiút a csípőjére. Bal karjával átkarolta a félmeztelen testet, nagy kendője alatt, megfordult és elindult.

Mindenki látta, hogy ő az erősebb, biztosan valami különös amulett vezette.

Valami erős és titokzatos amulett: a levél.

Az alkonyból hirtelen sötét éjszaka lett. A denevérek visítva kirepültek a házak fa- és bádogtetője alól.

Nemsokára előbukkan a hold, arra, Polana felé. Lagoasban a békák megtöltötték az éjszakát a brekegésükkel, a fűben rejtőző tücskök pedig megbosszulták egész napi hallgatásukat.

Egy nagy bagoly huhogott egy fekete fügefa fölött, és az emberek rémülten és babonásan közelebb húzódtak egymáshoz: azt hitték, így legyőzik a lidérc-től való félelmüket.

A lagoasi éjszakában egy árnyék látszik az egyik kunyhó bejáratánál: Fanisse asszony visszatért.

A kamra padlóján Sonto alszik, és álmát lassan benépesítik az álomképek.

Odakint a denevérek kiáltozásai egy másik világ lelkei, amelyek ott lebegnek a lagoasi élet kunyhója fölött.

És a hold fénye fölragyog, betölti az eget, és előbb az öt bádoglapot, aztán az egész kunyhót megvilágítja.

Matolo meghalt a bányában, Fanisse pedig otthagya a kapát, és életben van.

A régi ágy most az ő *machambá*-ja. Néha még énekli népe beletörődő dalait, de a sötétséggel együtt megérkeznek az alakok, az árnyak egyesülnek, és az élet megy tovább.

Egy kötelék egyesíti a jövőt, Fanissét és az alakokat.

Csak pár fillér!

Íme egy újabb történet, amelyet az öreg Sambeca asszony elmesélhet az unokáinak, miközben a száraz fűből rakott tűz fénye felé tartja a kezeit: *Karingana – wa Karingana*, egyszer volt, hol nem volt... És a hangok azt felelik körülötte: *Karingana!* Volt egyszer egy...

Nagy Viktória fordítása

JOSÉ CRAVEIRINHA

Hamina „harakirit követ el” az Araújo utca szentélyében

Ah! Ah! Ah! Hallatszott az asszony harci kiáltása, feketén csillogó szeme, mint a vadmacskáé, mindig dühös a cigarettafüst, a *twist* és a *kwela* ritmusának hangzavarától.

Mindenki tudta, hogy Hamina királynő volt, vadmacska, elsőrangú táncosnő. És mikor Hamina lejtett egy kört a terem közepén, a matrózok tágra meresztették skandináv szemeiket, és karjukat nyújtogatták a nádszálvékony derekat keresve. És ez a derék megszökött, aztán jött, kitért, belesimult, visszavonult.

Ki táncolna jobban Haminánál? Ki nevetne harsányabban Haminánál? Ki lenne képes egy kétméteres szőke matrózt kicsiny, daloló *xindjingeritana* madárkává varázsolni, ragacsos léppel a szárnyain, ki a csőrét megmeríti a pirosló virág nektárjában.

– Hamina, *come here* – Hamina, gyere ide – Hamina, *buia aleno*, Hamina, *venez ici* – és egy kacagás megkaristolta az éjszaka timpanonját: Ah! Ah! Ah! És a vadmacska-szemek átvillantak a különböző márkájú cigaretták vattasűrűjén.

Ki ültette el azt a dohányt? Ki öntözte meg azt a dohányt? Ki szedte le azt a dohányt? Senki. Márkája Lucky Strike, Nilos, LM, Havano és így tovább. Szívjuk el azt a cigarettát, engedjük ki a füstöt az orrunkon és a szánkron. A cigarettát meggyújtják és elszívják egészen a végéig. A csikket meg eldobják. A hamut is, ami már belemart a füstszűrőbe. És a tüdejüket? A tüdejüket is eldobják.

Ki alkotta Haminát? Ki tanította Haminát? Ki irányította Haminát? Ki szívta el Haminát? Egy sör volt ő. Egy cigaretta. Olcsó viszki. Törköly.

– Daícoooo... ej, Daícoooo!!! Játssz egy szambát, hé!

És Daíco nem az ajkaival válaszol. Daíco ajkai az ujjai hegyén vannak. Öt, tíz, harmincezer ujj és ötszáz millió húr a kesualma jól megerjesztett levének óceánján, Leta anyó kertjéből, kinek Zulmira volt az unokája, a fia pedig

Joaquim, és Penguimen vállalt munkát. Ez a Joaquim volt az, aki egy nagy tivornya közben halt meg *ximchiana zucutá*-t táncolva, lent az „Espada”-ban.

És Daíco megmozdítja az ujjait. Minden mozdulat egy darabka kenyérhéj. Száz mozdulat egy tál rizs. Ötszáz mozdulat valami, amit marhaszeletnek neveznek, valami olyannal körítve, amit krumplinak hívnak. Kétszázötven-ezer mozdulat a horganyzott tető és a négy fal, amelyre felteszik a kabátot, a nadrágot és a párás reggeleken félrecsapott sipkát. Daíco ott minden napba belehal egy kissé, látva, hogyan változik a táj: mint egy festetlen nő arca, aki csókra nyújtja ajkait. Daíco haja deressé lett azon a csókon gondolkodva. Még megtörténhet? Merre van az az asszony? Hová született? Ki látta őt járni, nevetni, sírni és csókot adni?

– Daícoooo... ej, Daícoooo!!! Játsszol egy szambát, hé?!

Tegnap Smith elballagott az Araújo utcába. Belépett. Hátrasimította szőke haját, de Hamina nem tűnt fel. Elővett egy csomag Lucky Strike cigarettát, de még mindig semmi.

Hamina sehol. Smith kijátszotta az utolsó kártyalapját, belenyúlt a zsebébe, és elővett egy maréknyi dollárt. Megjelent Joana. Jött Esperança. Aztán Felicidade. De Hamináról semmi. Hamina rejtve maradt a sötétben.

Daíco nekifogott kenyérhéjat játszani, és marhasültet krumplival, a bérelt ház horganyzott teteje alatt ötig számolta a kesudiófákat. Egy hordó Uputo kitöltötte a kabarézó elméket, volt *twist*, volt *szamba*, volt *rock*, volt *kwela*. De mindez csak hazugság.

Hamina végignyúlva az ágyon. Egy tüdő, amelyben *rock n’roll* van belül. Az ő tánca. Táncolni való tánc, végignyúlva Xipamaniné piacán.

Hamina végignyúlva az ágyon. Ágy, melyen kukoricaszalma a bélés. Ágy, melyen aludtak; ágy, melyen szolgáltak; ágy, melyről nem kelnek fel többé. Hamina ágya, mely örökké ellenáll.

Nagy Dóra fordítása

ORLANDA AMARILIS

Salamansa

Baltasar föl és alá jár a házban, egyik szobából a másikba megy, és mindannyiszor megáll a kertre nyíló ajtónál, miközben egymáshoz dörzsöli vagy a háta mögé téve összefogja a két kezét, s közben elmélázva gondolkodik.

A virágzó jázminok szétterülő illata emlékeket sodor felé. Egyszer, már nem is tudja, hány esztendeje, karnevál idején a társaival együtt elloptak Chica asszonytól egy kacsát, amelyet azután a nővére hátsó udvarára vittek. Azon az éjszakán is, amikor a hold éles fénye megvilágította a város alacsony házait, átjárta a levegőt a jázminillat, amely a délután lehullott virágszirmokból szállt fölfelé.

Egyszer ezen az ajtón át szökött ki, hogy találkozhasson Linda-val. Igen, azzal a Linda-val, aki a Cavoquinho utcán sétált föl és alá. Egy jázmin tűzött a zakójára, és miután csendesen behúzta maga mögött az ajtót, már kint is volt az utcán, amelyen végigsüvöltött a városra zúduló szél.

Pedig Linda egyike volt a Cavoquinho utcai lányoknak. Mégis ő volt a főszereplője éjszakai álmainak, miközben kamaszból lassan felnőtté serdült.

Amikor elment arrafelé, a lányt mindig társaságban találta. Ott volt Júlio, a moziból, meg Humberto és a többi fiú, meg a többi lány, akik ugyanezt az életet éltek, mint ő, egyszer ezzel voltak, máskor azzal, matrózokkal, gimnazista fiúkkal, hosszú hajútakról megtért utazókkal.

Linda-nak volt dolga egy házasemberrel is. Ez a férfi kifizette a szobája bérét, és elvitte hozzá a barátait is, hogy együtt mulatozzanak. Tonhalas rizst ettek csípős paprikával vagy hallevest pirított maniókaliszttel, néha pedig sültkolbászt. Ettek, nagyokat nevettek, és itták a grogot.

Ezek a mulatságok nemegyszer Salamansa-ban értek véget, egy isten háta mögötti homokos tengerparton, a sziget túlsó végén. A hold fényénél vacsoráztak, azután a homokon elnyúlva bámulták a nyugalmas éjszakát. Máig is gyötörte legbelül, hogy soha nem lehetett ott ezeken a Salamansa-ban rendezett eszem-iszomokon.

Linda gitározott, és énekelt is. És hogy énekelt! La, la, la, hagyd már el, te lány, la, la, la. Ki tudná elsorolni. Megannyi morna és szamba csendült fel abban a szobában, amelyet belengett a Capstain cigaretta pléhdobozára állított petróleumlámpából felszálló füst. A füstcsíkban végződő halavány lángocska bizonytalanul táncolt erre-arra, meg-megvilágítva az üres üvegeket. Ott álltak sorban az asztalon, a durván vakolt fal mellett.

A lány végül otthagyta a házas férfit.

– Tudod – mondta neki egyszer, miközben a fiú a hátán elheverve feküdt a vaságyon, és két karján nyugtatva a fejét számba vette a mennyezet gerendáit –, tudod, azért hagytam őt ott, mert mindig a disznólkodáson járt az esze.

Kombinéban ült az ágy végén, a fejét vakarta, és mondta a magáét.

– Ezeket a dolgokat úgy szeretem csinálni, ahogyan szokás. A disznólkodás nem a kenyerem.

És jelentőségteljesen pillantott a fiúra.

Baltasart ez elégedettségel töltötte el. Ő legalább illendően tette a dolgát. Elégedett volt és büszke, hogy Linda neki öntötte ki a szívét. Felült az ágyon, és magához húzta a lányt. A lány feje hozzáért a hasához, végigcsiklandozta. Ezen a koraesti órán kezdődött egyébként a kapcsolata Linda-val, amely hosszú évekig, mi több, néhány hónapig még az esküvője után is tartott.

Először csak a pusztá élvezetért kereste őt föl; később a birtoklás vágya vitte hozzá, hogy érezze langyos és hajlékony estét, hogy a fejét ott nyugtathassa a lány két feszes melle között. Olykor érezte a fülén és az arcán a félvér lány verejtékét, amely kigyöngyözött a bőrén, és lefelé csorgott a két melle között nyíló völgyben.

Idővel különös dolgot vett észre. Birtokba vette Linda egész testét. Ölelte jövőendő feleségét, de a vágy újra meg újra Linda-hoz űzte. Az egész város erről beszélt, de nem tehetett ellene semmit.

Abban a koraesti órában Linda ajkaival súrolta a köldökét, majd felemelte a fejét, és félig elnyíló szájából elővillantak a fogai. Ő csak a lány hosszú és sima lábát látta maga előtt. Az erőfeszítéstől hátrahanyatlott az ágyra. Minden erejét összeszedve tette magáévá a lányt.

Felrémllett előtte az a pók, amelyik eközben a fejük felett sebesen végigszaladt az egyik gerendától a másikig húzódó pókfonalon. A pókháló remegett, ő pedig már annak a japán selyemkombinének pántját nézte, amelyhez potom pénzért jutott Arã boltjában.

Maga alá gyűrte a védtelenül kitárulkozó lányt. Linda kérlelte:

– Ne tedd ezt velem.

A kérleléstől új erőre kapott, a vágy felnőtt, tapasztalt férfitá tette. Mélyről feltörő sóhajtással vette birtokba a testét, ahogy a virágról szaggatja le

szirmait egy durva kéz. Linda szemhéja verdesett, majd lecsukódott, szempillája sűrű árnyékot vetett nyugodt és kipirult arcára.

Baltasar végigtekintett a nyíló jázminokon.

Vajon mi lehet most Linda-val?

Egyszer megverte őt. Vacsora után elment hozzá, és látta, hogy a szobájából kijön néhány kikötői legény, az öbölben dolgozó csempészek fajtájából. Szinte súrolta őket, ahogy belépett a kis szobába, ahol Linda a nagy mozsáron ült, két könyökével az asztalon megtámaszkodva. Az állát a kézfejére támasztotta, és bambán meredt maga elé.

Egy üvegbe nyomott, félig leégett gyertya világította meg az asztalt és a poharakat.

A lány, amikor meglátta őt, az üveget az ital maradékával lassan levette az asztalról, és a mozsár mögött, az asztal lába mellett a falhoz tolta.

Baltasar mindent értett. A legények grogot hoztak, és alaposan leittatták Linda-t. A lány szeme mindent elárult. Odalépett hozzá, dühében és féltékenységében hatalmas pofont kevert le neki. A lány meg sem mozdult, de amikor újra felemelte a kezét, dühödten felpattant, és csípőre tett kézzel elmondta mindennek, hozzátéve: „te tökmagzacskó”. Tántorogva az ajtó felé lökdöste. Nem tudta kilökní az utcára, ezért hirtelen megállt, és hátat fordított neki. A derekáig felrántotta a ruháját, előre hajolt, és mindenét kimutatva, újra meg újra rácsapott a kezével a fenekére, miközben ezt rikoltozta:

– Itt és csak itt parancsolsz nekem.

Elvesztette a fejét, és ahogy visszaemlékszik, rúgta, ahol érte, majd fáradtan és legyőzötten elmenekült onnan.

Még az utcán az arcába csapó szél sem tudta lehűteni a dühöt, amely fel támadt benne.

Felidéződnek benne ezek az emlékek, és érzi, hogy ugyanúgy kívánja Linda testét, mint húsz évvel azelőtt. Soha többé nem hallott róla.

Kiment a szobából, végigment a folyosón, majd kilépett a kiskertbe. A ciszterna mellett megállt. A konyhaajtóban álló cselédlány csodálkozva pillantott rá. Majd úgy tett, mintha nem is látta volna, visszament a konyhába, és onnan figyelt. Elszánta magát, bement utána.

– Antoninha, emlékszel Linda-ra?

– Milyen Linda-ra, doktor úr?

– Arra a Linda-ra, aki a Cavoquinho utcában lakott.

Antoninha rosszmájúan felnevetett. A nevetése sértette a férfi fülét.

– Miért érdekli ez a doktor urat?

Összezavarodott, nem tudta, hová akar Antoninha kilyukadni.

– Tényleg arról a Cavoquinho utcai Linda-ról akar tudni?

Baltasar hallgatott. Mindenki tudta, mifélék azok a Cavoquinho utcai lányok. Rosszféle volt mindegyik. Legalábbis akkoriban, amikor még fiatal fiú volt. Olyanféle lányok, akiknek minden csütörtökön el kellett menniük a kórházba, hogy megvizsgálják őket. Az egyik és a másik vizsgálat közötti napokon, ha ugyan napoknak lehet nevezni azokat az éjszakákat, a Shell, a Távírda dolgozóival mulatoztak, vagy a *coladeira* hangjára rázták magukat a külföldiek előtt, a nap minden órájában. Odavetettek nekik néhány schillinget, amivel nem sokra mentek.

– Linda Istenben megboldogult apám húga volt.

– Micsoda, maguk rokonok?

– Azok vagyunk. Linda apám húga volt. A nagynéném – tette hozzá rövid hallgatás után.

– És mi történt vele?

– Linda-val? Átköltözött São Toméra.

Antoninha a kemence tűzterében kotorászik egy piszkavassal.

– Egyszer még én is átköltözöm São Toméra.

A férfi oda sem figyelt rá.

São Vicente-ről mindenki São Toméra költözik. Miért mennek el, ha végül úgyis csak az angolai vendégmunkásoknak szülnek gyereket, és ráadásul még el kell viselniük az ültetvényeken dolgozó munkafelügyelők durvaságait is?

– Miért mennél São Toméra? – kérdezte meg magának is váratlanul a cselédet. – Nem érzed jól magad itt, ahol születted, Antoninha?

– Én még csak megvagyok, doktor úr. De van egy fiam, és azt taníttatni akarom. Tudja, errefelé nincs semmi.

Antoninha gondolai színtelen szavak áradatával törnek fel.

– A fiam apja elhagyott. A fiam a tengerparton és a sólepárlóknál tölti minden idejét, nem csinál semmit, csak csavarog. Semmi tiszteletet nem érez az anyja iránt. Az anyja különben is már öreg, és nem bír vele. Azért kell elmennem São Toméra, hogy legalább taníttathassam.

A lábával odább penderíti a tyúkot, amelyik figyelmes, felemelt fejjel bemerészkedett a konyhába.

Baltasar az ajtóban állva végignézi a tágas udvaron, amelyben mindenféle tyúkok csipegetnek. Hosszú ideig élt itt, São Vicente szigetén, és egyszer még szeretne visszatérni ide. A nővére állandóan arról beszél, hogy két éve nem esik az eső, az emberek tömegestül költöznek át São Toméra, és a vele egykorú emberek vagy kivándoroltak Amerikába, vagy otthagyták az álmos Mindelo-t, mert nem bírták a reménytelen küzdelmet a tomboló széllel, amely felkorbácsolta a tenger vizét. Miért is maradna? Semmi nem köti ide.

– Visszamegyek a São Paulo utcai házamba, a Cais do Sodréra.

Ösztönösen fakadtak fel belőle a panaszos szavak.

Antoninha leguggol, a háncskosarat benyomja a magas, kő- és cementkemenye alá. Bekukkant a tűztérbe, a forró hamuban süllő krumplira. Még mindig guggolva megfordul, és csodálkozva kérdi:

– No nézd csak, a doktor úr magában beszél?

A szél betört az udvarba, felkapta és megforgatta a port, amely tölcserformán emelkedett a magasba.

Miért jutott az eszébe Linda? Annyi éve már, hogy vége szakadt ennek a kapcsolatnak, amely miatt a felesége többször kiborult. Vége kellett, hogy legyen, mert elutazott az anyaországba. Sok év telt el azóta. Elvégezte az egyetemet, felnőtt gyerekei vannak, köztisztviselőként álló családapa lett, és mégsem lehet nyugodt? Képes lenne bármilyen bolondságra, ha újra találkozna Linda-val.

Linda mezítláb járt, a sarka sima volt, mert habkővel dörzsölte. Nem repedezett úgy ki, mint a többi mezítlábás nőnek. És milyen elegánsan szívtá a cigarettáját. Lábát keresztbe vetve, nekitámaszkodott az ütött-kopott asztalnak, amely a szobája közepén állt, ahol a barátait fogadta, ahol evett, és ahol lefeküdt vele és a többiekkel, és olyan élvezettel fújta ki a füstöt, ahogyan azok az asszonyok, akiket később ismert meg a Chiado teaházaiban. Az utolsó időkben néha megdöbbenette őt bizonyos férfias megnyilvánulásai. Cigarettával a szájában ment ki az utcára, és úgy járt-kelt, hogy ki nem vette a szájából, amivel felháborította az egész várost, a lábát simára csi-szolta a habkővel, rózsaszínű kendőjét a feje tetején csomózta meg, és japán selyemruhájában kirajzolódtak az idomai.

– Szeress – mondogatta –, élvezz.

És fejét kihívóan felvetve fejezte be a mondatot.

Baltasar végigment a gizgazos udvaron, és megállt a ciszterna mellett.

A konyhából egyre erősödő ének hangja hallatszik. Az Antoninha szájából felcsendülő *coladeira* simogatóan körbeöleli, cirógatja, elbágyasztja – erre csak a mi földünk képes igazán –, és elröpíti őt Salamansa homokos partjára, amelyet csókjaikkal borítanak el a tenger sós habjai.

Antoninha elfeledkezve a gondjairól elragadtatással énekel:

*'m bá pá Salamansa
oh, sô sabe
'm bá rolá na areia
oh, sô sabe
oh menina colá na mi
pá 'm podê brincá ma bô¹*

Oh, Salamansa, amelynek a tengerpartján úgy zúgnak és kavarnak a hullámok, mint a zabolátlan lányok Szent Iván éjjelén. Oh, Salamansa, ahol a vesszőkosarak mélyén megbúvó letakart tányérok ott a sült hal, és a nagynéni jóvoltából a meleg homokkal teli üstökbe rejtett kukoricakásával teli szilkék. Salamansa homokja. A homokon hengergőző Linda.

Menj be a kertből a hátsó kisszobába, és foglald el a helyed az udvarház termeiben.

Pál Ferenc fordítása

¹ Elmegyek Salamansa-ba / tudod / elmegyek, hogy hempergőzzek a homokban / tudod / oh, kedvesem, simulj hozzám / hogy enyeleghessek veled, elmegyek oda

UANHENG XITU

A megbűvölt labda

Hosszú évek múlva egyik-másik négertelep fiatalsága bizonyosan azt gondolja majd, hogy a szüleik és nagyszüleik ifjúkorában nem tudtak úgy bánni a labdával, ahogy manapság Icolo és Bengo vidékén.

Mégis, sok időbe telik majd, amíg ugyanolyan lelkesedéssel rúgják a labdát, mint egykor ezeken a telepeken.

Nganga, más néven Ganga-Zuze és a környező települések lakói még soha nem láttak olyan futballpályát, amelyet annyi virágzó lilaakáccal díszítettek volna fel, amelyet úgy betöltöttek volna az árusok harsány kiáltásai és a vidám dobszó, mint ahol a Ganga-Zuze és a Calomboloca-telep játékosainak emlékezetes találkozója lezajlott 1935-ben.

Ezek a fiatal emberek a városból jöttek, ahol azokban az időkben legalább olyan jól futballoztak, mint Európa néhány nagyvárosában, és meg akarták mutatni a tudásukat a négertelepen is.

Minden településen jól ismerték ezeknek a futballistáknak a nevét, a Kakuma testvérét¹, a Kanzaka fivéréket², Agostinho-ét (Tamanquerro da Mutamba), Kakongo Kaleia-ét³, a Vuando-ékat⁴, Domingos António-ét, Palmas-ékét, Almeidas-ékét (Cassneca), Pintos Marquesét és a többiekét.

Nagy volt a találkozó tétje, ezért híre a járás határain túl is messzire eljutott. A Luanda-ban, de még a Malanje-ban élő és dolgozó fiatal emberek is eljöttek, hogy végignézzék a nagy mérkőzést.

A mezekért és a nadrágokért hosszú napokat kellett dolgozni, kapával a kézben a kereskedők földjein. A Calomboloca-i Klub elnöke Kuzela tanítómester volt. Jelképes elnök volt, később mégis megvádolták azzal, hogy ő is

¹ Benjamin, António Paz, Sebastião, Francisco.

² Gonzaga Guimarães, Adelino Jacinto de Carvalho és a többiek.

³ António Correia.

⁴ Paulo és José Van-Dúnem.

segédkezett abban a varázslatban, amelyhez a játékosok folyamodtak, hogy megnyerjék a mérkőzést.

De a botrány kirobbanásának még jókor elejét vették, mert mint tanító és mint Krisztus tanainak terjesztője, elvesztette volna tekintélyét az egyszerű nép és még inkább a misszionáriusok előtt.

A találkozó előtti este a calomboloca-iak elnökhelyettesét tájékoztatta egy „hírszerző”, aki leginkább azért ment el Nganga-ba, hogy megtudjon valamit a csapat felállásáról és a mérkőzéssel kapcsolatos mindenféle bűbájosságokról, miszerint a Nganga-i Klub egy élő kakast temetett el a pálya közepén, egy-egy *dibunda*-t, azaz bűvös ereklét helyezett el kétfelől a kapu mellett, és különböző varázsszereket itt-ott a pályán.

Kahima, a „hírszerző”, egyik nővére segítségét vette igénybe, aki a Nganga-telepen élt, és férje a Nganga-i Klub futballszakosztályának befolyásos tagja volt.

A mérkőzéssel kapcsolatos titkos meg az egyéb nagy horderejű megbeszéléseket Kahima nővérenek tornácán, a kiskertben és olykor a családi ágy mellett falnak támaszkodva folytatták. A megbeszélésekben részt vevők a házak építéséhez használatos vékony vesszőnyalábokat, a *jimbala*-kat használták ülőalkalmatosságként. Halkan beszélgettek, de a házigazda felesége mindent hallott, ami csak elhangzott.

Kahima más úton-módon akarta végrehajtani a küldetését, és csak azért tért be a nővére házába, hogy üdvözlje. Az asszony ekkor avatta be mindabba, amit a férje és a barátai terveztek az ő telepének emberei ellen.

– Kérlek, el ne mondd senkinek! – kérte a fiatalasszony titoktartásra a testvérét.

– Ne aggódj, nővérem, köztünk marad az egész.

– Mit hallottál még, Kahima?

– Silva, az elnökhelyettesünk, amikor Nganga felé tartva átmegy Nguxin, meghallgat egy-egy varázslót, akik *Mutakalombo*-val, a vadászok istenével beszélgetnek, hogy elgyöngítse a játékosaink testét.

– És kik ezek a varázslók?

– Nguxiban Kudima, Nganga-ban az öreg Ndunda, akinek Kalunga is segédkezik.

– Gondolod, hogy van valami értelme ennek a felhajtásnak?

– Én csak tudom! Kifutóként dolgoztam valamikor a luanda-i klubokban. Nem hallottál arról, hogy az *Atlético*, a *Seporingui* és a *Seporte Lisboa* egyik-másik játékosa szombaton, egy-egy fontos mérkőzés előtt elment a Melenvu negyedbe, hogy ott aludjon a varázsló házában? Jónéhányukat én kísértem el az öreg Nzamba-hoz. Azt még nem is mondtam neked, Silva, hogy „külföldön”, ahol hisznek abban, hogy a kapusban delejes erő van, a mérkőzés előtt

néhány órával elmennek a templomba, gyertyát gyújtanak, és imádkoznak azért, hogy megnyerjék a meccset. Más klubokban felajánlásokat tesznek. Mások varázserejű szereket, *muasso*-t visznek magukkal amulettként. Ezt magától az elnöktől hallottam. Az a külvárosi klub, amelynek tagja vagyok, és az Ambuilas-pályán játszik, csaknem mindig győz, mert a játékosaink szerencsetárgyat rejtene a harisnyájukba és a nadrágjuk korcába. Vagy te is azt hiszed, hogy a varázslatnak semmi hatása nincsen?

– Kahima, te is jól tudod, hogy a varázslók nagyon sok pénzt kérnek, és ahhoz, hogy ezt az elnökünk kifizesse, nagyon meggyőző érvek kellenek. Református, és ezért elfogadhatatlan számára, hogy pénzt adjon varázslásra. Ha valamit megtud ezekről a dolgokról, még arra is képes, hogy otthagyja a klubot, ami nagy veszteség volna, mert nagyon jó kapcsolata van az előjárókkal és a tehetős emberekkel.

– Hát ezt mondtam a megbeszélésen!... Elmondtam azt is, hogy a mi dolgunkba ne keverjük bele a missziók embereit, különösen pedig az amerikai missziókét, akik azzal tömik tele az emberek fejét, hogy nem szabad inni, nem szabad dohányozni, de még csak egy parázsló ágat vagy gyufát sem szabad adni a dohányos embernek! Ennél még a katolikusok is jobbak... – füstölgött Kahima, azután hosszan elgondolkodott, és azt mondta:

– Valami másra kérjünk tőle pénzt, és köztünk marad az egész.

Vállalta azt is, hogy majd elrendezi a dolgot a varázslókkal. Az idő kevés volt, a feladat pedig nehéz. De már gyakorlatra tett szert ezekben az ügyekben, amikor a *dizanda*-k, a karneváli táncmulatságok dolgában eljárta Kafuuelával közösen, és úgy döntött, hogy beszél az ügyes és nagy hírű varázslóval és a feleségével, akik mind a ketten járatosak voltak ezekben a kérdésekben.

– Kahima, a feleségemmel együtt vállalom ezt a munkát, de csak akkor, ha minden pontosan úgy történik, ahogy mondjuk.

– Mondania sem kell. *Fene uédi, ioso i uambe ké kindulé* (ahhoz tartjuk magunkat, amit megszab nekünk) – felelte készségesen és alázatosan Kahima.

– Nagyon figyelj arra, Kahima, amit most mondok neked, mert elég egyszer is elvétened a parancsok egymásutánját, és hiába volt minden... Ma este magaddal viszed ezeket a porokat, és egy keveset szétszórsz belőle minden útkereszteződésnél, amerre a játékosok és a kísérőik elhaladnak. Megáldasz vele minden keresztutat!... De ügyelj arra, mind az oda-, mind a visszaúton, nehogy valaki a bal oldaladra kerüljön. Erre nagyon vigyázz!... Azután, ha elhaladtál a kibulukutui forrás mellett, az első szemed elé kerülő kunyhó irányában, még a malombeai völgy előtt elásod ezt a *dibunda*-t, azaz varázsszert. Tartsd ide a kezed, itt van!... Amikor az első kakas kukorékol, legyél kint a futballpályán. És a közepén, a körnél, ahová a labdát teszik, ásd el ezt.

Tartsd ide a kezed, itt van!... Miután elástad, elsimítod a földet, nehogy valaki gyanút fogjon... Ezután nyolcszor körbejárod a pályát; a kilencedik körben legyen a markodban ez a zacskó. Tartsd ide a kezed, itt van! Kilenc körön át vidd a két lábad között. Azután gyere el onnan... Holnap reggel, tehát a játék napján, tizenegy óra körül hozd el ide az összes játékost, akik benne lesznek a csapatban...

Ahhoz, hogy hibátlanul teljesíteni lehessen ennyi utasítást meg a vele járó könyörgéseket és szertartásokat, olyan rátermett ember kellett, mint Kahima, akinek nem volt szüksége papírra és ceruzára ahhoz, hogy megtanulja az összes imádságot.

Az ilyen bűbájosságok esetében nem is volt szokás papírt és ceruzát használni. A varázslók nem nagyon bíztak az írni és olvasni tudó emberekben; nem volt olyan varázsló, aki ne burkolódzott volna azonnal némaságba, amint meglátta, hogy az útmutatásait hallgató beteg vagy segítségért hozzá folyamodó ceruzát vagy tollat vesz elő, hogy jegyzeteljen.

De Kahima hibátlanul végrehajtotta, amit az érdemes Nzamba előírt neki.

A mérkőzés reggelén, a Calomboloca-i Futballklub vezetői *dizanda*-t, karneváli felvonulást szerveztek, hogy összecsődítsék az embereket, és minél nagyobb szurkolótáborral mehessenek át a másik településre, Nganga-ba, a mérkőzés színhelyére.

Amint elcsendesedett a karneváli forgatag, a négertelep minden szegletéből felhangzott a szenvedélyes futballrajongó táncosok sípszava, akárcsak a kabócák ciripelése az esős évszakban.

Tizenegy órakor, ahogy Nzamba rendelkezett, minden játékos ott volt a varázsló udvarában. Kidi és Kuzela az udvart körülvéő, *mbala*-nádból font kerítés résein át leselkedett, mert a gyerekeknek és a gyanús személyeknek nem volt bejárásuk. A játékosokat bevezették a szobába.

De a református játékosokkal történt egy kis baj, ők ugyanis tiltakoztak amiatt, hogy Nzamba meg a felesége, Divua ördögűző praktikákat folytat. Erre a kis közbjátékra Kahima nem számított. Nzamba pedig úgy érezte, csalódott abban a férőiban, aki szavát adta, hogy minden úgy lesz, ahogy ő, Nzamba rendelkezett.

A varázsló megharagudott. A keresztények egy részének tiltakozása tönkretetheti egész munkáját, amelyen a kívánt siker érdekében hosszú órákon türelmesen dolgozott és meditált.

– Most mi legyen, Kahima? Mindenkinek részt kell venni az előkészületekben. Ha csak egy ember is kilóg a sorból, az annyira megzavarja az előkészületeket, hogy biztos a kudarc, nem is beszélve azokról a súlyos következményekről, amelyekkel ugyancsak számolni kell.

Az edző elnézte a tanítványait, majd Nzamba-t, és hosszas gondolkodás után így szólt:

– Ne nyugtalankodjon, Nzamba mester. Már tudom, mit kell tennünk. Egyelőre foglalkozzon azokkal, akiknek nincs semmi közük a misszióhoz, és hagyja rám ezeket a megátalkodott keresztényeket – mondta dühösen és epésen –, a port adja ide, majd én beleteszem a levesükbe, amit egy óra múlva esznek.

– És a bedörzsöléssel mi lesz?

– Azt is elrendezem. Majd megbeszélem a gyúrónkkal. A mérkőzés előtt ellenőrzöm minden játékos fizikai állapotát, és úgy rendelkezem, hogy a reformátusokat be kell dörzsölni ezzel a varázserejű balzsammal, amelyet feloldok a terpentiben, amit a kerületi felcsertől kaptam.

– Milyen ravasz ember vagy te...

– Nzamba mester, régóta vagyok már ebben a szakmában, megjárтам Luanda-t és Benguela-t, és mindig nagy klubokban dolgoztam...

– Még így is félek azonban attól, hogy a varázsszereim ereje megtörik az ellenség varázsszerein. Ha ez megtörténik, ami nagyon is elképzelhető ezek miatt a magukat kereszténynek valló legények miatt, akkor a pályán kitör a botrány. Ezért nyomatékosan arra kérek, Kahima, hogy győzd meg ezeket az istenhívőket... Varázserejű kezemmel meg kell érintenem minden játékost, mert csak akkor lehetek nyugodt és elégedett a munkámmal. Tudod, Kahima, eddig még soha nem dolgoztam ennyire megfeszített akarral egy ilyen feladaton... Szóval, akkor te bedörzsölöd őket a *dikoso*-val, a varázserejű balzsammal, a többi port meg beleszóród a levesükbe, s elmondod a fohászokat.

Miközben Nzamba és Kahima így beszélgetett, a varázsló felesége, Divua – *mulala*-ban, azaz ágyékkötőben, félmeztelenül, öreg, aszott mellét szabadon hagyva – négykézláb állította a játékosokat, és átbújtatta őket a két lába között. Valahányszor egy játékos átbújt, imát mormolt, és egy csuporból meghintette őt varázserejű vízzel.

A szertartás végeztével mindannyian kimentek az udvarba, hogy jelen legyenek a győztesnek járó kupa – egy nagy herélt disznó – megáldásánál. A két boszorkánymester (a férj és a feleség) a disznó fölé hajolva csiklandozták és kérdezték az állatot:

– Disznó, disznó, a mienk leszel?

A disznó, egész véletlenül hörtyentett egyet, mintha válaszolna:

– Emmm! (Igen.)

– Disznó, disznó, a mienk leszel?

– Emmm! (Igen.)

– Látod, Kahima, a disznó a mienk lesz, hallhattátok, te is meg a fiúk is, hogy válaszolt. A saját fületekkel.

Amikor mindenki kiment az udvarból, Nzamba behúzta egy sarokba Kahima-t, és odaadott neki egy vörös tollú kakast és néhány kis csomag *mabunda*-t, azaz bűverejű port.

Kuzela és Kidi, akiket a kíváncsiság vitt oda, hogy lássák a bálványait, mindent meglesett a réseken át, a szobában és az udvarban lezajlott szertartást is.

Az udvar sarkában, ahová a két férfi behúzódott, látták, ahogy Kahima a hóna alatt szorongatja a kakast, miközben Nzamba a fülébe sugdos valamit.

Láthatólag igen titkos tanácsokat adott. Kuzela búcsúzóul azt hallotta az öreg varázslótól:

– Akármi is történik, tiétek a felelősség.

Musuami boltjában gyülekezett a társaság, amelyik erre a nagy találkozóra indult, amelyhez hasonlót még senki sem látott Muene Kolo és Muene Mbengu vidékén.

Az ég tiszta volt, a nap kellemesen melegített. A *dizanda*, karneváli táncmulatság, amelyet ugyancsak Kahima vezényelt, a tetőpontjára hágott. Néhányan, akik nem akartak Nganga-ba elmenni, mert úgy gondolták, hogy nagyon messze van, egyre jobban átadták magukat a *ngoma*, a nagydob ritmusának, amelyet Dimbokoto fia két kézzel vert. Kevés idő múlva Makoko boltja megtelt emberekkel, akik tapssal és kiáltásokkal kísérték a fürge lábú karneváli táncosokat.

Azután megindult a menet a mérkőzésre, amelyhez hasonlót ez a vidék még soha nem látott. És többet talán nem is lát... Mennyi ember, mennyi sallang és cicoma, mennyi előkészület, mennyi bűbájosság egy kevéske futballért!

Az emberek sorjáztak Kafuuela és Kahima mögött, akik vitték magukkal a „frigyládát” – Nzamba *mukasu*-ját, azaz varázsszereit. Az egész úton végig szólt a dob meg az ének. A Botomona-ból, Nginza-ból, Quissembe-ből, Quindambiriből, Koda-ból, Domingo-Simão-ból, Malambo-ból és a többi négertelepről összeverődött kíséret menetelt utánuk, bal-jobb, bal-jobb, majd’ két kilométeres, hosszú sorban. Mintha vándorhangyák serege kígyózna az évszázadok óta kitaposott ösvényen.

Az embersereg vége még el sem hagyta Makoko boltját, amikor az eleje már Jodiango, Kibulukutu földjén és Malombe völgyében járt.

Itt a bűbájosok jobbra fordultak, és bementek a magas fű közé a játékosokkal, de a többieknek megtiltották, hogy kövessék őket. A tömeg ment tovább, kivéve Kuzela-t, aki odaszólt Kidinek, hogy rájött a szükség.

Kuzela kúszott-mászott a magas elefántfűben, amíg a titkos ceremónia közelébe nem ért. Rejtekekből vérfagylaló jelenet tanúja volt! A református

játékosok kivételével, akik mentek tovább a tömeggel, a többi játékos kört formált a két férfi körül, akik egy élő kakast temettek a földbe. A sportolók egymás kezét fogva körben álltak, és Kafuuela vezetésével kórusban válasszoltak egy szertartásos könyörgés szavaira. Kafuuela eközben varázssporral dörzsölte be a disznó orrát, és valahányszor kezével odadörzsölte a port, kilencig számolt, és ezt mondta: *moxi, iadi, tatu...! vuá, vuá diafikidile aria-Kiximbi...* – ez a kilences szám, az istenek istene fiainak titkos, megszentelt száma... – Kuzela, megbújva egy elefántfűből kiemelkedő vernonia-fa mögött, úgy érezte, forog vele a világ, és minden erő kiszáll a lábából. Annyira összezavarodott előtte minden, hogy azt sem tudta, álom-e vagy valóság, amit lát.

Amikor véget ért a szertartás, a fiú futásnak eredt, és csatlakozott a nyüzsgő embertömeghez, amelynek nem lehetett látni a végét.

Három óra lehetett, amikor a calomboloca-i játékosok megérkeztek a futballpályára, amelyet akkor már teljesen megtöltöttek a Quionzo-ból, Mutamba-ból, Caculo-Cazongo-ból, Cassoneca-ból, Balata-ból, Cassefuból, Cambombo-ból és a többi négertelepről érkező nézők.

Kahima nekiindult, hogy kilencszer körbejárja a futballpályát, igyekezve elkerülni a Nganga-i Klubot támogató varázslók és néhány, a bűbájosságban jártas néző tekintetét.

A négertelep egyik végében álló futballpályát magasra feltornyozott épületfák határolták. Az ágasfák felső részére vastag köteleket kötöttek, amelyekről különböző színű vászoncsíkok és színes virágokkal ékes ágak lógtak lefelé, amelyeket frissen szedtek a Kasadi környéki erdőkben és folyóágakban. A virágok kellemes illata összekeveredett a csokrokba kötött különböző gyógynövények, a *muelele*, a *manji-diká* és a *kibuma* illatával, amelyeket ugyancsak felhasználtak díszítésre. Minden épületfagúla tetején pálmalevél-nyaláb meredezett. A hamuszürke földön élénkvörös színű földcsíkokkal jelölték a pálya határvonalait. Csak a középen levő kör volt fehér.

A kötélre felaggatott ágakat, kendőket és vászoncsíkokat meg a szöglet-zászlókat finom szellő mozgatta.

Mennyi ember gyűlt össze! Milyen szép! Milyen elbűvölő! Nők és férfiak ünneplőbe öltözve... Nők és férfiak ünneplőbe öltözve! Voltak, akik elérzékenyülve összeölelkeztek, miközben hosszasan óbégattak, mások jókedvűen fel-felnevettek, megint mások harsányan kiáltoztak barátaik és rokonaik után.

A helyi előjáróságot, amelyet ugyancsak meghívtak, a törzsfőnök képviselte, aki királyi méltósággal terpeszkedett el a kioszk ponyvája alatt.

A ponyvával fedett részt hét boksza osztották. Három a törzsfőnök jobbján, három pedig a balján volt. A jobbra lévő bokszokat az idelátogató játékosoknak és a vezetőiknek, a balra lévőket pedig a helyi játékosoknak tartották fenn.

A középsőben a törzsfőnökkel együtt ült a tanító úr (a Calomboloca-i Klub elnöke) és Azevedo, a cachari vasútállomás állomásfőnöke, aki gyalog tette meg a hosszú utat idáig.

A helyi játékosok csak egy bokszt foglalhattak el, mert egyet fenntartottak az ivóvizes cserépkannáknak, a másikban pedig a klubok által felajánlott egy-egy kupát (disznót) őrizték, amelyek a játékban nyertes klubot illetik majd.

A játékosok hatalmas tapsvihar közepette léptek a pályára... Homokfelhők szállkostak mindenfelé. A közönség kendőkkel, széles karimájú pálmарost kalapokkal, faágakkal, pusztá kézzel, szövetdarabokkal, minden elképzelhető dologgal integetett, szinte önkívületben hujjogatva és olyan elragadtatással üdvözölve a fiatal játékosokat, amire eddig még nem volt példa a Catete vidékén rendezett mérkőzéseken.

A csapatok zászlót cseréltek – élénk színű virágokból összeállított hatalmas csokrokat. Kuzela és a társai most láttak ilyet először: virágcsokrot kapnak egymástól a csapatok.

A karneváli táncokat, a *dizanda*-t, a *kazukute*-t és a *ngaieta*-t, meg a többi: a *mbuenze*-t, *dingila*-t, *kabuja*-t, *kilapanga*-t, *itonda*-t, *kiselembete*-t kísérő hangszerek hangja töltötte be a levegőt a pálya körül. Füttyögés, énekszó és kiáltások keveredtek a nézők szóáradatával, amely harsogva kavargott. Kidi és a többiek úgy érezték, mintha álmodnának. Azok az emberek, akiket ismertek, egészen mások voltak... – mintha elvarázsolták volna őket!

A két klub elnöke belépett a négyszögbe. Kuzela tanítómestere elegáns ruhát viselt. Az íróasztalnál ülő emberekre jellemző kifinomult viselkedése ellentétben állt a vele szemben álló férfi megjelenésével, aki a természetes élet keményebb viszonyaihoz volt szokva. Azevedo-t teljesen elkápráztatta a látvány, a kíséretében lévő klubelnökök a virágcsokrokkal a kezükben mentek vissza a nézőtérre, a nyomukban három kóbor kutya, amelyek égnek meredő farokkal forogtak körbe-körbe. Véletlenszerűen csapódtak az elnökökhöz, de mindenki azt hitte, hogy három nagyhírű sámán járja a körtáncát.

Sokan, akik még nem láttak hasonló felfordulást, leginkább pedig az öregek, azt kérdezték:

– Mit akarnak ezek a legénykék? Elmennek a nagyvárosba, és ahelyett, hogy pénzt meg olyan dolgokat hoznának haza, amikkel segítenék az országot, csak ilyen bolondságot hoznak magukkal, ami csak arra jó, hogy eltörjék a lábukat. A labdarúgás az egyetlen „tánc”, amiből senkinek semmi haszna. Nem jár érte fizetség. A játékosok kapálnak a kereskedők földjén, meg egyéb kisebb munkákat végeznek, csakhogy ki tudja fizetni a labda, a mezek meg a nadrágok árát. És ráadásul még a lábukat is eltörlik. Mint a Kidixa fia, az a szerencsétlen, aki egész életét Luanda-ban töltötte, és az a hír járta, hogy

nagy játékos. De abból a pénzből, amit kapott... a szülei egy fabatkát sem láttak. Azt beszélik, teljesen kizsigerelve jött haza, se ruhája, se pénze nem volt, ráadásul a lába is sínbe volt téve. Labda, csak a labda... de mire jó ez az egész?...

– Én csak a táncosok miatt jöttem. Valaki azt mondta, hogy Kazukuta-ból, Naka-ból, Ngaieta-ból, Malambo-ból is jöttek táncosok...

– De az az igazság, hogy még azt a híres labdát sem láttuk.

– Most már nem érdemes visszafordulni. Ha már egyszer eljöttünk... Nézzük meg, mi is ez...

Kibuidikef (Rajta!), elkezdődött a mérkőzés, amelyben mindkét oldalról egyenlő erők csaptak össze. De a Nganga-ból jött játékosok ügyesebbek voltak, és ki tudták használni ellenfeleik gyöngeségét. Tíz percig tartották magukat az látogatók térfelén, amivel a kétségbeesés határára taszították Kakongo-t, a kapust.

A két öreg varázsló, Ndunda és Kudima meg-megrázta a pipáját, amelyben a varázsszer volt, és jó erősen hol a markához, hol a térdéhez verte, mintha a dohányt akarná kirázni belőle. Úgy mondták, ezzel varázserő áramlott ki belőlük, amely az ellenfél játékosainak a testére hatott, és elgyöngítette őket.

A másik oldalon Kafuuela és Kahima a Nzamba-tól kapott port hintette szét, hogy semlegesítse a látogatók varázserejét, és eljuttassa a labdát a nganga-iak térfelének közepére.

Ndunda, amikor látta, hogy rosszul állnak a dolgok, bement a boksza, ahol a kupákat őrizték, megsimogatta a disznót, és megkérdezte tőle:

– Disznó, disznó, akkor hát mégis elmész tőlünk? „Hum... hum”, nyögdelten elégedetten az állat, mert tetszett neki, hogy vakarásszák. De Ndunda, aki biztos akart lenni abban, hogy az állat nem „nem”-et mondott, újra feltette a kérdést:

– Disznó, disznó, mégsem mégy el?

– Um! Um! (Igen, igen.)

A varázsló igen elégedett volt, ami abból is látszott, hogy szinte nevetve mondta a barátainak:

– Minden rendben van, a mérkőzést megnyertük. A disznó kétszer is kijelentette, hogy nem megy sehová.

De a varázslat nemsokára zajosan szertefoszlott.

Amikor Kakongo megszerezte a labdát, hogy berúgja középre, a jobbszélső, Vuando rátapadt. A kapusnak ez nem tetszett. Eldobta a labdát, és neki-ment Vuando-nak.

A mérkőzésből még alig telt el húsz perc. A nézők nagy része berohant a pályára, és óriási zűrzavar támadt.

A küzdelem átterjedt a két csapat szurkolóira, akik könyörtelenül egymásnak rontottak.

Jajgatás, sírás és kétségbesett kiáltozás hallatszott: „Jaj, mit csináltok!” „Segítség!” „Fogjátok meg!” „Csillapodjatok!”...

Az egész pályát elborította a porfelhő. A rudakat, amelyekről néhány perce még a díszítésül szolgáló virágok, faágak és zászlók lógtak, vadul kirángatták, hogy fustélyként szolgáljanak. A szép kioszkot szétszedték, a házépítéshez összerakott cölöpöket és ágakat furkósbotnak és ostornak használták. Minden a feje tetején állt, még vér is folyt.

Azután a küzdelem átterjedt a telepre. A menekülő vendégeket, akik menedéket kerestek az idegen házakban, rúgásokkal és pofonokkal fogadták. A calomboloca-i játékosok vői, apósai, sógorai és egyéb iafiai a rokonságuk mellé álltak, megpróbálták a védelmükre kelni. Így a verekezésben a telep lakói is egymásnak rontottak.

A pályán a calomboloca-iak csapatát kísérő szurkolótábor bátran szembe szállt a telep lakóival, akik egyre nagyobb számban jöttek harcolni, megnyugtanni vagy a küzdelemből kimenteni társaikat:

– *Makutu-êêê! Ximbêêê! Chicu-êêê! Songeê! Kuzelêêê! Kikokêêê! Mbazi-êêê! Kuuiibêêê! Nzangu-êêê!...* – hangzott fel innen is, onnan is a barátok, az anyák és a többi rokon kiabálása, akik a tömegben bolyongva keresték a gyerekeiket és a családtagjaikat, a nevükön szólongatva őket.

Az emberek kétségbeesett kiáltozása összekeveredett a disznók éktelen sivalkodásával, amik mintha azt mondták volna: ajajaj, ajjé, jajjajjaj, mi lesz velem!!!!... Valaki, kihasználva a felfordulást, kifelé terelgette a „kupákat” – jaj, jaj, jóapám (mi lesz velem), jaj, meghalok!!!!... Hova visznek?!...

A vízzel teli kannák tartalmát rázúdították az egymásba kapaszkodó emberekre, és egy pillanattal később az üres kannák már röpültek is a levegőben, zuuum! (Nzamba előre látta ezt a zűrzavart, ami a többiek számára újdonság volt. Ezek a missziókban élő fiatal emberek mindig kavarodást okoznak, ha kiengedik őket a föld népe közé!)

A többi látogató ijedten rohant erre-arra a telepen, mint a szellemek. A dombokon, az ösvényeken, a magas fűben és a völgyben a csapatokba verődött emberek rémülten szaladgáltak. *Lengenu!!!!*... (Fusson, ki merre lát!)

A nap lassan elérte a majomkenyérfák csúcsát, majd leereszkedett a kaktuszok magasságába, és a mélybe merült, túl Longo távoli földjein. De Ngangában még mindig tartott a csetepaté.

Az öreg Kimakienda a vele egykorúak csapatában így beszélt:

– Túl sok volt a varázslat. Ha bűbájosságot alkalmaznak egy olyan küzdelemben, ahol a felek egyenlő erősek, akkor ez az egyik fél halálával végződik.

Éppen úgy, mintha ok nélkül visznek be egy emberi combcsontot a kunyhóba. A ház ura és minden lakója belehal.

Másfelől Kahima mester, aki errefelé és másfelé is sok csetepatéban részt vett már, egész úton Nzamba szavait ismételte:

– Ezek a missziókban élő fiatal emberek mindig kavarodást okoznak, ha kiengedik őket a föld egyszerű népe közé.

Karvaly Réka fordítása

Santo Rosa-ban történt, '61 májusában.

Esteledett, a nap már alig világított; Dina a kunyhó küszöbén ült, és a lábát vakarta. A lábán levő sebet minduntalan ellepték a legyek, és a lány keze már magától mozdult, hogy elhajtsa őket. A délután fényei lassan eltűnedezték a homokról, követték őket a munkából hazafelé bandukoló emberek, s aztán a kunyhók mélyén rejtőzve őrizték bánatukat vagy örömeiket; az ajtók előtt és a kertekben csak a gyerekek játszottak. A májusi este szomorúsága béklyóba verte a lányt, elemésztette jókedvét, pedig tudta, hogy még szüksége lesz rá éjszaka, ha majd a dolgát kell tennie. Rá is szólt az öregasszony:

– Dina. Ma éjjel vendéged lesz. Aztán jókedvű legyél ám, kicsikém!

Hogyan lehetne jó a kedve egy ilyen napon, azokban az órákban, amikor az emberek és a dolgok összegabalyodnak, az éjszakában lövések dörrennek, jajgatnak a földült kunyhók lakói, sírás és káromkodás hallatszik mindenfelől, a dzsipekről gépfegyveres katonák vaktában lödöznek az árnyakra és a fényekre, a macskákra és az emberekre. Mindig elhagyta a jókedve, ha meglátta az alumíniumfényű idegen tornyok magasából figyelő óriási szemeket: sárga fényük szétáradt a négertelep vörös homokján, lecsupaszította a kunyhókat, az árnyak leplében surranó éji vendégeket, és leleplezte azt a férfit is, aki mindig csak hozzá igyekezett, az örökké elégedetlen, örökösen zsémbelő Mabunda anyó kunyhójába.

– Szidott megint, hogy nem úgy csinálod a dolgodat, ahogy kellene. Nem tudom, min jár az eszed, kicsikém. Egy ilyen derék fiatalember! Ő a mi pártfogónk, te is tudod jól.

Gyötrő érzés sajdukt a lelkébe; a fényszórók szeméből áradó sárga fény elől restelkedve bújt el a nap, a pálmaolaj-ragyogású fény szétömlött a telepen, befolyt a legrejtettebb zugokba is. A lányban egy ideje furcsa nyugtalanság motozott, nem emlékezett rá, mikortól, nem is nagyon figyelt rá, hordozta

csak magával mindenfelé. Gyökeret eresztett benne, nőtt-növekedett, mint eső után a gaz, görcsbe markolta a szívét, amikor a dolgát tette, és jöttek egymás után a vendégek, akik lefizették az ötven escudo-t, hogy fekete bőrű lánnyal hálhassanak, tölthessék vele a kedvüket.

Hogyan mondhatná el Mabunda anyónak, hogy mit érez?! Lehet, hogy végig sem hallgatná, hiszen örökösen csak szidja őt, örökösen zsémbel vele, és panaszkodik naphosszat, hogy kevés a pénz, az ennivaló meg drága, a szája be nem áll, folytonosan szapulja őt; egyre többet kell dolgoznia, és ha a vendég nem megy el azonnal, akkor is ő a bűnös, és van mit hallgatnia:

– A rosseb enne meg! Egy húszéves lányról azt hinné az ember, hogy benőtt már a feje lágya! Hát még mindig én tanítsalak?!...

Mit tegyen, mi lenne a jó? Megértené-e az öregasszony, hogy mi a baja, amikor még ő maga sem tudja? El lehet-e mondani, hogy mi rágja a lelkét éjszakánként, amikor összevissza száguldoznak a dzsipek, a hátukon géppuskás katonák, és a sötétség megtelik a telep lakóinak fojtott kiáltásaival? Hiábavaló fáradság volna, érezte maga is.

Az öregasszony naphosszat csoszogva járt-kelt; a kert, a tűzhely és a lábasok között teltek a napjai, és nem vette észre, hogy közben odakint a világban sok minden megváltozott. Ha időnként mégis meghallotta az ajtókra záporozó ütésektől felriadt családok jajveszékélését vagy a puszkagolyók elől menedéket kereső emberek szűkülését, csak morgott magában, hogy már megint nem férnek a bőrükbe ezek a dologkerülő, garázda, részeges sihederek, akik nem tisztelik még az öregeket sem.

Dina hajtotta a legyeket a lábáról, és megint ezeken a dolgokon gondolkozott. Eszébe jutott a torkán fölkúszó undor, amelyet annyiszor érzett a munkája közben: valami mindig görcsbe feszült benne, ha katonákkal kellett lefeküdnie; a mellbimbói megduzzadtak, szorította, nyomta magába a férfit a lábával, de ott belül, mélyen a bőre alatt, a húzában valami ismeretlen féreg vergődött, vonaglott, rágta őt. És amikor túl voltak rajta, a férfi mindennek lehordta őt, és amíg panaszkodott az öregasszonynak, a lány csak motyogott magában, hangosan egy szót se mert kinyögni.

A nappal eltűnt, eltakarta az éjszaka, és a pálmaolaj-csillogású fény végigcsordult a játszadozó gyerekek nevetésén, az ajtóknál hűsülő emberek szavain és mozdulatain; a dzsipek egyre lassabban köröztek, és sandán fürkészték a sötétséget.

Dina vakarózott, közben az járt a fejében, mit fog az éjjel csinálni. Lehet, hogy megint eljön hozzá az a férfi, de ő már nem akarja az ágyékába fogadni, hiába kényszeríti rá az öregasszony, a teste undorodik a marhabőr bűzétől, a férfiből áradó izzadt katonaszagtól.

Szeretett volna felejtetni, mégis minduntalan eszébe jutottak a zűrzavar első napjaiban a homokon és a fűben heverő emberi testek, a reggeli égre kiáltó, ernyedten megnyíló szájak, a vonuló felhőket üresen bámuló tekintetek, a kicsorduló piros vér, amely a homokkal elvegyülve feketére alvadt. Ilyenkor mindig megnőtt ott belül a féreg, még jobban kínoztta. És a lánynak eszébe jutott az élete, a múltja, amelyre eddig soha nem gondolt, mert napjait betöltötték Mabunda anyó parancsai, a dáridók meg a bővérű legények ölelései.

Most még inkább el volt keseredve, mint egyébkor. Az orrában érezte már a katonaszagot, látni vélte a férfit, pedig még ott sem volt, felvillantak előtte önelégült mozdulatai, ahogy a terepszínű katonaruhát, mint egy gyíkbőrt, a szögre akasztja, hallotta harsány röhögését és Mabunda anyó hangját, aki mindig hálálkodott, mindig mentegetőzött:

– Valami baja lehet ennek a lánynak. Talán szemmel verték, ó, édes Istenem!

És amikor a feltámadó szél végigsöpört a szétdobált bádoglemezek között, a mulembafák és a maniókafák között, felidéződött előtte kislánykora: kicsordult a könnye, pedig nem szerette, nem akarta. Kezével elhessentette a legyeket, végigsimított fonnyadt, lelógó mellén, Bernardo-ra gondolt, a régmúlt dolgokra, amikor kicsi volt még, és az öregasszony szüntelenül a nyomában járt, estefelé mindig bezavarta őt a házba, és egyre azt mondogatta:

– Majd ha tizenhat éves leszel, kiscsibém! Tonho úr elvisz magához éjszákára, belefekhetsz az ágyába. Azt mondta, mellette boldog leszel. Légy jó, kicsim! Egy ilyen derék fehér ember, talán még feleségül is vesz.

Böfögött, a délutáni hal keserű maradéka összekeveredett a torkán feltoluló gyűlölettel, a kínnal, hogy úgy bántak vele, mint egy csirkével, csak azért etették, hogy aztán feltálalhassák az ünnepi asztalra. Haragudott az öregasszonyra, az életére, az egész világra. Pedig Mabunda anyót szerette valamikor, mert kedves volt hozzá, enni adott neki, ruházta; ötéves volt akkor, és ha az öregasszony nem veszi magához, meglehet, el is pusztult volna, mert egyedül maradt – azt a napot azóta sem tudja elfelejtetni.

Vasárnap reggel volt, 43-ban vagy 44-ben, nem tudta pontosan. Sütött a nap, katonák futottak keresztül a fűvön, és lötték, akit csak láttak, a kunyhókon páncélautók és tankok gázoltak át. Ötéves volt, de nem sírt. A házuk félig leomlott, a mamára rádőlt a fal; azután este lett, meleg szellőt hozott az éjszaka, és Mabunda anyó lefektette őt egy gyékényre, és elbeszélte neki, hogy a papa is lefeküdt már, egy nagy lyuk van a mellén, úgy alszik, mélyen, a Szent Pál misszió homokjában.

Összegabalyodott benne minden; ennek a réges-régi napnak az emléke, a baljóslatú éjszakákban újra felhangzó kiáltások, a lövések ostorcsattanásai, a gonosz fények, amelyek elnyomják a csillagok örök ragyogását, a lassan

gyógyuló seben mászkáló legyenek, az udvar végéből kiabáló Mabunda anyó káromló hangja; az arca tüzelt a megaláztatástól, fellobbant benne a harag, és mindjobban űzte, hogy kifürkészsze, megölje magában ezt az érzést, amely rája belül, és lehűti, jéggé dermedti, hiába markolásszák mohó férfikezek a sok éjszakai ölelésben elnyűtt lánytestét.

A nap már egészen elbujdosott, elűzték a sóvár csillagok, Rangel irányából felkelt a hold, előverekedte magát a felhők közül, a kis utcákban, a kertek mélyén meglapuló, egymáshoz bújó kunyhók között megsűrűsödött a csend, a makacsul köröző dzsipek berregése sem tudott rést hasítani rajta. A sötétségből gonosz szél nyargalt elő, átrohant a telepen, és megcibálta a bádoglemezeket, magasba kapta és megforgatta a szemetet s a száraz leveleket. A feltámadó szél sodorta a lány felé a dulakodás zaját, a „csípd meg”, „kapd el” kiáltásokat, a berántott ajtók csattanásait, a kunyhók mélyére rejtett, játékaiktól hirtelen elszakított apróságok sírását és tiltakozását. A homokon, a kertek alján egy férfi futott, az éjszaka sötétjéből elősivító puszkagolyók becsapódásai jelezték, hogy merre jár.

Egy öregember futott inaszakadtából, félelemtől elkerekült szeme csillogott, mint a parázs, futott, de már alig állt a lábán a fáradtságtól, s rekedt, a félelemtől sipító hangja mintha mögötte szállt volna, szavai szerteszét szóródtak a kunyhók között:

– Nem én voltam! Ne bántsanak!

Nyomában rohantak üldözői, árnyékukat az ijedt falakra mázolták, hujogtak és nyerítve röhögtek, mintha ünnepet ülnének, megint lövések csattantak, a golyók nyomában porzottak a házfalak.

Az öreg állt, reszketett, már nem volt ereje menekülni a pofonok elől, a rúgások elől, a botütések és a kövek elől, amelyek csak úgy zuhogtak rá minden oldalról, harsány kiáltozások kíséretében. Vonyított, nyüsztített, mint akit megszállt a gonosz, segítségért kiabált, esküdözött:

– Nem én voltam! Nem én voltam! Esküszöm! Ne öljenek meg!

Az üldözők szüntelenül átkozódtak, a futástól megfeszült tüdőkből felcsapó súlyos zihálás, az ütésekben feszülő düh, a gyűlölet megsokszorozódott a sötétség cinkos menedékében, ráomlott a falhoz tapadó öreg négerre, és maga alá temette lehanyatló testét.

Dina maga sem tudta, hogyan lódult meg hirtelen a dulakodók felé. Csak azt érezte, hogy a féreg rája belül, mint mikor ágyékába vonta a katonákat meg a többi vendégét, a harag felszikkasztotta a szívében, a fejébe szökkent, aztán nekiment a halomba feszülő emberi testeknek.

Karmaitól, pofonjaitól és rúgásaitól a támadók villanásnyi időre visszahőköltek, de aztán erős karok durván ellökték a lányt, a szeme és a szája megtelt

homokkal, érezte, hogy taposnak a testén, hallotta az öreg nyöszörgését, röhögést hallott, a fejét mintha leszakították volna a törzséről; azután futó lábak dobogása, lövések ostorcsapásai hasogatták fel a csendet, és a telep rőtvrös utcáján veszett túlköléssel rohant egy autó, nekicsapódott a lány üvöltése:

– Rendőrség!

Amerre az autó elhaladt, csattanva zárultak be az ajtók és az ablakok, gyűlölet szállt a szívekbe, és a szemekből a gyötrelmek könnye csordult.

Dina magára maradt a zúgó fájdalommal, feltápáskodott, lerázta magáról, kitörölte a szeméből és a szájából a homokot; boldog volt, s a boldogság szétáradt csizmáktól megtaposott testében.

Az autó lámpái fölszakították a sötétséget, a földön végigzúduló sárga fényben az öreg néger életre kelt, fogaival az égre vicsorított, torz vigyorra húzódott a szája, kibuggyanó vére bemocskolta fehér haját, tépett ingéből előbukkant a mellén vöröslő folt, a testét átütő nyeletlen csákány mocskos nyársa az égre meredt.

Dina a fájdalomtól tébolyultan, sikoltozva, üvöltve, vicsorgó fogakkal rohant a rendőröknek, csapkodott, átkozódott:

– Megölték, én láttam, hogy megölték! Aljas csirkefogók!

Ebben a pillanatban az éjszakánál is feketébb sötétség hullott rá, eltakarta előle a csillagokat, örvénylő zuhanás ragadta a mélybe, abba az időbe, ahol már nincsenek emlékek, semmi sincsen.

...Dina sajtó fejét tapogatta a kezével, a széles úton robogó autó minden zökkenése végignyilallott benne. De ott legbelül már nem rágott a féreg. A lány szeme előtt az öregember képe lebegett, a mellébe ütött csákány. Nem volt már egyedül golyó tépte sebével homokon fekvő apja, a rázuhanó fal alatt nyöszörgő anyja. A lány megkínzott és földagadt arcán halovány mosoly fénylett, makacsul, akárcsak annak a csillagnak a fénye, amely követte őt tekintetével a fekete magasságból. Behunyta a szemét, és mintha a vasárnapi imát mondaná a missziós templomban, halkan mormolta:

– Soha többé. Esküszöm. Ezekkel a csirkefogókkal soha többé.

És a vihar előtt nyargaló égzengés erejével szakadt föl belőle a rikoltás, amelyben életének minden fájdalma összesűrűsödött:

– Soha többé! Esküszöm!

A sofőr mellett ülő rendőr meg sem fordult úgy mondta: – Szavamra, bolond a spinkó.

Bolond volt valóban, bolond és boldog egyszerre ettől az ismeretlen érzéstől, amely most egész testében szétáradt.

Pál Ferenc fordítása

JOSÉ LUANDINO VIEIRA

Lucas Matesso ünneplő ruhája

I.

A belépő börtönőrön mindjárt látszott, hogy fontos ügyben jött. Képére álnok vigyorgás mázolódtott, sugárzott róla a boldogság, hogy szolgálatára lehet egy feljebbvalójának.

– Reis főnök, nagy újság van...

A szolgálatban eltöltött hosszú idő jogosította fel őt erre a bizalmaskodó hangra, élt is vele minden alkalommal. Engedélyt sem kért rá, csak letelepedett, és rejtélyeskedve belefogott a mondókájába.

– Tudja, nagyon jól tette ám, hogy beszélőt engedélyezett a tizenhatosnak. – A kihallgatásvezető lehunyta apró egérszemét, vértelen szája gonosz mosolyba torzult, nagyon ideje volt már, hogy történjen valami ezzel az átkozott Lucas Matesso-val.

– Úgy ment minden, mint a karikacsapás. Öt percet kapott rá az ipse, hogy lássa a feleségét. Fekete a spiné, de én még egy ilyen bitang jó spinkót...

– A szentségit magának! Arról beszéljen, ami történt. Nem látja, hogy majd megesz a kíváncsiság?

Az öreg börtönőr vigyorgott, jólesett neki ez a közvetlen hang, pedig a főnök a fia lehetett volna.

– Érdekli, azt meghiszem. A látogatás végén, amikor elbúcsúztak egymástól, összeölelkezett a két jómadár. Azt hitték, így nem hallok meg semmit. Ha-ha-ha! És akkor a spinkó halkan odasúgta a férjének, hogy behozza neki az ünneplő ruhát.

– Az ünneplő ruhát?...

– Úgy bizony, főnök! Pontosan ezt mondta.

– Mi a francnak kell ünneplő ruha ennek a fickónak ilyen hőségben? Talán csak nem azt hiszi ez a szarházi, hogy bíróság elé visszük az ügyét?

Nyerítve nevetett, keskeny ajka meg-megrándult, kivillantak apró, sárga fogai. Nevetés közben az arca egészen összegyűrődött, a sok ránc között szinte elveszett a szeme, a feje ilyenkor leginkább aszalt szilvára hasonlított.

– Nem tudom, főnök. De úgy vettem észre, hogy a fickó nagyon megörült annak, amit a felesége mondott. Ezért aztán gondoltam, jelentem a dolgot, ahogy kell. De nekem ez az egész nem nagyon tetszik. Valami azt súgja...

– Na, ki vele, Artur, mondja csak...

– Hát, meglehet, hogy a spiné valami levelet akar így becsempészni.

A főnök arca hirtelen komolyra vált, biccentett az őrnek, mintegy köszönetképpen, azután csámpás lábával aprózva a lépéseket, föl-alá kezdett járkalni a szobában.

Ez az őrizetes már sok fejfájást okozott neki, a pokolba kívánta az egész ügyet; a felügyelő is állandóan a nyakára járt miatta, de még így sem volt képes bármit is kiszedni belőle. Beépített embere azzal a hírrel jött, hogy a fickó kapcsolatban áll Kongóval, de hiába minden: a három hónap óta tartó kihallgatások során semmit sem sikerült megtudni tőle, pedig alaposan helybenhagyták minden alkalommal, és volt úgy, hogy napokat töltött ennivaló és ápolás nélkül. Időnként elejtett valami apróságot, lényegtelen adatokat sorolt fel, de nevet egyet sem mondott. Volt úgy, hogy éjszaka hozatta be kihallgatásra; előbb vízzel alaposan meglocsolták a testét, azután a segédje nekiállt, ütötte-verte a csikóhal korbáccsal, a férfi vonaglott, jajveszékelt, időnként összecsinálta magát, de bármilyen szakszerűen végezték is a dolgukat, nem szedtek ki belőle semmit.

Közeledtek a felügyelőhelyettesi vizsgák, és ő már régen megbánta, hogy egy alkalommal eldicsekedett a felügyelő előtt:

– Azt hiszem, felügyelő úr, hamarosan szert teszünk egy fontos információra. Még most is szétáradt benne a gyönyörűség, ha visszagondolt rá, milyen barátságosan veregette meg a vállát a felügyelő, akinek ez csak a legritkább alkalmakkor volt szokása. És azóta? Eltelt három hónap, újra meg újra szerencsét próbált a Lucas Matesso kihallgatásáról felvett jegyzőkönyvekkel, kiizzadt nagy nehezen egy elfogadható történetet, de a felügyelő, alighogy bepillantott, bosszúsan hátat fordított neki:

– Az istenit magának, Reis, ennek itt se füle, se farka! Szorongassa meg egy kicsit jobban azt a fickót! Ez a dolog azzal a másikkal a gyárban... légből kapott história. Ember, igyekezzen már egy kicsit, a szentségít!

– Felügyelő úr... – hebegte, s az arca vörösen tüzelt a szégyentől és a dühtől – ...a fickón már nincs egy tenyérnyi hely sem, ahová ütni lehetne. Várnunk kell, amíg egy kicsit rendbe jön...

De a felügyelőt nem érdekelte, mit talál ki mentségére, őt pedig egyre jobban aggasztották a közeledő felügyelői vizsgák, horpadt mellét majd szétfeszítette a düh, és legszívesebben a fejét verte volna szét ennek az átkozott Lucas Matesso-nak. Miért nem vall már valamit ez az állat, az sem baj, ha

szemenszedett hazugság az egész. Valami kézzelfogható eredményt kellene már mutatnia a felügyelőnek, mert másképpen oda a jóhíre meg az előrejutása.

Most mégis boldogan vihorászik magában, és elégedetten dörzsöli össze a kezét. Arcának ráncai között megpróbálja elrejteni alattomos pillantását, és közben az jár a fejében, hogy igen, most már a markában van az ipse. Három hónapig csak várt, és tagadott, de most biztosan kap valami üzenetet. A fülében szinte hallotta a fekete bőrre lecsapó korbács sziszegését, a néger jajgatását, a minden alkalommal megismétlődő bocsánatkérések áradatát, és már előre végigbizsergett benne az a kéjes gyönyörűség, amelyet mindig érzett, amikor rágyújtott, és a székében hátradőlve diktálni kezdett az írnoknak:

– ...azt vallotta, hogy...

Kiment az udvarra. Kedvtelve nézegette a liliumok színes és szabályos szirmait, a fehér buganvilia apró virágait; egy őrizetes éppen akkor fejezte be a locsolást, a virágokon még ott csillogtak a víz harmatcseppjei, a pillangók vidáman kergetőztek, és a nap sugarai meg-megcsillantak a fák zöld levelein. A börtönőr, aki a kertészkedő foglyot figyelte, ijedten rezzent össze, amikor az alamuszi hang megszólalt a háta mögött.

– Figyeljen csak ide, Artur! Aztán erről az egésze egy szót se senkinek! Nem leszek hálátlan, barátom, nem leszek hálátlan. Ha meglesz az eredmény, amit már szinte a markomban érzek...

Már ment is tovább, aprócska léptekkel, meg-megiramodva, mint egy egér, a szeme csiknyira szűkült az örömtől, az állát vakargatta, és álmodozva gondolt a másnap reggelre: hogyan szabja majd ki korbáccsal az ünneplő ruhát ennek a szaros Lucas Matesso-nak, a tizenhatosból.

A kapuban valami az eszébe jutott, ettől még jobban fölviannyozódott. Visszafordult, és odakiáltott a kert virágai között mozdulatlanul álló őrnek:

– Hé! Artur! Aztán ennek a fickónak, a tizenhatosban, ma és holnap egy falatot se!

Jókedvűen füttyörészve lépett ki az utcára.

II.

Lucas João Matesso a hátán feküdt, tekintete a cella mennyezetén kalandozott. A fejében teljes volt a zűrzavar, újra meg újra végiggondolta a kora reggeli beszélgetést, de még mindig nem értette, mi több, nem is sejtette, hogy mire akart a főnök kilyukadni.

A kihallgatásvezető reggel elsőnek érkezett, pontosan fél nyolckor. Az őrök még a takarítással voltak elfoglalva, a reggeliosztás sem kezdődött meg, így

Lucas Matesso jól hallotta, hogy elégedett vihogással már a kapuban kiadta a parancsot:

– Artur! Vezesse be hozzám a tizenhatost.

Egész testét elfogta a remegés arra a gondolatra, hogy megint kihallgatásra viszik, a hátát felszántja a korbács, cigarettával perzselik a fülét, vagy agyba-főbe verik a matuba-bottal. De a főnök segédjének a hangját nem hallotta, mialatt az őr előtt lépdelt, ettől egy kicsit megnyugodott.

A főnök gonosz nevetéssel fogadta, ezt a nevetést az elmúlt három hónap alatt elégszer hallotta, hisz nem múlt el nap, hogy ne vitték volna kihallgatásra, s meg is verték minden alkalommal. De a főnök most egy székre mutatott, hellyel kínálta.

– Nos, hogy vagy mindig, Matesso?

Nem válaszolt, annyira meglepte a barátságos fogadtatás. Máskor kutyának, bűdös négernek nevezték, és minden elképzelhető módon szidták, a családját sem kímélték. De azután mégis kibukott belőle, hogy az előző napon nem evett semmit, mert nem adtak neki se ebédet, se vacsorát.

– Az ördögbe is! Unom már, hogy állandóan figyelmeztetnem kell az élelemosztás vezetőjét. Biztosan megint elfelejtették. Na, de majd intézkedem. Tudod, hogy most miért hívattalak?

Atyailag nevetgélt, igyekezett barátságosan viselkedni. Elmondta, hogy az igazgatóság nem akar ártatlan embereket börtönben tartani, meg még néhány apróságot, hogy a másik bizalmatlanságát elaltassa. Azután, amikor már úgy vélte, hogy eleget kedélyeskedett, így szólt Lucas Matesso-hoz:

– Tiszta sor! Hamarosan kimégy innen. Nem lesz többé bántódásod. A rendőrség nagyon jól tudja, hogy ki csinálja a felfordulást a TEXTANG-ban. Neked csak alá kell írnod a jegyzőkönyvet, más dolgod nincs. Utána azonnal szabad vagy. Erről én kezeskedem...

Matesso-nak óriási erőfeszítésébe került, hogy el ne árulja magát. A jóindulatnak ez a mostani, érthetetlen megnyilvánulása megzavarta, kis híján megfeledkezett arról, hogy a fogházparancsnok nem ismeri Domingos Andrét a gyárból, és már-már kicsúszott a száján a társa neve. De belül, a fejében valami óvatosságra intette, alig látta az apró, mindig megbúvó szemeket, amelyek még akkor is gonoszul villogtak, amikor a kihallgatásvezető barátságosan igyekezett viselkedni.

Azt mondta, hogy nem, meg se rezzen az arca, a főnök úr jól tudja, hogy három hónapja vagyok itt, és a főnök úr naponta megveretett engem, pedig semmit sem csináltam. Tudom, hogy valaki feljelentett, és ha nem tudom annak az illetőnek a nevét, akire a főnök úr kíváncsi, az azért van, mert nem tudom, hogy kire is gondol a főnök úr.

Egy pillanatra a gyűlölet és a düh lobbanása töltötte be a főnök szemét, de azután a kora reggel mutatott jóindulattal kísérté oda Matesso-t a börtönörhöz, hogy visszavigye a cellába. Még akkor is mosoly játszott az ajkán, amikor kezét a fogoly vállára téve, szigorúan odaszólt az őrnök:

– Artur! Lucasnak ma két kenyeret adasson reggelire!

Matesso megköszönte a szívésségét, állandóan éhes volt, teste a folytonos veréstől teljesen lesoványodott, alig bírta már féken tartani az üres gyomrában rágó férget.

Miközben tekintetével a mennyezeten sétáló gyíkot követte, egyre csak az a kérdés zakatolt lázasan az agyában, ami akkor ütötte meg a fülét, amikor az őr a folyosóra vezető ajtót nyitotta. Ez a kérdés megzavarta és elbizonytalanította. Reis főnök félig mögötte állt, úgy tett, mintha gondolataiba mélyedne, azután, csak úgy mellékesen, az érthetlenségig hadarva, odavetette:

– Figyelj csak! Ugye bekérte az ünneplő ruhádat?

Tekintetét a szemébe fúrta, a száján megint kirajzolódott a jól ismert kígyómosoly, és még mielőtt Lucas Matesso megszólalhatott volna, hátat fordított neki, és elment.

Mi köze van az ő ruhájának ennek az egész dologhoz? Kétségbeesett igyekezettel gondolkodott, de semmi sem jutott az eszébe. Érezte, hogy nagyon résen kell lennie, mert csapdát állítottak neki. Minden ügyességére szükség lesz, nehogy elrontsa mindazt, amiért olyan keservesen megszenvedett az elmúlt három hónap alatt. Domingost nem kaphatták el, már biztosan átjutott Kongóba, de volt még néhány derék fiú a mozgalomban, és ő nem akart részes lenni abban, hogy ők is ide kerüljenek, ebbe a pokolba, ahol verés, éheztetés, megaláztatás és kínzás vár rájuk.

Mit akarnak ezzel a ruha-dologgal? A feje lüktetett az összetorlódó gondolatoktól meg az éhségtől. Megint nem adtak neki reggelit, tudta már, hogy a főnök reggel csak komédiázott, meg akarta alázni, össze akarta törni őt. A hidegtől görcsbe rándult a teste, tagjaiban szétáradt a félelem, és nem tudott megszabadulni attól a gondolattól, hogy most biztosan addig verik majd, amíg egy csöpp élet sem marad benne. Nem volt gyáva, de valahányszor a bőrébe mart a csikóhal korbács, úgy érezte, mintha a belsejét szaggatná szét. Azután eszébe jutott, hogy péntek van, és Maria ma is behozza neki a tiszta ruhát. Örömmel gondolt az előző napi látogatásra, rövidre szabták a fogság három hónapjához mérten, de mégis boldog volt, hogy láthatta a párját, aki nem tört meg, hűségesen várt rá, és ellátta tisztességgel a három gyereket.

A börtön előtt csoportba verődtek az asszonyok, akik arra vártak, hogy beadhassák a tiszta ruhát, lármájuk beszűrődött hozzá. Üres gyomra kíméletlenül csikart, pillája elnehezedett az éhségtől, még látta magát, ahogy

visszatér a kunyhójába, a gyerekek boldogan körülveszik, és arra kéri, hogy meséljen nekik a fogságról, amelyről annyit hallottak már a mamától, azután lassan-lassan elszenderedett.

Péntek volt, az örök szaporán jártak-keltek, nyitották és zárták a nagykaput, mérgesen kiáltozták a foglyok nevét, átvették és továbbították a tiszta ruhát, amit maga az őrpáncsnok vizsgált át, alaposan és látható élvezettel turkálva minden egyes batyuban.

Reis kihallgatásvezető ott állt az öreg börtönőr mellett, és elismerően figyelte, hogyan tapogatja végig villámsebesen azokat a hajtasokat, ahol úgy gondolta, hogy levél vagy valami egyéb rejtőzhet.

– Nos, Artur?

– Semmi, főnök. Eddig semmi. De nyugalom. Nem hagyok ki egy négyzetcentiméternyi darabot sem...

Harsány röhögésben tört ki, jókedve átragadt a kihallgatásvezetőre is. A cementpadlón, szerteszét dobálva hevert Lucas Matesso ruhája, amit ma reggel kellett volna megkapnia. Az őrs lassan, nagy élvezettel, mintha valamilyen különlegesen finom ételt ízlelgetne, alaposan átforgatta, újra meg újra végigtapogatta a munkás elnyűtt, agyonfoltozott ruhadarabjait.

– Öltöny nem jött? Az öltönyt nem hozták be?

– Nem, főnök. Kapott valami ennivalót, tudja, abból, amit ezek annyira szeretnek, azzal az ocsmány sárga olajjal leöntve, meg ezt a ruhát itt, ni. Világos, valami előre megbeszélt dologról van szó...

Elégedetten nevetett. Vastag, dohánytól sárga ujjával végigfogdosta az alsónadrágokat, belemarkolt még a sliccvarrásokba is, és amikor nem talált semmit, odahajította őket a zoknik és az összegyűrt trikók halmára.

A korbácnak támaszkodó Reis úgy érezte, mindjárt felrobban a türelmetlenségtől. Ha nem találja meg még ma ezt az üzenetet, szegényben marad megint, és kezdheti újra a mentegetőzést a felügyelő előtt, aki újabban naponta telefonált ebben az ügyben. De majd ő megmutatja neki, istenigazából. És képzeletében már látta maga előtt azt az annyira áhított üzenetet, amelyben ott lesz, többször is, jól olvashatóan annak a másiknak a neve, aki Kongóban van.

Az őrpáncsnok harsány vidámsága és fütyörésző kedve fokról fokra csendesedett; a ruhakupac egyre nőtt előtte, és ő még mindig nem talált semmit. Mogorván hajtogatta szét a lepedőt, végigtapogatta a varrások mentében, megmustrálta, a nap felé fordította, erőlködve meresztette a szemét, hiszen ceruzával is lehetett rá írva, de nem fedezett fel semmit.

Dühösen belekapott a lepedőbe, ronggyá gyúrte, és a ruhák halmára csapta. Kezébe vette a pizsamát, ujjai már remegtek, a verejték is kiütközött rajta: finom ködpermet a tar koponyán. Megvan: a pizsama az a ruha, amire vártak!

A kudarcból való félelem egyre jobban maga alá gyűrte, de még összeszedte maradék bátorságát, és odanevetett a kihallgatásvezetőre:

– Na, most megcsíptük. Ez az egyetlen igazi ruha azok között, amiket ma behoztak...

Ujjai lassan araszoltak végig a zsebeken, a galléron, a szegéseken, de hiába. Homlokán a ráncok árcai elmélyültek, patakokban csordogált bennük az izzadság. Bőszülten szaggatni kezdte a gallért, beledugta az ujját, kitépte belőle a bélésül szolgáló vásznat, és azt is összevissza marcangolta.

– Artur! Ez a csirkefogó felültetett minket!

– Az nem lehet, főnök! Bízva csak ide, úgyis megtalálom...

De a lelke mélyén lassan már gyökeret vert a kétség rettenete. Érezte, hogy ha nem találja meg az üzenetet, abból semmi jó nem származik. És éppen most kell ilyen bakot lőnie, amikor pedig annyira kellene, hogy jó hírrel szolgáljon a kihallgatásvezetőnek.

A verejték súlyos, forró cseppjei végigcsurogtak a bő ing belsejében, a kapkodó ujjak rátapadtak a pizsamanadrágra, végigmorzsolgatták a gatyakorcban futó zsineget, a levarrott szegélyeket, úgy megcsavarva és összegabalyítva a nadrágszárakat, hogy már azt sem tudta, hogy melyik a jobb és melyik a bal. Egyre inkább érezte, hogy legyőzték, hogy szegényben maradt, és akkor a háta mögül felhangzott a főnök jól ismert gonosz vihogása és gúnyos hangja, amelytől a börtönben mindenki tartott:

– Nagy marha maga, Artur! Hagyta, hogy átrázzák...

Így nem lehet vele beszélni, ezen a hangon. Még ha a följebbvalója is. Semmi rosszat nem tett neki, az apja lehetne, és ez a taknyos mer így beszélni vele. Ki akarta kérni magának, de amikor felemelte a tekintetét, látta, hogy az apró, mélyen ülő gonosz szemek vadul parázslanak üregükben. A vékony száj vigyorra húzódott, és lassan, jól hangsúlyozva pergetett minden szót, hogy még jobban megalázza az öregembert:

– Micsoda barom maga, Artur! És én még hittem magának. Na, szedje a lábát, és hozza be a szobámba azt az akasztófavirágot!

Az őrparancsnok tépte-szaggatta a pizsamát, amely makacsul újra meg újra rátekergeződött öregesen petyhüdt, szőrös karjára, a főnök pedig apró, csámpás léptekkel a vállatőhelyiség felé kacászott, miközben kéjesen vihogva gondolt arra, ami következik.

III.

Amikor belépett a helyiségbe, tekintete megakadt a barátságosan mosolygó főnöknőn, de a korbács máris lángfolyamként sistergett végig a hátán, a nyakától a derekáig, és a bőrébe préselte agyonmosott ingét. Lucas Matesso-t váratlanul érte az ütés, felordított, és az arcára szorította a kezét, mert tapasztalatból már tudta, hogy a főnök segédje a fejét is ütni fogja. A segéd sakálvihogása egybefolyt a korbács nyomán a testéből és az arcából felfakadó tűzpatakokkal, és a főnök rekedt ordításával:

– Mindent! Mindent! Mindent tudni akarok! Ma nem bánunk veled olyan kesztyűs kézzel, mint máskor!

A korbács hol előlről, hol hátulról csapott le rá, görcsbe rándult tőle a teste, pedig emelt fővel, rezdülés nélkül szerette volna állni az ütéseket, üvöltésre tárult a szája, pedig az ajkát összeszorítva, néma akart maradni, hogy egy jajkiáltást se halljanak tőle ezek az emberek, akik három hónapja csak verik; ütik a testét, ütik a fejét, mintha másra se volnának képesek ezen a világon, mint hogy üssenek, verjenek, porig tapossanak másokat. A segéd jóízűen röhögött, magasra emelte hájas karját, hogy annál nagyobb erővel hulljon alá a súlyos korbács, amelynek még a hangja is más volt ezen a szép reggelen. A fogoly kiáltásaira összeszaladó kutyák eszeveszetten ugattak, befurakodtak a cementpadlón tapodó lábak közé. A lekötözött Lucas Matesso a székkal együtt a földre zuhant, feje a cementpadlóhoz verődött, az esés zaja összekeveredett a kutyák őriörgő vonításával. A korbács újra meg újra lesújtott rá, nem bírta tovább, már-már bocsánatkérésre nyílt a szája, remélve, hogy a főnök megáll egy pillanatra. Rekedt, gonosz hang hatolt a fülébe:

– Álljon meg, Adão! Egy vödör vizet neki.

A víz hideg volt, kellemesen hűsítette a hátát maró, égető forróságot. Nyugalom szállt a lelkére, amikor arra gondolt, hogy ez a mostani alkalom nagyon veszélyes, és nagyon erősnek kell lennie, hogy kibírja...

– Állj fel! Ki az a fickó? Gyerünk, ne húzd itt nekünk az időt!

– Nem tudom, főnök úr! Mondtam már, hogy nem tudom...

– Kuss legyen! Ne jártasd annyit a szád! Ki az a fickó a gyárból, halljuk!

A segéd alattomosan közelebb sompolygott, olyan volt, mint egy sakál, amely felcsillanó tekintettel lesi az ingyen lakomát. Lustán himbálta, időnként megsuhogtatta a korbácsot.

Lucas Matesso az elmúlt három hónap alatt minden kínzást elviselt, de hiába ismétlődött meg újra meg újra a verés, most is ugyanúgy félt tőle, mint a legelső alkalommal. Megpróbált másra figyelni, de a szeme megbabonázva bámulta a korbács csörgőkígyó-tekergetését, előre érezte, hogyan szakítja

majd föl a bőrét, a fülében visszhangzott a suhogása. Kétségbeesetten nyelte összezsomósodott nyálát, egész testében remegett, mint egy nádszál. De ez a szorongató érzés nem szokott sokáig tartani; tudta, hogy csak addig kell kibírnia, amíg a szeme előtt suhog a korbács. Azután, hogy először lecsap, és feltör nyomában a fájdalom, s egymás után következnek az ütések, már vége is van: a félelem maradéka is elenyészik, csak a fájdalom marad vele, és teljesen megbénítja. Nem, még ha agyonverik is, a főnök akkor sem fogja megtudni az elvtársa nevét...

– Mindent mondj el! Most, azonnal! Különben megöllek, te kutya, a beleidet taposom ki!

A hang belefúrta magát földagadt fülébe, szeme előtt föltűnt a ráncokba gyűrődő aprócska arc, az üregükben lapuló egérszemek. Nem ismert a saját hangjára:

– Esküszöm, főnök úr! Nem tudom... Hazugság az egész. Valaki bemártott, tudom, de semmi közöm... az...

Nem tudta befejezni a mondatot. A főnök az arcába köpött. Le akarta törölni a sárga, ragacsos nyálát, de a segéd máris megragadta a karjánál fogva: lesóványodott teste a falhoz vágódott, visszarándult, mintha gumilabda volna. A hasába alulról hatalmas tűzgömb csapódott, mintha maga a nap robbant volna bele, nyilallása betöltötte a szemét, amely olyan óriásira tágult, mintha egy hatalmasra tátott szájja változott volna. Habzsolni akarta a levegőt, de a levegő nem tudott behatolni a testébe ettől a hasító fájdalomtól, amit a rúgástól összeroncsolt heréiben érzett. Szeme kiguvadt, torkából a sebesült őserdei állatok keserves bőgése tört elő, és sovány, kiszáradt, éhezéstől meggyengült, az állandó veréstől elgyötört teste összezsuklott, nem bírta tovább.

Feje fölött a főnök és a segéd röhögése őrzítő körtáncot járt, egybevegyült a kutyák ugatásával és a vödörből rálódított víz csobbanásával, amely átázta mindenét.

Feldagadt ajkából vérpatak csordogált, és tágra nyílt szeme előtt a padló vörös cementjére csöpögött. Óriás hányinger kavarta föl a gyomrát, s mert az utóbbi napokban nem evett semmit, zöldes váladék tört elő a száján, összekeveredett a vérrel, a lecsorgó izzadsággal és a vízzel, amit a vödörből zúdítottak rá.

Elnyúlva feküdt a földön, a segéd csizmás lábával a hátát, a lábát, a mellét rúgta, a fájdalomtól kábultan nem tudta a tekintetét levenni arról a különös háromszínű vízről, amely a szeme előtt folydogált.

A Lukala folyót látta maga előtt, szülőföldjének folyóját, amely éltető vízével öntözte a földeket. A Lukalát látta, ahogy a Duque de Bragança zuhogóit elhagyva, lassan, nyugalmasan, visszafoghatatlanul hömpölyög lefelé, hogy

vizét elvigye testvérnénjének, a Kuanza-nak, és azután ketten, együtt, kézenfogva folytassák útjukat a tenger felé.

Ebből a nyugalmas képből: a szélben hullámzó mezőkből, a dús gyümölcsű olajpálmák sorából, a kukorica- és maniókaföldekből szakadt fel üvöltőn a válasz a mindent elborító fájdalomra. A teste nem érezte már a sűrűn lecsapó korbácsot, nem hallotta a főnök szavait, amelyek egyre keményebben zuhantak rá, mintha kevesellenék a korbács csapásait.

– Mi az az üzenet? Az üzenetet akarom hallani!

De milyen üzenetet? Eddig soha nem esett szó semmiféle üzenetről, és most hirtelen, amióta behívatta magához, másról sem beszél, szüntelenül csak ezt hajtogatja, és kecskebakhangján a segéd is ezt ordítja, ő pedig semmit nem ért az egészből.

– Nem tudom, főnök úr! Nem tudok semmit! Ne bántson!

A szavak megszokásból buggyantak ki a száján; mióta a gyárban letartóztatták, és behozták ide a börtönbe, mindig ezt hajtogatta. De vallatói nem tágitottak, ordították a magukét a fülébe, és a segéd megállás nélkül üttötte. Lucas Matesso hiába szeretett volna visszaemlékezni, mivel van kapcsolatban ez az üzenet, képtelen volt összeszedni a gondolatait, a főnök szavai, a segéd korbácsütései, a fülében robbanó kiáltások töltötték be egész fejét.

– Az ünneplő ruha! Hol az az öltöny, amiben az üzenetet kapod?

A fájdalom hirtelen megnőtt, égetett, mint az a heréit ért rúgás, még az elején. A teste nem akart már védekezni, nem volt arra sem ereje, hogy karjával eltakarja a fejét. A szeme földagadt, semmit, senkit nem látott már, a fülében moszkítók zúgása nyomta el a főnök szavait, amelyeknek hiába kereste az értelmét.

– Mi az üzenet? Mi az az üzenet az öltönyben? Tudni akarom!

A száját megint betöltötte annak a zöldes váladéknak az íze, amit a gyomra vetett ki magából, a sötét éjszakák minden csillaga a szeme előtt táncolt, mögöttük feltűnt a teli szájjal röhögő segéd arca, azután Lucas Matesso, mint egy zsák, végigzuhan a padló cementjén.

Kinn, az udvaron a pillangók és a madarak föl-alá repdestek, csókjaikkal elborították a virágokat, és a reggeli szél lágyan végigfricskázta a papajafák leveleit, amelyek áttekingettek a falak fölött. A főnök megragadta a vizesvödröt, és tartalmát végigzuhintotta Lucas Matesso véres fején, összehasogatott testén.

– Az anyját...! A fickó nem bírja tovább! Majd később folytatjuk. Különben is, dél felé jár.

A főnök szűk melle verejtékben fürdött, sietősen levetette és megtisztogatta a szemüvegét. A segéd a szoba sarkába támasztotta a korbácsot, visszajött, és búcsúzóul még egyszer belerúgott a fogoly hasába. Lucas Matesso

megrándult, felocsúdott öntudatlanságából. Rövid, nyomasztó álmot borított rá a verés, a szemét alig tudta kinyitni, ködön át látta maga előtt a segéd csizmájának orrát.

A vér rászáradt egész testére, úgy érezte, mintha hangyák ezrei tépnék-marnák a húsát, a fülében zszibongó állatok lármájától nem hallotta, hogy a főnök mit mond a segédnek. A fejében, ami hatalmasra dagadt, mint egy sütőtök, még egyre visszhangzott az ünneplő ruha meg az üzenet szó, még akkor sem ment ki belőle, amikor a nap kegyetlen sugarai belefúródtak véres testébe, miközben taszigálásokkal, rúgásokkal nógatva a cellájába kísérték.

A cellában hatalmas, nehéz csend fogadta, vérfoltos falak imbolyogtak előtte. Csak arra maradt ideje, hogy védekezően maga elé nyújtsa a kezét, s egy lökéstől az ágyra zuhant.

A könnyei, amelyeket a vallatószobában visszafojtott, sós és meleg cseppekben megindultak, végigfolytak az arcán húzóódó sebekben, szelíden kimosták bedagadt szemét, gyöngéd cirógatással végigfutottak a testén. Látta maga előtt a párját, úgy, ahogy az előző napon meglátogatta őt: amikor reá tekintett, szemében a régi vidámság csillant, a hangja édesen csorrant, mint a pálmaolaj, amikor hozzá szólt, és a fülébe súgta, hogy milyen pompás meglepetést készít majd neki...

Nem! Ez nem lehet igaz! Az embert nem csúfolhatja meg ennyire a sorsa: hazugság az egész, szemenszedett hazugság. De a cella mocskos padlóján ott hevert halomba túrva a ruhája, amit Maria lelkiismeretes gondossággal mosott és vasalt ki, és ez nem engedte, hogy tovább hazudjon magának, még ha jólesett volna is. Mindenét összegyűrték, megtaposták, a pizsamáját darabokra szaggatták. A meggyalázott ruhadarabok tanúskodtak arról, hogy minden igaz, amit a párja szavai idéztek fel benne.

Lassú mozdulatokkal kinyújtotta kezét a szerteszórt ruhadarabok mellett falnak támasztott apró lábasok felé, teste remegett a fájdalomtól, bőre a legkisebb mozdulatra is majd széthasadt. Hozzáértő mozdulattal megemelte a fedőt, hogy élvezhesse azt a kellemes meglepetést, amire már régóta várt.

A fájdalom hatalmasan lüktetett egész testében, a három hónapja tartó szakadatlan verés és éhezés, a kínzások és kihallgatások közepette igen nagy erőfeszítésébe telt, hogy ki ne mondja Domingos nevét. De most, hogy a pálmaolaj sárga fénye a szemébe csillant a fazék aljáról, a fájdalom eltűnt, szertefoszlott, a dühe elpárolgott, és a könny már csak víz volt, akárcsak a Lukala vize, amelyből valaha olyan jót ivott. A sebekben lüktető maró csípés pedig az apró piros paprika volt, ami a hal hátáról tekintett vissza rá.

A pálmaolaj édes aranyárgája ránevetett, kivillantak egészséges, puhára főzött, a fakanállal majdnem teljesen szétnyomott babszemfogai. Maria

nagyon jól tudott cserépfazékban főzni. Ott volt a hal is, meg a papírba csomagolt, elmaradhatatlan banán, minden pontosan úgy, ahogy szerette. Ezt az ételt, amit ezen a vidéken eszik a nép, a felesége úgy tudta elkészíteni, mint senki más rajta kívül. Ezt a babból, az olajpálma gyümölcséből főzött, pálmaolajjal leöntött ételt, amit banánnal szoktak enni, nevezi valami furcsa konoksággal a luanda-i nyomornegyedek – a *musseque*-k – népe „ünneplő ruhának”.

Olyan hatalmas kacagás szakadt föl a torkából, mint az áprilisi esők, amelyek megduzzasztják a folyók vizét; zengőn betöltötte a cellát, átbújt a kémlelőablakon, át a rácson, fürgén beszökkent a kihallgatóhelyiségekbe, ahol angolai testvéreit verték, kínozták, elnémította a kertben éneklő madarakat, egy ugrással a börtön falain kívül termett, és harsogón végigszáguldott szülőföldünk, Luanda *musseque*-inek homokos földjén.

Pál Ferenc fordítása

DARIO DE MELO

Mi lesz most, André?

Rosalina Pombalnak

Rosa huszonegy éves múlt, volt egy pár hónapos fia, és boldog házasságban élt, amikor a Missão utcában elütötte egy katonai teherautó. Azonnal meghalt. Nem szenvedett. Errefelé fog járkálni, vagy fenn az égben, és keresi az otthonát.

Rosa férje két évvel később újra megházasodott. A fia mellé, akire a nagyszülők vigyáztak, az elmúlt években megszületett Hermínia, José, Vera és Rodrigo.

Ha Rosa csak egy percet késlekedik, csak hatvan rövid másodpercet, a teherautó már elhaladt volna, és Raúl után megszületik a másik fia, André is. Köztudott volt, hogy Rosa nem akart népes családot. Az öregek megbotránkozására sokszor mondogatta: *„Elég két gyerek. Ha nincs szerencsém, három.”* Mi az, hogy nincs szerencsém? Miféle szerencsétlenség az, hogy gyermeke születik?... – morgolódott a nagymama. *„Nézze, anyám, drága az élet. Nem úgy van az, mint régebben, hogy csak szülünk, szülünk...”* – Ha olyan lennék, mint te, most nem lennél itt, kisunokám. Apád az ötödik fiúgyermekem. *„Persze, anyám, de nekem karriert kell csinálnom. Nem akarok örökké a tűzhely mellett ülni.”*

Ha a teherautó nem szakította volna félbe a karrierjét, Rui ma sokkal jobban hasonlítana anyjára: határozott, tanult ember lenne, olyan kisfiú, aki felcseperedett, elvégezte az egyetemet, a megfelelő időben házasodott a megfelelő nővel, jól szituált életet él – a tengerparton nyaral vagy a rokonok birtokán. Ruinak két gyermeke van: Joana, akit szerette volna, hogy Rosa-nak hívják, de akkor a másik nagymama nevét is föl kellett volna vennie, akit pedig Jingongo-nak hívtak. Rosa Jingongo pedig, ahogy tudják, mosónők, szolgálok vagy a hozzájuk hasonlók neve. Emiatt inkább Joana Andreia-nak nevezte a lányát, míg fiát Frederico Estevão-nak keresztelték a köreikben divatos nazaréi templomban.

André, Rui meg nem született testvére vibráló elme lett volna. Hogy kire hasonlított, azt senki sem tudta. Mindenbe belefogott. Nyughatatlanul. Zseniálisan. Soha nem azt tette, amit elvártak tőle. A szülők szerették volna, hogy a jogra menjen. De az utolsó évben otthagya a jogot, és matematikát kezdett tanulni – bár ezzel nem szerezhette olyan renomé, olyan életszínvonalat, mint a másik karon végzett tanulmányaival. Azaz: ez a diploma nem ér annyit, mint egy műszaki vagy egy orvosi végzettség. Ezek igen, ezek ám az egyetemek!... – mondta az apja. Mire jó egy diploma?... – kérdezte a fiú. És szülei elképedésére – szegény anyja, aki csak harmincéves korára végezte el a tanulmányait, hála az otthoni teendőknek és megértő férjének – ahelyett, hogy órákat adott volna egy iskolában, és „Doktor úr így, Doktor úr úgy” lett volna, elment dolgozni egy újsághoz, ahol mindenki csak így beszélt vele: „Te, André, menj ide, te, André, menj amoda”.

Nem tudom, hogy tudják-e, milyenek az újságok. Soha nincsen nyugtuk: mindenkibe belekötnek. Senkit nem tisztelnek. Ők a hatalom, ők a kormány, ők az egyház – mindenkibe belerúgnak. Egy világvége, nagy fejtelenség az egész, és most André is...

Tíz évig végezte ezt a munkát, rosszul keresett, még rosszabbul élt – s mi több, ahelyett, hogy a szüleinél maradt volna, ahol bőven volt hely, lakást bérelt magának.

Komoly párkapcsolata, ahogy az anyja szerette volna, nem volt. Itt egy kis affér, ott egy másik, női társaságban sosem volt hiánya.

Egy nap – mi több, egy hétköznap; pedig választhatott volna egy szombatot vagy egy vasárnapot, hogy megihassanak egy pohárával – beállított a szülői házba egy félénk, szégyenlős leánnyal és odabökte:

– Ősök: ez itt Verónica. Ebben a pillanatban házasodtunk össze. Mi több: nagyszülők lesztek...

Leült az asztalhoz, és szedett a maradékból. Anyja zavartan leültette a lányt:

– Ül le, leányom. Isten hozott. Remélem, észhez téríted a fiunkat. Hozok neked egy tányért...

Észreveszik az „ősök” a lány hasát is, és megbizonyosodnak, hogy nagyszülők lesznek. Jobban mondva, Rui oldaláról már nagyszülők voltak.

André úgy evett, ahogy mindig is szeretett: kézzel. A lány félénken szedett magának, és egy szót sem szólt. Az anyja meg:

– Térj magadhoz. Már majdnem negyvenéves vagy. Felelősséget kell vállalnod...

Ő meg csak szopogatta a csirkecsontokat. Az apa pedig, ahogy elnézte fiatal menyét, somolyogva gondolta: „Öreg kecske is megnyalja a sót.”

Kicsit megnyugodott a fia születése után: továbbra is az újságnál dolgozott, és fél tucat órát adott egy iskolában. Még mindig nem volt pénze, de volt hírneve. Itt egy fia, ott egy fia, már volt vagy öt neki, és nem tudta, mikor fog megállni.

Egy nap felkelt, és elhatározta: írok egy könyvet. Írt, kettőt. Hármát, négyet, ötöt, és minden könyv botrányt kavart. Ezt mondogatta: Egyik évben gyereket csinállok, a következőben könyvet írok. Kétévente matematikai pontossággal megtette egyiket és másikat is.

Egy nap a tengerparton elnézegette az idősebbik fiát – egy nagyfiút. „Bármelyik nap nagypapa lehetek, és még házam sincs, ahová jöhetnek majd az unokák...”

Hónapokig kesergett: „Nem szeretnék addig meghalni, míg meg nem ismerem az összes unokámat...”

Sokat rágódott ezen: „Mi a bajod, miért nem szólsz egy szót sem?...” Morgott valamit, vagy kurta választ adott: „Még egy rendes házam sincs...”, kritizálta önmagát. A bátyja, az igen. Palotában lakott. Minden unokaöccsének volt saját autója. A sógornőjének is. Bátyja Mercedesszel járt. És én, gyalog... Tudják, hogy hívták? Mezítlábas doktor... Vett hát magának egy motort, mindenki felháborodására. Vegyen inkább egy autót. Legyen akár használt, de ezzel járkálni nem áll jól neki... És miért? Látott már valahol Doktor urat motoron? A testvére is elment hozzá:

– Még az is jobb lenne, ha gyalog járnál. Ha akarod, veszek neked egy autót. Persze te büszke vagy: kölcsönadok neked egy kis pénzt, és kész. Visszaadod, amint tudod.

– Köszönöm. Jó fej vagy.

– Nem vagyok jó fej, a bátyád vagyok, a mindenségit!... Bánt, hogy így élsz...

– Bánt, vagy szégyellsz?...

– Na jó, menj a fenébe. Nem lehet veled beszélni.

– Nem is!... Ha nem vagy képes velem beszélni, majd hallhatod, amit rólam mondanak...

Ezzel belevetette magát a politikába. Kétszer címlapra is került. Megbotránkoztatta az embereket. Interjúkat adott, beszédeket mondott, s hol az ellenzék, hol a kormány oldaláról dicsérték. Titkár lehetnél itt vagy ott, ennél vagy annál a pártnál... Mit szólnál egy miniszteri álláshoz ennél vagy annál a tárcánál?... Szükségünk volna egy nyitott emberre, olyanra, aki nem fél kimondani a dolgokat... Se igen, se nem, biztos helyen akart elhelyezkedni. Egy nap nem volt eléggé elővigyázatos, kölcsönt vett fel a banktól: „Hagyja csak, Doktor úr, nekünk elég az aláírása...” – Dehogy volt az elég. Ott magaslott mögötte a bátyja árnyéka. – A nagy családi ház felújítására adta a fejét.

Anyja, ki már jócskán megöregedett, átköltözött egy kis lakásba. Csaknem palotát épített magának. Egy szerény palotát a nyomornegyed közepén. Oda befért a hatalmas könyvtára. Dolgozószobát alakított ki magának, amely az épület felét is elfoglalta. A fennmaradó részbe költözött be feleségével és gyermekeivel. Csodájára járt a világ: „Ha látnád, annyi könyv van ott, mint a Nemzeti Könyvtárban.” Ott ült, egy hosszú nagy íróasztal mögött. Két kanapé volt csak a szobában, és még temérdek hely maradt. Csak üres fal-felület nem volt több. A mennyezetig könyvek álltak. Létrával érte el őket, amelyet egy fém sínen ide-oda lehetett tologatni. Már minden a legnagyobb rendben ment, de váratlanul szüksége volt a születési anyakönyvi kivonatra...

Elment az anyakönyvi hivatalba, és nem talált semmilyen bejegyzést. Pedig a hivatalnok barátságos volt, két napig keresgélt az anyakönyvi kivonatok között, végül meglepődve közölte:

– Doktor, ne haragudjon, de a törvény értelmében ön nem létezik.

– Hogyhogy nem létezem?...

– Lássuk csak...

És a hivatalnok próbálta a lehető legjobban elmagyarázni mindazt a különös dolgot, amit talált.

– Az, hogy ön, kedves barátom, nincs a regisztráltak közt, még nem jelent semmit. Furcsának találtam magam is, és már az anyakönyvi kivonatok között is keresgéltem: a bátyjáé rendben van; szülei házassága rendben van, de ott csak egy bejegyzés van, melyet édesanyja anyakönyvi kivonata is igazol – negyvennégy éve életét vesztette, pontosan három évvel azelőtt, hogy ön megszületett volna... Óriási az összevisszaság...

– Még ilyet – csodálkozott el André. Elmegyek az öregekhez, hogy tisztázzam ezt a rejtélyt.

Elindult. Furcsának és másnak találta a várost. Azon a helyen, ahol szülei házának kellett volna állnia, csak egy romos telket talált, tele szeméttel és lommal. Hol keresse?... Tisztázza a dolgokat, hazamegy. Hazatért, és egy hatalmas, omladozó öreg házat talált. Megkérdezte a szemközti szomszédot, aki:

– Nézze, ez a ház Raúl de Freitas úré. Zsugori ember, az öregek halála után örökölte meg ezt a házat. Szegény anyját ott ütötték el, több mint negyven éve. Kedves asszony volt. Jól emlékszem rá. A férje újra megházasodott, és onnantól fogva lezárták a házat, és elköltöztek egy bérlakásba. Nem újítják föl, nem adják el, semmit sem csinálnak. Mi több, patkányok élnek most benne, és mi meg szenvedhetünk tőlük.

Mi lesz most, André?...

Mit csináljon valaki, aki meg sem született?... Aki nem létezik?... Aki csak akkor lenne itt, ha az anyja hatvan rövidke másodpercet késlekedik?...

Mi lesz most, André?...

Mit csináljunk az emlékeiddel, melyek soha nem léteztek... A könyveid, az újságjaid, a beszédeid, a feleséged és a gyermekeid emlékével... A lehetséges valóság milyen dimenzióiban élnek ezek tovább. És te?... Hogy éled meg azt a hatvan másodpercet, amely ahhoz kellett volna, hogy megszülethess?...

Mi lesz most, André?...

Pilhál Zsófia fordítása

ARMÉNIO VIEIRA

A pokolban

(részletek a regényből)

Előszó

Ennek a könyvnek a megszületése igényel némi magyarázatot.

Először is, egy magába forduló, névtelen vagy majdnem teljesen névtelen főhőst képzeltem el, akinek nincsenek emlékei sem. Majd adtam neki egy megfejtendő rejtélyt – saját identitását – és egy tekintélyes könyvhalmazt, amelynek segítségével, minden mástól megfosztva, rájött, hogy milyen olvasott ember. Elhatározta, hogy az írással fogja megváltani magát, és meg is próbálta, de az eredmény siralmas lett, mert a könyvekből származó információk túlterhelték az elméjét (de ez talán csak kibúvó). A valódi magyarázat inkább az lehetne, hogy hiányzott belőle az igazi írói elhivatottság – *költőnek születni kell*, mondják.

Ami pedig az írórt illeti, azaz jelen esetben engem, tudatosan vagy tudat alatt, de hősöm mellé álltam, vagyis elkalandozva írtam, csapongva a logikában és a dolgok természetes folyamatában, hol önéletrajzi elemekre, hol pedig a terjedelmes irodalmi örökségből kölcsönvett ötletekre és motívumokra alapozva. Mindezt anélkül, hogy különösebben aggódtam volna az abszolút eredetiség miatt, ez a kérdés a legnagyobb írók többségét, például Camöest sem érdekelte igazán.

Bár regényt kellett volna írnom, nem tettem meg, mert nem akartam vagy mert nem tudtam megtenni, több okból kifolyólag: *a*, a regény, az eposz örököse, mint hősi tettek prózai elbeszélése már megtette a magáét és elavult; *b*, Balzac, Flaubert és Zola, azaz a realisták és a naturalisták aranykora már régen véget ért; *c*, a lélektani regény Dosztojevszkijel, Prousttal és Faulknerrel elérte tetőpontját; *d*, a fausti kísérletező Joyce a végletekig vitte; *e*, végül pedig, nem is említve a többit, érdemes rámutatni, hogy Borges, az utolsó nagy fikcióteremtő, inkább nem is írt regényeket, hanem képzelt regényekről írt összefoglalókat, és azokat kommentálta.

Mit lehet akkor tenni? Folytassam a regényírást és tegyek úgy, mintha előttem senki nem írt volna? Figyelmen kívül hagyva, hogy néhány egyszerű kakofónia elég volt ahhoz, hogy Flaubert-nek álmatlan éjszakái legyenek? Hogy Valéryt tönkretette a tiszta költészet keresése? Hogy Mallarmé a megvalósíthatatlan könyvvel álmodott? Hogy Joyce *Finnegan*-ja a kör romantikus négyszögesítése? Hogy a *nouveau roman*, más néven *du regard* regény írói nem voltak mások, mint fárasztó kötél táncosok halálos visszavonulásban?

Elszomorító a gondolat, hogy mindent, ami lényeges, már megírtak előttünk. De bárhogy is legyen, *műveljük kertjeinket*. Hemingway, Camus, García Márquez, Saramago és még sokan mások, Nobel-díjasok és nem Nobel-díjasok, ugyanezt tették. És nagyon jól jártak.

Összeesküdtek ellenem, már a halálhoz sincs jogom

Későn feküdtem le. De még így is felébredek napkeltekor. Legelső dolgom, hogy belenézzek a tükörbe. Mit látok? Egy béka ül az orromon. Egy pár holló rakott fészket az egyik fülemben. Brekeke... Türelem, lehet, hogy egy alapos mosdás eltünteti őket. De a pamacs olyan kemény, hogy leginkább egy seprűre emlékeztet, a *gillette* meg úgy mar, mint a krokodil fogai. Kár... kár... kár... ez a szar nem vágja, hanem tépi a szőrszálakat. Mossak fogat? De mivel? A patkányok felfalták az összes fogkrémet.

Eszembe jut a pisztoly, egy 32-es kaliberű automata colt. Csőre töltöm, és felhúszom. A fejemre célzok, és meghúszom a ravaszt. Bummm! De végül kétszer kell lőnöm, mert az első célt téveszt, és a lámpát találja el. Bummm! Most aztán ölésre fel.

Mit kellene tennem? Menjek el dolgozni, vagy maradjak itt, és virrasszak a holttestem mellett? Furcsa, senki nem hallotta a lövéseket. A tanács alkalmazottai, úgy látszik, sztrájkolnak. Megtöltöm a tollam, és úgy döntök, elmegek dolgozni. De akkor eszembe jut, hogy én nemrég megöltem magam, és itt a helyem bent, hason fekve, ezen a vérfoltos szőnyegen. Máskülönbem nem vállalnám fel a halott szerepét.

Tesztek három lépést előre, majd kettőt hátra. A Penamacor egy tisztje parancsolja. Látni óhajtják? – Újra lábra állítottak. Ugyanúgy, mint a legelőször: betettek egy rácsos autóba, és elvittek egy helyre, ahol esett a hó. Ott állok a megállóban ing nélkül. A tiszt alacsony és kövér, tele szeplővel. Állandóan üvölt a szemét. „Küsszon ide!” A földre vetem magam, és négykézláb mászok. Miau... Miau... Mit látok? Egy patkányt. Megvadultan utána futok.

Belemélyesztem a fogaim, és magam után húzom. Vér. A fejemhez emelem a kezem. Végül is én vagyok az, aki vérzik. Megfeledkeztem a lövésekről. Kiabálni kezdek. Jöjjenek értem, meghaltam! De a tanács emberei nem jönnek. Vagy nem hiszik el, hogy meghúztam a ravaszt. „Ez csak egy jelzőpisztoly”, állapítja meg valaki a szomszédos épületben. Összeesküdtek ellenem, már a halálhoz sincs jogom.

Felkelek és úgy döntök, elmegyek sétálni. „Ma ünnepnap van”, tudatom saját magammal. Lemegyek a lépcsőn, kilépek az utcára. Sehol senki. Végül is nincs még nappal, az utcai lámpák még mindig égnek. Az éjszaka kihalt és hideg. De számít ez, ha egyszer most haltam meg? Megtapogatom a homlokomat. Semmi kétség, van rajta egy hatalmas lyuk. És vérzik. Végre kiszúrok egy rendőrt. Odamegyek hozzá: „Biztos úr, az imént öltem meg magam.” A rendőr rám néz: „Kit ölt meg?” Szemben állok vele: „Nem öltem meg senkit.” A rendőr mosolyog. Hátat fordít nekem, úgy dünnögi: „Még egy örült.” Rávetek még egy utolsó pillantást, és mint aki egy kísértettől búcsúzik, úgy köszönök el tőle: „Jó éjt, biztos úr.” Rágyújtok és egy ismeretlen nyelven kezdek monologizálni. „Íme, a szellemek nyelve”, állapítom meg, mielőtt befordulok a sarkon.

Robinson, amint befejezte a novellát, szokásához híven cigarettával a szájában elolvasta, és azonnal összetépte. Majd belekezdett ebbe:

A tenger fogságában

Azon a délutánon a *Riviera* kávézó asztalánál dohányoztam és olvastam, néhány lépésre attól a kerttől, ahol régebben megetették azokat a szamarakat, amelyek a sziget belsejéből érkeztek kukoricával, babbal, krumplival, mandiókával, valamint gyümölccsel megrakottan, és ezeket a terményeket a szegyenoszlopnál rakodták le, amely ekkoriban a nép szóhasználatában már nem kínzó-, hanem árusítóhelyet jelentett.

Azt mesélik, hogy sok-sok évvel ezelőtt az akkori gyarmati kormányzónak, miután egyszer szokatlan figyelemmel szemügyre vette ezt a tehéntrágyával beterített és húgytól bűzlő helyet, egy igazán remekbe szabott ötlete támadt, nevezetesen, hogy a szamarakat el kéne távolítani onnan, sőt az imént említett ürüléket is – amelynek lerakódott rétegei valószínűleg sokkal idősebbek voltak, mint maga a város, mivel Praia-t, amely jöllehet már a múlt homályába vesző 1769. év december 13-i napjától kezdve a Cabo Verde-i kormányzóság központja volt, csak az 1858. április 25-i rendeletben nyilvánították várossá, „mivel a Ribeira Grande” (a mai Óváros) „végérvényesen elenyészett”. Így hát, miután a szamarakat elköltöztették Pacheco-ba – ahhoz a helyhez közel,

ahol ma a Várzea stadion áll –, és miután a bűzhödött szalmából és egyéb szemétből képződött kérget eltávolították, megkezdődött a szigetcsoport máig legnagyobb terének kialakítása egy Lisszabonban készített terv alapján: ez egy derékszögű térség kialakítását vetítette előre, amelyet sétányok és egyebek közt gyönyörű rózsatövekkel és napraforgókkal teliültetett virágágások öveztek volna. A sétányokon és virágágásokon kívül a gyarmati kormányzó – Isten nyugosztalja – azt is kérte, hogy a fent említett tervbe foglalják bele még egy hatalmas, kivilágított szökőkút és egy zenepavilon felépítését is – egy zenepavilonét; nyilvánvalóan egy jövőendő városi zenekar megalapítását tűzve ki célul a fennsík finom urainak szinte kizárólagos szórakoztatására, mivel a szegényeknek, akiket bőrük színétől függetlenül feketének is szoktak nevezni, és többnyire szalmafedeles kunyhókban vagy náddal fedett viskókban laktak, határozottan megtiltották, hogy idejőve, a mezítelen lábaikon hozott sárral és egyéb mocsokkal összepiszkítsák a főváros *ex libris*-ét, vagyis a csodálatos teret.

Így aztán annál az asztalnál ülve, ahol dohányoztam és olvastam, észrevettem, hogy Toi belépett a kávézóba sétapálcaként szolgáló husángjára támaszkodva, amely az ő kezeiben inkább egy bibliai pátriárka pásztorbotjára emlékeztetett. Jóllehet akkortájt húszéves lehettem, és már megszállottan olvastam tudományos és filozófiai műveket, minek következtében felvilágosult, már-már szemtelen kritikával viszonyultam a miszticizmus és a természetfeletiben való hit minden formájához, beleértve a négy világvallás hitelveit és tanításait is, mégis hirtelenjében egy tisztelettudó és (ki gondolná?) babonás pillantást vettem az ajtón imént belépő alakra. Hogy miért? Megmagyarázom: hétéves-forma gyerek lehettem – egy külvárosi negyedben éltem a szüleimmel –, amikor Toi, akit talán valami forgósél vetett arra, mivel farsang idején gyakran támadt fel a tájfun, megjelent a lakásunkban, de nem azért, hogy menedéket keressen (ahogy az egy normális ember esetében természetes lenne), hanem azzal a szándékkal, hogy olyan kérdésekről beszélgesse, amelyek, feltételezem, az úgynevezett okkult tudományokkal voltak kapcsolatban, s ezek, ahogy mondani szokták, egyfajta keverékei a *spiritizmusnak*, a fekete mágának, a kártyavetésnek, és mondjuk ki nyíltan, a kuruzslás tudományának, amelyekben, úgy tartották, Toi az átlagosnál nagyobb jártaságra tett szert, miközben az én apám csupán egy mérsékelt tehetségű és csekély elhivatottságot érző kezdő volt. Ők ketten bezárkóztak egy szobába, és késő estig beszélgettek. Toi sok hónapon keresztül, több-kevesebb rendszerességgel látogatta a beavatásra váró tanítványt. Mindazonáltal ezek a látogatások abbamaradtak, mikor a fennsíkra költöztünk. Így aztán többet nem láttam Toit a házunkban, ami nem jelenti azt, hogy teljesen kikerült volna

a látókörömből, mivelhogy amikor mint naplopó suhanc a fennsík utcáin őgylegtem, gyakorta láttam őt, amint egy sarkon álldogált, magányosan, távolba vesző tekintettel, és elmaradhatatlan pásztorbotját markolva. Az a tekintet azonban csak látszólag veszett a távolba; mivel, ahogy azt a *lókötők* gondolták (mi neveztük így saját magunkat), Toi mindent és mindenkit figyelt, számára semmi se maradt észrevétlen. Egyébiránt a suhancok csoportjának a legkisebb kétsége se volt afelől, hogy Toi hatalmas és rettenetes varázsló, akit jobb messziről elkerülni. Titokban, mivel attól féltünk, hogy egyszer be fogja nyújtani a számlát amiatt, hogy folyton kitérünk előle, mindig átmenünk az utca másik oldalára – „ördögi gonosz, rút csalás, hogy ennek az alaknak kígyószeme és Belzebub-lelke van”. Mindazonáltal lassacskán felnőttem, és emellett olyan írásokat kezdtem olvasni, amelyek megtanítottak arra, hogy az univerzumban mindent – az atomtól a mikrobáig, az embertől a galaxisokig – szigorúan racionális eljárások útján kell megfigyelni és megérteni, miáltal Toi végül alászállt azokból a magasságokból, amelyekbe egykor a gyermeki naivitás a felnőttek ostobaságával közösen felemelte. Ennek következtében Toi, ellentétben azzal, ahogy azt ő szerette volna, szerintem nem volt sem varázsló, sem pedig csodatévő, hanem csak egy különcködő figura, vagy legfeljebb egy holdkóros, akinek az volt a meggyőződése, hogy a világot szellemek irányítják, s hogy tőlük ő, örült káprázatában, zavaros imák és bonyolult litániák elmondása révén mágikus hatalmat kapott. Nos, Toi hosszú évek óta egy a világtól elzárt, nagy házban lakott, amelyen furcsamód nem voltak ablakok; vakolatlan kövekből készült, és csak egyetlen ajtóval látták el, ennek tetejére pedig szántszándékkal lyukakat vágtak, amelyeken keresztül, a köznép meggyőződése szerint, a szellemek lopva bemehettek valahányszor csak a boszorkánymester szólította őket. És ennek a háznak a küszöbét nem lépte át, de még csak meg se merte közelíteni senki, még fényes nappal sem. Ami engem illet, én úgy véltem, hogy mindennek két oka lehetett: ez az ember vagy túlságosan féltette a magányát, vagy szeretett volna egy-két titkot megtartani magának – de mégis miféle titkokat? Fekete borítású, mágikus jelekkel teleírt könyveket? Élő vagy bebalzsamozott denevéreket, hollókat és baglyokat? Emberi koponyákat? Vagy lehetséges lenne, hogy Toi felfedezett, majd elkapott és különböző kalitkákból és ketrecekben fogva tartott néhány példány amfiszbénát, baziliszkuszt, catoblepast, crocotét, corocotét, leucocrotét, mantikórt, egyszóval egy egész sort azokból a csodás állatokból, amikre *idősebb* Plinius utalt azért, hogy így üzzön gúnyt a görögök hiszékenységből. Ki tudja.

Délután fél hat lehetett, amikor Toi belépett a *Riviera*-ba. Csak nagy nehezen sikerült elhinnem, hogy tényleg ő az, miután, már amennyire én tudtam,

Toi olyan ember volt, aki mértéket tartott mindenben, főleg ami az ételeket és az italokat illeti. Lehetséges lenne, hogy végül odáig jutott, hogy kipróbálja azokat az örömöket, melyeket egy *whisky*, egy sör vagy egy egyszerű kávé nyújthat? Vagy, habár fiatalkorától kezdve vegetáriánus volt, egyszerre kedve támadt volna, hogy egyen egy kis bifszteket tükörtojással?

Eközben, néhány másodperc elteltével, egyre inkább tartani kezdtem attól, valójában magam sem tudtam, miért, hogy meg fog szólítani, mivel láttam, hogy néhány lépést tesz annak az asztalnak az irányába, ahol én továbbra is folytattam a dohányzást, és azt is láttam, hogy szó szerint belezuhant egy éppen az enyémmel szomszédos székbe. „Minden bizonnyal kimerült”, gondoltam.

– V... úr – mondta, és folytatta is egy pillanatot sem várva –, úgy hallottam, hogy az Ön neve rajta van a Dakarba tartó *Infante de Sagres* nevű hajó utaslistáján. Kérem, mondja meg, hogy helyes-e az értesülésem.

Mivel meghökkentem, nem válaszoltam azonnal, így hát Toi megsürgetett:

– Válaszoljon, legyen olyan kedves, látja, hogy nagyon fontos.

Akkor aztán válaszoltam neki, mondván, nem számítottam erre a kérdésre.

– Értem – mondta. – Az ilyen, váratlanul feltett kérdés természetes, hogy... hogy is mondjam, önben... nem akarom azt mondani, hogy bizalmatlanságot, de egy kis meglepetést kelt. Nem igaz? Nos hát, én baráti minőségemben kerestem fel önt, vagyis úgy, mint az apja barátja, azért, hogy azt tanácsoljam önnek, ne vegyen részt ezen az úton. Válasszon egy másik időpontot, mert ez a mostani, nyíltan megmondom önnek, nem jó, vagyis inkább a lehető legrosszabb.

– Viharba kerülünk? El fog süllyedni a hajó? Meg fogok fulladni, vagy netán a cápák fognak felfalni?

– Nem ekkora a veszély, sőt még azt is bizton kijelenthetem önnek, hogy senki sem fog meghalni. Mindazonáltal az utasok és hozzájuk hasonlóan a legénység is több mint egy hónapon át olyan gyötrelmeket fognak átélni, amelyekre életük végéig emlékezni fognak.

– Nem akar egy kicsit világosabban fogalmazni?

– Nem tudok. És ez minden, amit mondhatok, mivel már későre jár. Kérem, hallgasson rám, és ne szálljon fel arra a hajóra. Ó!, ez a dolog titkos, kérem, ne szóljon róla senkinek. Isten áldja, kedves barátom.

Miután mindezt elmondta, Toi elmaradhatatlan botját megmarkolva felállt; tett néhány olyan lépést, amelyek megleptek, mivel sokkal határozottabbak voltak, mint azok, amelyekkel az imént az asztalomhoz jött, majd kilépett a kávézó ajtaján.

Nem szóltam a dologról senkinek. Miért is szóltam volna, ha még én magam is, túl sokat nem aggodalmaskodva a boszorkánymester figyelmeztetései miatt, három nap múlva elindultam Dakar felé egy olyan hajón, amelyet egy ilyen-fajta utazáshoz megfelelőnek tartottam, ráadásul abban a tudatban, hogy Szenegál itt van, meglehetősen közel. Egyébként meg, hogyan is vehetném komolyan én, a tudományok és a filozófia avatott művelőjeként egy ostoba öreg tanácsait, aki annak ellenére, hogy bölcsnek képzelte magát, nem volt több, mint a középkori mágusok, alkimisták és csillagjósok avított képviselője. Már csak azért sem tudtam komolyan venni, mivel – három évvel korábban – szövetkezve két másik *lókötővel*, elhatároztam, hogy elkötök egy egyvitorlás lélekvesztőt, és áthajózok a kontinensre úgy, hogy révkalauzként csak egy félkarú embert használunk, aki semmit sem értett a csillagokhoz, a térképekhez és az iránytűkhöz, és ellátmány gyanánt csupán egy zsák krumpli, egy kis hordó víz meg egy rozsdás revolver volt velünk – ez utóbbi azért, hogy végezhessünk magunkkal abban az esetben, ha valami kedvezőtlen széljárás eltérítené a hajónkat a helyes útirányról, s így lassú halálra ítélné bennünket a nyílt tenger kellős közepén. A félkezű csak kábulatában kezdett el mesélni – miután elszívta az *olcsó cigarettákat*, amelyeket az anyám perselyéből elloptott érméken vettünk, és kiürített egy üveg megecetesedett vörösborot, amit, nem tudni hol, az egyik *lókötő* talált – azokról a szörnyekről és kísértetekről, melyeket egy, az általunk tervezetthez többé-kevésbé hasonló átkelés során látott. Szerinte ezek a szörnyek és kísértetek még egy tengerjáró gőzhajót is le tudtak nyelni, nemhogy egy, a Châ d'Areia „hajógyáraiban” készített vitorlás hajót. A félkarút e szorult helyzetéből egyrészt egy Guinéről származó amulet segítette ki, amely azonban már nem volt meg neki, mivel ellopták tőle, másrészt pedig a fátima-i Miasszonyunkba vetett nagy hite, amellyel viszont nem illett visszaélni, mivel a szentek is elfáradnak. És befejezésül a félkarú még annyit mondott nekünk, hogy „viszlát”, anélkül, hogy ehhez bármi mást hozzátett volna. Különben meg, még ha Toi figyelmeztetése helytálló is lett volna, mi rossz lehet abban, ha hajóra szállok, hogy ha, ahogy ő maga is megerősítette, senkinek sem forog kockán az élete? Az említett gyötrelmek, amelyekről ráadásul elég homályosan is fogalmazott, elégséges okot szolgáltatnának arra, hogy elálljak az utazástól? Még mit nem! Azonfelül, úgy értesültem, hogy Milena – gimnáziumi éveim bálványa – fenn lesz az *Infante* fedélzetén, hogy elkísérje apját Dakarba. „Milena”, gondoltam, „majd vállalni fogja, hogy gyötrelmeim közepette vigaszt nyújtson számomra.”

Eközben valami mélyen azt súgta, hogy a poggyászsomba tegyek néhány darab csokoládét és kekszet is, de azt azért nevetségesnek találtam, hogy a dakari nagynénémnek szánt csomagot három vagy négy üveg vízzel is

megtoldjam. Ami az otthon, egy kis fiókba elrejtett öreg revolvert illeti, miért is ne vigyem magammal?

Hat nap és hat éjszaka, a kétárbocos *Infante de Sagres*, melyet egy apró motorral is felszereltek arra az esetre, ha elülne a szél, és ezért szélcsend lenne, tehát az *Infante*, úgy mondanám, hogy tartotta az útvonalat, anélkül, hogy bármi rendkívüli történt volna a fedélzeten – leszámítva az utasok közötti szokásos beszélgetéseket és a menetrendszerű anekdotázásokat, melyeket aztán a hallgatás vagy az egyszerű unalom pillanatai követtek, mivel az ilyen-fajta, természetüknél fogva lassú és egyhangú utazások nem kedveztek sem a kalandnak, sem az emberek közti folyamatos és érdekfeszítő társalgásnak, minthogy egyesek a rosszulléttel küszködtek, mások pedig talán arra tartogatták az erejüket, hogy amint partot érnek, felélhessék őket.

Így hát, ami engem illet, le kellett, hogy tegyek a Milena-val kapcsolatos romantikus terveimről, miután a hajó indulásától kezdve nem lehetett őt látni a fedélzeten, vagy azért, mert végül nem indult útnak, vagy pedig azért, mert a rosszulléttől legyengülve arra kényszerült, hogy a kabinjában maradjon, várva, hogy egy kicsit jobban legyen, és fel tudjon jönni a fedélzetre elcsábítani valakit, mindenekelőtt engem, minthogy – számomra legalábbis így tűnt –, és ezt nem a beképzeltség mondatja velem, a hajón én voltam a legfiatalabb, valamint kétségkívül én álltam a legközelebb a korabeli filmek által népszerűsített hősszerelmes ideáljához. Így aztán, ahogy a romantikus flórtról szóló álmaim elnapolódtak vagy inkább elhamvadtak, mindentől elment a kedvem, még attól is, hogy részt vegyek a fedélzeten zajló közösségi élet szűkös megnyilvánulásaiban.

*Nem kérdéses, hogy az isteni gondviselés a világegyetemet valószínűleg a mi javunkra teremtette. A természet tökéletlensége hatalmas, nyilvánvaló és valóságos.*¹

Mivel úgy tűnt, senkiben sem él a vágy, hogy a többiekkel beszélgessen, én, a magam szórakoztatására, papírt és ceruzát vettem magamhoz a kabinomban, és nekiálltam, hogy egy rövidke szöveget írjak, amelyben bocsánatot kérek a világ összes vallásának hívői miatt. Ne felejtsek el, hogy csak húszéves voltam, és ekkoriban a fejem egy olyan ládára hasonlított, melybe fokozatosan összegyűjtöttem a kor különböző tudományos és filozófiai eredményeit, melyeknek a nagy része olyan bölcsek, gondolkodók és írók tollából származott, akik a Legfelsőbb Lénnel megszakították a kapcsolatot. Példának okáért több tonnányi Sartre-ot és Camus-t faltam magamba,

¹ Arnold Toynbee (*Lucretius De Rerum Novarum* című műve nyomán).

és habzsoltam Hemingwayt is. Emlékeznek még Hemingwayre? – Ő volt az a szakállas macsó, aki végigvadászta Afrikát, annyit ivott, amennyit csak bírt, és hajlandó volt eladni a lelkét az Ördögnek, csak hogy elmehessen egy bikaviadalra. Nos hát, az egyik könyvében ezt olvastam: „Mi Semmink, ki vagy a Semmikben, jöjjön el a te semmid...”

Ahogy már említettem, fogtam a ceruzát, és a következőt (*mea culpa*) firkantottam a papírra: Miután sokat olvastam, és sokat töprengtem a számtalan hit és vallás felől, észrevettem, hogy mindegyiküknek ugyanaz az alapja és a lényege, minthogy közülük még egy se nyert bizonyítást, jóllehet hasznosak azok számára, akik nem élhetnek anélkül, hogy egy istenség, angyal, próféta vagy egy megváltó segítsen cipelni nekik azt a terhet, amit az élet vagy a sors, ez igazából lényegtelen, a vállukra vagy a lelkükbe helyezett, mégis, ezeknek az embereknek a fejében egyszer sem ötlött fel az, hogy egy ilyesféle szellem vagy istenség létezése csakis azért jó, mert ezek az emberek így szeretnék, és semmi más ok nincsen rá. És mi van akkor, ha Ő valójában tökéletes ellentéte annak, amilyennek ezek az emberek szeretnék, hogy legyen. Na már most, miért is ne használnánk egy kicsit a képzelőerőnket, és miért is ne vetnénk fel egy velejéig romlott isten létezését? Ami egyébként – mitologikus értelemben – nem túl nagy újdonság.

Babilon istenei talán jószágosak voltak? Vagy szentek voltak a görög istenek? És Jehova, aki a vízözönt küldte, elpusztította Szodomát és Gomorát, és tíz csapást küldött Egyiptomra? És ezt hallgasd meg, olvasóm: *Mózes és Áron pedig úgy cselekedének, a mint az Úr parancsolta vala. És felemelé a vesszőt és megsujtá a vizet, a mely a folyóban vala a Faraó előtt és az ő szolgái előtt, és mind vérré változék a víz, a mely a folyóban vala. A hal pedig, a mely a folyóvízben vala, meghala, és megbüdösödék a folyóvíz, és nem ihatának az Égyiptombeliek a folyónak vizéből; és vér vala az egész Égyiptom földén.*² Hát miféle dolog ez? Édes jó Krisztusom! És a szerencsétlenségnek ezzel még nem szakad vége. Tán kételkednek? Akkor talán térjünk vissza az „elsőszülöttek lemészárlásához”: *Lőn pedig éjfélkor, hogy megöle az Úr minden elsőszülöttet Égyiptomnak földén, a Faraónak elsőszülöttétől fogva, a ki az ő királyi székiben ül vala, a tömlöczbeli fogolynak elsőszülöttéig és a baromnak is minden első fajzását.*³ És ez vajon mi, olvasóm? A Mindenható, mikor feldühödik, maga az ördög, és még az állatok sem menekülnek a haragja elől. Befejezésül kísérj el, olvasóm, *Jób* könyvéhez. Figyelj csak: *Monda pedig az Úr a Sátánnak: Ímé kezedbe van ő, csak életét kiméld. És kiméne a Sátán az Úr elől,*

² 2Móz 7,20, Károli Gáspár fordítása (a ford.).

³ 2Móz 12,29, Károli Gáspár fordítása (a ford.).

és megveré Jóbot undok fekélylyel talpától fogva a feje tetejéig. És vőn egy cserepet, hogy azzal vakarja magát, és így ül vala a hamu közepett. Néhány bekezdéssel később a sorsába beletörődő Jób végül szólásra nyitja száját, és így szól: *Vesszen el az a nap, a melyen születtem [...]. Az a nap legyen sötétség.*⁴

Nekem úgy tűnik, hogy mi, emberek nem csak a szertartásokat és a tempomokat alkotjuk meg, de az isteneket is, akiket imádunk. Akárhogy is, valamiért vigasztaló érzés hinni valamiben, vagy legalábbis azt feltételezni, hogy odafönn létezik valaki, aki vigyáz ránk. Mindazonáltal mindig lehet próbálkozni. Következésképpen, amikor te, olvasóm, úgy érzed, hogy hirtelen forró lett a lábad alatt a talaj, imádkozz csak, hogy lásd, mi történik. És még az is lehet, hogy bejön, soha nem lehet tudni.

*Nap-nap után, nap-nap után:
álltunk, – (csönd, végtelen) –
festett hajóként, tétlenül,
mint festett tengeren.*⁵

A hetedik napon történt meg az, amire senki sem számított: az *Infante*, miután elkapta egy óceán mélyéből feltörő örvény, végtelennek tűnő időn keresztül úgy pörgött, mint egy bűgőcsiga, míg végre bénultan megállt a tenger közepén; vitorlái olyanok voltak, mintha izomgörcs rántotta volna össze őket, kis motorjából pedig elszállt az erő. Eközben a vitorlás köré egy semmiből előbukkanó erődfal tömörségű ködtakaró vont burkot, így a hajónk most úgy festett, mint valami apró hal egy acélháló fogságában. A kapitány és matrózainak erőfeszítései, hogy kiszabadítsák a hajót ebből a börtönből, hiábavalónak bizonyultak. Így hát azon a helyen maradtunk, úgy, mintha odacsavaroztak volna minket az óceán fenekére, az előre- vagy hátrafelé való haladás bárminemű lehetősége nélkül, s ebből kifolyólag arra a sorsra kárhoztatva, hogy életünk e helyen érjen véget, hacsak... egy angyal vagy jótevő szellem nem jön, hogy kiszabadítson bennünket ebből a valamiféle tengeri démon által szőtt szövevényből.

Tehetetlenül és reményvesztetten, miután átadtuk magunkat e kegyetlen végzetnek, beletörődtünk abba, hogy ott kell maradnunk, mígnem az az éjszaka, egy olyan éjszaka, mely koromsötét volt, és melynél hosszabbat még soha nem láttam, álmot hozott szemeinkre, úgy hogy mindannyiunkat átadott önnön lidércnyomásainknak, azoknak a látomásoknak, melyeket, ahogy az köztudott,

⁴ Jób 3,3-3,4, Károli Gáspár fordítása (a ford.).

⁵ Coleridge: *Ének a vén tengerészeiről*. Szabó Lőrinc fordítása (a ford.).

minden ember magával hordoz a lelke legmélyén. Így hát, ami engem illet, én számtalanszor kínczölöphöz kötözve találtam magam, ahol hegyes botokkal felfegyverzett vademberek agyonszurkáltak; vagy egy koporsóba zárva láttam magamat, készen arra, hogy bármely pillanatban elföldelhetnek; megint máskor kígyók faltak fel, és végül, mivel még mindig kitartóan éltem, cápák martalékává váltam.

És jöttek a démoni seregek (7 405 962⁶ darab ördög, mindegyikük csákyával felfegyverezve, a fejükön szarv); azonban közülük csak heten jöttek közelebb hozzám, förtelmes ordítással, miközben azzal fenyegettek, hogy megbüntetnek a hét halálos bűn miatt, amit elkövettem. Lucifer, vagyis a gőg, ezt kiabálta: „Ő az enyém”, mire a Sátán, vagyis a harag, ellenszegült: „Nem, ő az enyém.” Mammon, vagyis a fősვნყség sem értett egyet a többiekkel, ahogy Asmodeus (az irigység), Belzebub (a falánkság), Leviatán (az irigység) és Belfegor (a lustaság) sem. Éppen ezzel az osztozkodással voltak elfoglalva, és mindegyikük a maga malmára próbálta hajtani a vizet, mikor Aquinói Tamás feketébe öltözött szelleme, Bibliáját kardként előrántva, megfékezte őket. Azzal, miközben rám mutatott, így szólt: „Íme, Jónás sok század múltán újra a fedélzeten van; ő az okozója ennek szerencsétlenségnek; hajítsátok a tengerbe, és meglátjátok, jobbra fordulnak dolgok.” Akkor a tengerészek megragadtak, és kidobtak a fedélzetről, én pedig a vízbe estem, és addig nyeltem a sós vizet, amíg meg nem fulladtam.

De az öreg Neptunusz végül megszánt minket, és véget vetett a gyötrelmeinknek, amelyek, jóllehet csak az álmaink révén büntettek bennünket, felülmúlták, legalábbis szerintem, azokat a gyötrelmeket, melyek akkor támadnak az emberre, mikor teljesen ébren van. És valóban, a ködtakaró felszállt. Az utasok és a legénység, miközben ünnepeltek, látták, ahogy Praia kikötője egyre jobban közeledik az *Infante*-hoz, amely két dagadó vitorlájával csak úgy szelte a vizet. A rakparton hatalmas tömeg gyűlt össze – férfiak, nők és gyerekek, mindegyikük boldog volt, hogy végre láthatja megholtakat és a halálból visszatérteket.

De Toit, amennyire én tudom, senki sem látta ezen a reggelen. Én azonban hiszem, hogy egy közeli magaslat tetején ő is részt vett a visszatérésünkben, miközben mosolygott, és az elmaradhatatlan botját markolta.

Krusinszki Zsuzsanna és
Pál Zsombor Szabolcs fordítása

⁶ Ezt a számot Johan Weyer állapította meg.

PEPETELA

A dicsőséges család

(részlet)

Első fejezet

(1642. február)

A gazdám, Baltazar Van Dum csak azután vette észre, hogy a nadrágiába vizelt, miután Nieulant igazgató elbocsátotta. Bevizelt, de ugyanakkor megkönnyebbült, mert ritkás hajú, őszes feje még a nyakán ült. A gazdám olyan sápadtan lépett ki az igazgató szobájából, ahogy bement, miközben mosolyra húzódott a szája, és ettől remegett a bajsza. Néha idegességében nevetett, de ma pompás hangulatban volt. A két rabszolga, aki vele együtt ment be az egykori Jezsuita Kollégiumba, többé nem jött ki. Az igazi vesztes azonban az uruk, egy massanganói portugál volt, aki a hírhedt levéllel küldte őket. A gazdámnak még nem állt módjában elolvasni a levelet, így védekezett az igazgató előtt. De nem csak ő és én, hanem mindenki ismerte már a levél tartalmát, kérvény volt, amely az ellenséges hollandok védekező állásait és valamennyi egységük létszámát tudakolta.

Az a bizonyos portugál, aki a rabszolgákat küldte, és az őt meghatalmazó Pedro César de Menezes kormányzó azonban nem vették figyelembe keleten élő honfitársaiknak azt a szokását, hogy a híreket továbbadják útjuk során. Minden állomáshelyen el kell magyarázniuk, hogy mit fognak tenni, és mit láttak útközben. Ily módon a hírek mindig előttük járnak. Vagy elhibázott volt a választás, hogy a keleti pusztaságról származó embereket bíztak meg, vagy nem oktatták ki őket megfelelően, a lényeg azonban az, hogy már Massangano-tól mesélték a küldetés célját, miközben meglátogatták a barátaikat, és elmondták a hírt. Ráadásul először Bengo-ba mentek, ahol a gazdámnak van egy farmja, mert úgy gondolták, hogy ott találják őt. Mielőtt megérkeztek volna Baltazar Van Dum luanda-i házához, amelyet ő hivalkodóan birtoknak nevezett, és a meredély tetején terült el, nem messze a Kinaxixi-tótól, a holland igazgató már tudott a roppant titkos küldetésről. Baltazarnak az volt a szerencséje, hogy Gerrit Tack őrnaggyal, bár nem olyan régen, de szoros

barátságot kötött, mely heves kártyacsaták és nagy ivászatok révén szövődött abban a kocsmában, amely a holland hódítás után a városban megmaradt.

Nagy szerencse volt a kocsmá létezése, amely megalapozta ezt a barátságot. És hogy még jobban elmélyedjünk e szerencse értékelésében, a gazdám köszönettel tartozott Dona Maria-nak a bátorságáért, aki azon az estén, mikor a kormányzóval az élen valamennyien elmenekültünk a városból, azt mondta, én nem megyek sehová, a hollandok katolikus hitünk eretnek ellenségei, de úgy isznak, mint senki más, éppen ezért nem fogják bántani azt, aki a legjobb spanyol bort adja el nekik. Özvegyasszonyként nem volt sok veszténivalója, hacsak az éjszakánként elvesztett jó néhány férfit nem számítjuk. De leginkább csak nyert vele. Ez volt ugyanis a város egyetlen kocsmája, szemben a korábbi tízzel. És az eretnekek tízszer annyit ittak, mint a portugálok. Sőt, az üzlet olyannyira jól ment, hogy még két, pálmalevelekkel fedett védőtetőt kellett építeni, ami ráadásul frissítően hatott, valamint két leányra volt szükség, hogy segítsenek Dona Maria-nak a mohó vendégek kiszolgálásában. Mivel elég sok volt a *mafulo* (így hívtuk a flamandokat), aki franciául beszélt, ezt a nyelvet lehetett a leggyakrabban hallani a kocsmában. De maguk a franciák is látogatták a kocsmát, mivel a hadsereg nagy részét e nemzet zsoldosai adták, ami láthatóan megszokott dolog volt részükről.

Az idő múlásával azonban az üzlet is változik. A portugálok idején a legkedveltebb kocsmák a Bairro dos Coqueiros negyedben voltak, közel a tengerhez. Érthető, mivel ott horgonyoztak a hajók, és ott fordultak meg a tengerészek. Dona Maria kocsmája majdnem a városon kívülre esett, félúton a meredély felé, leggyakoribb vendégei a ferences kolostor szerzetesei és azok közül kerültek ki, akik az alsó- és a felsővárost összekötő területen éltek, a világi és a szellemi hatalom találkozási pontján. A gazdám is megjelent ott néha, mivel a kocsmá éppen a birtoka és a felsőváros között félúton helyezkedett el. Mindenesetre kevés vendéget vonzott. A hollandok megtámadták a várost, a kikötő kereskedői elmenekültek, a kocsmák bezártak, Dona Maria pedig kezébe vette az irányítást. De nem sokáig, mivel azt beszélték, hogy De Bulból egy zsidó ember érkezett, aki kocsmát akart nyitni közel a parthoz. Csak bort kellett hozatni, a falak még álltak, csupán arra vártak, hogy valaki megtöltse őket étellel. A hódítás első napjaiban a flamand katonák betörték az ajtókat, és kiűrtették a hordókat. De nem zúzták össze az asztalokat, és nem is foglalták el az emeleti részt, ahol rendszerint a tulajdonos lakott, mivel jobban kedvelték a felsővárost lakóhelynek, az erődök tözsomszédságában. Következésképpen, nem volt nehéz a Bairro dos Coqueiros negyed kocsmáit újra megnyitni. A zsidó Samuel Pinheiro eszes volt, előre látta a dolgot, Pernambuco-ban felszállt az Angolába induló első hajóra, és megpakolta hordókkal.

A barátságtól eljutottam a borkereskedésig, most azonban visszatérek rá, mivel a kollégium melletti házból e pillanatban lépett ki Gerrit Tack őrnagy. Jött megtudakolni, hogyan zajlott a kihallgatás. Nagydarab, erős testalkatú, vörös képű ember volt, ahogy az egy flamandhoz illik, épp ellenkezője a gazdámnak, aki ugyancsak flamand volt. Ahogy az egyik nagy, úgy a másik kicsi volt, az egyik vörös, a másik koromszínű és zöldes, a tűző afrikai nap alatt eltöltött évek és az ismétlődő maláriás rohamok következményeként. A kéz szem és a tekintélyes has azonban összekötötte őket. A gazdám azt mondta, azért ilyen alacsony, mert ő déli flamand, közel a francia földekhez. Ez egyébként lehetséges, de nem gátolja meg abban, hogy versenyre keljen az északiakkal, ami az evést és a vörösborivászatot illeti.

– Kedves barátom, hálás vagyok magának, hogy megmenekültem a pác-ból – mondta Baltazar. – Nem is tudom, hogyan köszönjem meg.

– A portugál barátai nagy bajba keverték magát. Látja, hová vezet, ha bensőséges kapcsolatokat ápol ezzel a népséggel?

– Miféle kapcsolatokat? Hiszen már előttem is itt voltak. És amikor maguk megérkeztek, el kellett mennem velük Bengo-ba, mi mást tehettem volna? Elég volt látnom azt a szerencsétlen francia gyógyszerészt, aki megpróbált visszatérni Luanda-ba, mert aggódott a gyógyszerértára miatt, melyet otthagytott... Megvádolták, hogy átállt az ellenséghez, és kíméletlenül megfojtották. Sőt, nem is tartotta titokban ezt a szándékát, mondván, hogy a hollandok elnézőek, mindenkivel jól bánnak, csak az üzlet érdekli őket. De háborús időszakban nem lehet ilyet mondani az ellenségről... Jól tettem, hogy kivártam, amíg eljön az én időm. A kormányzó engedélyével jöttem, mindkét oldalról nézve törvényesen. És az üzletben csak a törvényesség számít.

– Még azt árulja el nekem, mivel győzte meg a kormányzót, hogy elengedje a városba? Sohasem beszélt erről.

– Az ő érdekében történt. A maguk érkezését követő hónapban azonnal elküldte Jan Van Duynent, egy másik flamandot, hogy fegyverszünetet kérjen. Meg is lett, de csak nyolc napig tartott. Aztán hagyta, hogy én jöjjek, és az embereink lássák a jószándékot. Magunk közt szólva, de el ne mondja a Társaság igazgatóinak, a kormányzó, valljuk be, mindig jól bánt azzal a kevés flamanddal, aki itt élt.

– Erről jut eszembe, magának, barátom, nagy szerencséje volt, hogy Nieu-lant intézte az ügyét. Moortamert váltóláz gyötri, és nem tudom, felépül-e. Ha Moortamer intézné, minden sokkal nehezebb lenne, igazi gazember.

– Nos, akkor áldott legyen ez a láz.

Az őrnagy elbúcsúzott a szokásos kártyapartiig, és belépett a mellettük lévő házba, mely azelőtt a Kollégium volt. A felsővárosnak ezt a legnagyobb

épületét Kastélynak hívták, mivel régebben a kormányzók laktak benne. Szerény véleményem szerint azonban nem volt ez kastély, igaz, nem láttam még ilyet. De így is furcsa volt, mivel a felső szinten terpeszkedő, tágas erkéllyel sem érdemli meg a kastély nevet. Most, a flamandok idején, minden olyan magas rangú tiszt lakhelyéül szolgált, aki nem a Morro de S. Paulo domb erődjében kapott szállást, amelyet egyébként átkereszteltek Amszterdam-dombnak. A flamandok körülbelül öt hónapja foglalták el Luanda-t, és már hozzákezdtek a nevek megváltoztatásához. Otthonosabban érezték így magukat, az ördög tudja, miért.

A gazdám elindult hazafelé, és én mentem mögötte, mert ez volt a dolgom. Nem beszélt az őrnagynak a nadrágba vizelésről, bizonyára szégyellte. De egyértelmű volt. Nem láttam ugyan, de ki vagyok én, hogy belépjek egy olyan házba, ahol a magasztos Nyugat-indiai Társaság nemes igazgatói intézik az ügyeket? Némi kíváncsiság azért élt bennem, hogy megismerjem Nieulant igazgatót. Azt beszélik, ő volt a jobbik a hatalmas Társaság két képviselője közül, melyet azért alapítottak, hogy az Atlanti-óceán mentén fekvő területeket gyarmatosítsa. Mindenesetre, az utcán kellett megvárnom Baltazar Van Dumot. Mindazt, amit a benti történetekről tudhatok, a képzelőerőmnek köszönhetem. Ezzel és más üggyel kapcsolatban is. A rabszolganak nincsenek jogai, és nem szabad ember. Rendelkezik azonban valamivel, amit nem tudnak tőle elvenni: a képzelőerővel. Mindig ehhez fordulok, hogy a hiányzó részek pótlásával kiegészítsem azokat a beszámolókat, melyeket elhallgatnak előlem.

Ily módon, könnyen el tudom képzelni a gazdám ijedt ábrázatát, amint belépett a vasalt kapun, két rabszolga kíséretében. Ha összeesküvéssel vagy árulással vádolnák, még a tárgyalásig sem jutna, felakasztanák az Erőd udvarán. Ez lehetett az a pillanat, mikor a nadrágjába vizelt. Ráadásul, az egyik legjobb nadrágjába, mely szaténból készült, arany szegéllyel. Baltazar, alighogy tudomást szerzett a fenyegető veszélyről, felkapta magára az első ruhadarabot, amit talált, ezért nem meglepő, hogy harisnya nélkül jött, csizmában, buggyos térdnadrágban és hálóingben, ujjas és zakó nélkül. Úgy festett, mint egy szegény ördög, ha nem számítjuk a térdnadrág aranyozását és a csizma arany csatját. A két rabszolgát maga elé küldte, én mentem mögötte. Mint mindig. Ha az övembe tűznének két pisztolyt vagy egy kardot, ragyogó testőr lehetnék. De így, fegyvertelenül, azt sem tudom, ki vagyok. Más alkalommal, Baltazart négy rabszolga vinné a vállán, hálós hordszéken, mivel ő sem akármilyen. Annyira megijedt azonban, hogy megfeledezett a hordszékről, a társadalmi rangjáról, a rossz öltözetéről. Szedtük a lábunkat a meredély tetején, és a Santo António utcácskán át jutottunk be a felsővárosba. A sereg,

amely a gazdám letartóztatására indult, a Calçada dos Enforcados kis utcáján ereszkedett le. Így elkerültük egymást, miként Track őrnagy megparancsolta. És a gazdám megmenekült. Csak épp a nadrágjába vizelt. De csupán ő és én tudtunk róla, mivel közvetlenül a csizmájába csorgott a vizelet, amely elrejtette a bűnjelet. Ha az igazgató szőnyegére piszkít, az sokkal súlyosabb véték lett volna. Ráadásul, a gazdám nem is tudja, hogy én mindezt tudom. Mint ahogy sok egyéb dologról sincs tudomása. Én tudom, és csak ez számít. Kár, hogy nem láttam Nieulant igazgató arcát, azt beszélik, rokonszenvesebb, mint Moortamer, aki mindig olyan arcot vág, mintha ürüléket szagolna, mint az angol John és David, akik szintén megfordulnak erre. És valóban, most veszem csak észre, hogy Moortamer inkább tűnik angolnak, mint flamandnak, a mások jelenléte állandóan zavarja. Nieulant épp az ellenkezője, olyan, mint az olaszok. Legalábbis feltételezem, mert még nem láttam a képét.

Már a ferencesek kolostorához közeledünk, amely e pillanatban elhagyott, mivel a szerzetesek elmenekültek a kormányzóval, valamint a Kollégium jezsuitáival, a székesegyház papjaival és Luanda valamennyi lakójával együtt. Sok rabszolgát vittek magukkal, nagyobb részük azonban kihasználta a zűrzavarból fakadó kedvező alkalmat, otthagyták gazdáikat s javait, és Jinga királynő földjére menekült védelem és szabadság reményében. Luanda elnéptelenedett azon az 1641. augusztus 25-i napon. Nem, mégsem vált teljesen néptelenné, mivel Dona Maria a kocsmájában maradt, és vele együtt néhány felszabadított rabszolga, akik nem akartak a fehérekkel menni. Ez azonban kockázatos volt. A flamandok nem tudták, hogy ők mifélek, számukra a fekete egyet jelentett a rabszolgával, akit adnak-vesznek. De nem fogták el őket, még mindig ott vannak, szabadok, mint annak előtte. Természetesen akadtak olyanok, akik meg akarták őket kaparintani, a zsákmányszerzéshez ugyanis bármely indok jó. De nem jártak sikerrel. Maurício de Nassau gróf parancsa egyértelmű volt a pernambuco-i hajók indításánál, csak a portugál tulajdonban lévő, valódi rabszolgákat lehetett elfogni. Ezt a rendelkezést be is tartották. Ami a fosztogatást illeti, már kevésbé. Minden házba és templomba behatoltak, elvittek, amit csak tudtak, és ez nem kevés, mivel az előző lakóknak egyetlen éjszakájuk maradt arra, hogy mentsék az értékeiket, és a legsürgősebb órában cserbenhagyták őket a szökésben lévő rabszolgák. James Henderson alezredes, aki a város elleni rohamot irányította, csak megvonta a vállát. A Társaság igazgatói hisztérikus rohamot kaptak, mivel a katonák nem a portugálokat rabolták ki, hanem a Társaságot fosztogatták, amely a katonai hadműveleteket pénzelte, hogy aztán a meglévő javakat megtartsa a maga számára. Azóta gyűlölködnek az igazgatók és Henderson parancsnok, ez utóbbit azzal vádolták, hogy hűtlen lett a Társasághoz. És ezért segítette

az őrnagy a gazdám. A barátság okán, de nem csak azért. Ő, mint hivatásos és vérbeli katona, sohasem tudott volna egy igazgatót támogatni abban, hogy a saját földijének ártson, még ha civil volt is. És, mivel az igazgatók nem bíztak a gazdamban, mert már huszonöt éve ebben a városban élt, békességben a portugálokkal, ráadásul katolikus is volt, csak azért is megvédte a gazdám, hogy borsot törjön az igazgatók orra alá. Ezt maga az őrnagy is elismerte a Baltazárral való beszélgetésben, igaz, csak jóval később, mert én vagyok az, aki az időben ide-oda ugrál, mivel ez az egyetlen dolog, amiben szabad vagyok, képzeletben ugrálni az időben, és így megyek hazafelé, az őrnagy barátságának taglalásáról az üzletre, majd a szenvedésre ugrottam, melyet e földön tapasztaltunk és tapasztalunk most is, jóllehet már nem olyan nagy mértékben; a legjobb azonban, ha jópofa dolgokat képzelsz az ember, ha egyáltalán lehet valamit annak képzeln.

A gazdám nem tudott ellenállni a kísértésnek. Tisztában voltam vele, de nem mutattam, és úgy tettem, mint aki nem is gondol erre. Figyeltem a gazdám lépéseit. És láttam, hogy kezd letérni az útról, egyre inkább balra, lefelé halad, egészen közel a városvédelem utolsó őrbódéjához. Dona Maria kocsmája felé. Jóllehet még reggel van, és olyan nyomasztó a hőség, amilyen csak februárban szokott lenni, melyet bőséges eső és tűző nap jellemez, mégsem tudott ellenállni egy pohár bornak. Végül is, volt oka, hogy ünnepeljen, hiszen nem minden nap sikerül kilábalni a bajból. Mentünk még egy kicsit, de egyre gyorsabban, ami megakadályozott abban, hogy nyugodtan, élvezettel szemlélhessem a vörös föld és a kék tenger látványát, amely annyira más volt, mint a szülőföldemen.

A kocsmátele volt, de Baltazar Van Dumnak, mint jelenleg a ház legrégebbi törzsvendégének, mindig jutott hely. Én a fal mellé ültem le, és néztem, ahogy a gazdám iszik. Felhajtott eggyel, majd még eggyel, azzal a gyors és ideges mozdulattal, amely azelőtt ámulatba ejtette a portugálokat. Most látom csak, hogy mindenki a flamandok módjára iszik, valamiféle türelmetlenség szállja meg őket, mikor isznak, mintha a világvége közeledne, és nem lenne idejük kiüríteni a hordókat. A portugálok meg, úgy tűnik, csak kóstolgatják a bort, egyszerűen keveset isznak, de nem annyira udvariasságból, mint inkább azért, mert bátortalanok, vagy talán félnek szembesülni a bor gonosz, másvilági szellemével.

Az egyik francia beszédbe elegyedett a gazdámmal. Baltazar úgy-ahogy ismerte ezt a nyelvet, melyet a hazájával szomszédos országban beszéltek, mint ahogy képes volt más katonákkal németül társalogni. Brugge-ben született katolikus családban, ott tanult, meg egy másik városban is, amelynek elfelejtettem a nevét, mert túlságosan bonyolult. Mikor azonban eljött az ideje,

hogy egyetemre menjen, úgy döntött, világot lát. Apja, Baltazar szerint, kiskereskedő volt. De nagyot csalódott, ugyanis abban reménykedett, hogy legidősebb fia az orvosi pályát választja. Ő azonban sebgyógyítás helyett inkább azok okozásán fáradozott. Belépett a spanyol hadseregbe, amely örökös háborúban állt Hollandiával, és választása azért esett rájuk, mert katolikusok voltak. Ezenkívül azért is menekült a seregbe, mert teherbe ejtette a szomszéd leányát, aki azonban túlságosan ostoba volt ahhoz, hogy őt magához kösse, legalábbis Baltazar ezt állítja. Ha háborút akart, bizony nem volt szerencséje, mert Spanyolország és Hollandia legott egy tizenkét éven át tartó fegyverszüneti megállapodást kötött. Ő azonban nem lépett ki a hadseregből, először Nápolyba helyezték át, majd Katalóniába, ahol mindig lehetett lázadástól tartani. Mikor már elege lett a kaszárnyákból és erődökből, anélkül, hogy akárcsak belekóstolt volna a háborúba, a leszerelését kérte. Bejárta Spanyolországot, élvezte visszanyert szabadságát és a hosszú évek szolgálataért kapott zsoldot, majd Portugáliába ment, melynek trónját a szomszédos országéval közösen a Fülöpök uralták, és itt hallott a pénztermő fáról, amely tehát nem csak Indiában, de már Afrikában is létezett. Csak meg kellett rázni e csodálatos fát, hogy hulljon róla az aranypénz, Indiában a fűszerek, míg Afrikában a rabszolgák adták e képzeletbeli fa gyümölcsét. Baltazar szeme felcsillant, amint megjelent előtte a könnyű pénzszerzés lehetősége, amely rengeteg feketével kecsegtetett, csak ki kellett nyújtania érte a kezét. A portugálok főként Indiába vagy Brazíliába mentek. Kevesen akartak Afrikába utazni, megrettentek az éghajlattól. Baltazar lassacskán borra költötte minden zsoldként kapott pénzét a folyóparti és az alfama-i kocsmákban. Egy szép napon azonban figyelmes lett arra a kérdésre, tudja-e, mennyit ér Brazíliában egy fiatal fekete. Mikor a Ribeira das Naushoz közeli kocsmában meghallotta a választ, majdnem leesett a székről. És ott, a Ribeira das Nauson, a Tejo folyót szemlélve, amelyen különböző méretű és eredetű hajók ringtak, döntött saját sorsa felől. Huszonhat évesen, jó néhány asszonyt és négy törvénytelen gyereket a háta mögött hagyva, a legénység tagjaként sikerült feljutnia egy spanyol hajóra, amely Luanda-ba tartott.

Baltazar talán úgy emlékezik minderre, mint a nagy reménységek időszakára, melyre aztán a valóság rácáfolt. Ezért nem figyel igazán a franciára, aki egyébként katona, mint a kocsmá összes többi vendége. Egészen bizonyos, hogy a francia már részeg (vagy még az, ki tudja), de a gazdám általában bőbeszédűbb, még a furcsán viselkedő emberekkel is, mivel ha valaki kocsmázásra adja a fejét, számolnia kell efféle társasággal. A bor nosztalgiát ébreszt, ő is legszívesebben az emlékeibe menekül, és felidézi azt a megdöbbentő érzést, amely akkor fogta el, mikor 1616. október 29-én megérkezett a luanda-i

öbölbe, és megpillantotta a vörös földet, a kristálytishta kék tengert és a sziget hófehér homokját, amely telis-tele volt kókuszpálmákkal. Álmodta, és tudta, hogy éppen vele szemben, az óceán másik partján fekszik a Szentek öble, a Baía de Todos os Santos. Mindig így hallottam a nevét, Álmodta, még akkor is, mikor az álmok már rég szertefoszlottak. Nem tudom, hogy a pénztermő fára gondolt-e, mikor a nevet kiáltotta. Vagy a nagy tér ragadta magával, a határtalanság, melyet a hajóról pillantott meg, a végeláthatatlan, mindent körülölelő föld, a könnyen átjárható meredélyek sora, melyek a tenger felett emelkedtek az öblöt követve, a mintegy száz ház és jó néhány kunyhó szétszórva, amely fölé a Morro de S. Paulo domb magasodott, és jobbra a sziget vakító fehérsége, kókuszpálmákkal sűrűn tűzdelve, lezárva az öblöt. Még én is, mikor először keltem át a szűk csatornán, amely elválasztja a Morro de S. Paulo dombot a szigettől, s a kókuszpálmák és kazuárfák között gyalogoltam majdnem egészen a végéig, erős késztetést éreztem, hogy az egész öblöt befogva tekintetemmel, felkiáltok. És mennyivel inkább így van ez, ha hajóról nézi az ember. Nekem mint rabszolgának azonban nincs jogom érzelmeket és véleményt nyilvánítani. Csak a képzelet szabadsága az enyém, éppen ezért megértem gazdám hirtelen jött nosztalgikus hangulatát abban a pillanatban, mikor inkább nevetnie és ugrálnia kellett volna örömeiben, hogy ősz fejét nem választották el a nyakától. Merész álmodok, az érintetlen területek felfedezésének vágya olyasvalaki számára, aki a szűkössé vált Európából érkezett? A nosztalgikus érzésekre gondolok, amikor még mert nagyot álmodni. És így vénülünk meg, mondják a bölcs öregek, akik mindent tudnak az életről és az emberről.

Nem a szemtelen francia volt az, aki miatt Baltazar hirtelen kisietett a kocsmából, mintha megint vizelni akarna. A rátörő nosztalgia volt. Határozottan elindult a birtok felé, én követtem, egyenesen ment, lerövidítve az utat Ingombota-n át, és csak azért tért le erről az útról, melyet gondolatban is felvázolt magának, hogy kikerüljön egy majomkenyérfa vagy egy sűrűn növekvő, kiálló kaktuszt, azt, amelyik a kaktuszfügét adja, vagy a magasabb fajtát, amely gyertyatartó formájú. A külváros homokos földjén utak rajzolódtak ki, de Baltazarnak sürgős volt, ezért nyílegyenesen haladt. Ekkor hirtelen, mint egy villámcsapás, amely átsuhan a sötét égen, megglelt a választ egy oly sokszor feltett kérdésre, hogy miért választott a gazdám egy annyira elhagyatott, mindentől távol eső helyet a házához. Miért nem telepedett meg az alsóvárosban, a kikötőhöz közel, ahogy mindannyian tették, mikor ide érkeztek? Nem volt pénze, hogy házat béreljen? Dehogynem, sőt, csak választania kellett volna egyet a Jézus Társaság épületei közül, amelyek a Bairro dos Coqueiros negyed több mint felén terültek el. Ő azonban a vadon

felé vette útját, felkapaszkodott a meredélyeken, a Kinaxixi-tótól északra, a tó és az Alto das Cruzes névre keresztelt terület között, amelyet az ott lévő temetőről neveztek el így, és ott telepedett meg egyfajta kiszögellésen az öböl felett, felhúzta első kunyhóját, agyagból tapasztott falakkal, szalmatetővel, mint a feketék. Aztán tovább építkezett. Csak jóval később, mikor az üzlet virágzásnak indult, és már földbirtokkal is rendelkezett a Bengo folyó partján, a lakóhelyétől húsz kilométerre, akkor kezdte el az udvarház építését. Az egész szigetet látni lehetett onnan, az egyik végén lévő kikötő bejáratától egészen a déli, corimba-i csücskéig. És látni lehetett még a várost, a Morro de S. Paulo, valamint a Morro da Samba dombot. Hátra, kelet felé pedig látszott a föld kezdete, a Ngola Kiluanje által egyesített királyság, a ngolak hazája, amely egyben az enyém is.

Ez a hely, amelyhez most közeledünk, miközben elhagyjuk a Kinaxixi-tavat gyapotfáival és szellemek lakta afrikai fügefáival, adta meg a választ arra a nyugtalanságra, amely oly messzire vitte őt. Itt volt hely elegendő, szabadon mozoghatott, nem lépett a szomszéd tyúkszemére, ha megfordult, nem könyököltek belé zsörtölődve, hogy miért jössz az én területemre, idegen. Mikor Baltazar Van Dum leült egy kőre az udvarház előtt, egy távcsövet illesztett a szeméhez, amely még az egyenruhás korszakából maradt meg, és azzal kémlelte a sáros, a város piszkával teli utcákat, a lóháton ülő urakat vagy a hordszékben utazó hölgyeket, akiket rabszolgák cipeltek. Vagy megpróbálta kitalálni a kétárbocos vitorlások, a nagyobb hajók és karavelák nevét, melyek az öbölben ringatóztak a vízen. És úgy érezte, tábornok lehetett volna, ha a háborúk nem éppen akkor fejeződnek be, mikor ő belép a hadseregbe. Egy tábornok távcsövel. Olyan ember kívánságai ezek, aki sohasem szenvedett a háborútól.

Az udvarház előtt, erről a pontról figyelte, ahogy a flamandok felderítik az öböl bejáratát, néhány nappal később nagy elszántsággal behajóznak a kikötőbe, sortűzet nyitnak, hogy félelmet keltsenek, majd várnak. Augusztus 24-én a flamandok húsz hajója csatarendbe állt, és elfoglalta az egész tengert a Cassondama-sziget csúcsától kezdve egészen az öböl bejáratáig. Baltazar háta mögött portugál katonák meneteltek rendezetlen sorokban Cassondama erődjének megerősítésére. A jobbján, a területen lévő beszögellés miatt láthatatlanul állt ez az erőd. A balján a Penedo erődje terült el, egy meredek szikla az öbölben, ezúttal jól láthatóan, úgy ötven méterre a parttól. Észrevette azt is, hogy csónakok és apró ladikok hagyják el a nagy hajókat, melyeknek Henderson alezredes volt a parancsnoka, mint később megtudta. Elképzelte, hogy a hollandok a két erőd között fognak partra szállni, vagyis anélkül, hogy bárki tüzet nyitna rájuk. Tudta, hogy a flamandok felkapaszkodnak

a meredélyeken majdnem abban az irányban, ahol ő van, és onnan a hegygerincen folytatják majd útjukat egészen a felsővárosig. A seregben kapott kiképzés elegendő volt arra, hogy átlássa a betolakodók szándékait. Az első célpont lehetett az ő birtoka is, mikor a katonák még idegesen kapkodtak. És mint tudjuk, a felhevült idegállapot veszélybe sodorhat másokat. Baltazar visszavonulási parancsot adott, és siettette a családját és a rabszolgákat, hogy vigyenek mindent, amit csak tudnak, bútort, ruhát, ennivalót és állatokat. Éppen e zűrzavar kellős közepén voltak, mikor kitört a lövöldözés, amelyet azok a katonák kezdeményeztek, akik a Cassondama erőd megerősítésére indultak, de visszafordultak, mert észrevették, hogy a flamandok a városhoz sokkal közelebb szálltak partra. De későn érkeztek, hogy megakadályozzák a partraszállást, néhányan elesetek a harcban, a többiek pedig gyorsan elmenekültek. Ők voltak a megszállás egyedüli áldozatai. Közbelépésük azonban hátráltatta a betolakodókat, és így időt nyertünk, hogy visszavonuljunk a holminkkal. A gazdám és mi valamennyien a felsővárosba mentünk, az eretnek protestánsok és kálvinisták elől menekülve. Igen, jó megfigyelési pont ez a birtok. Különösképpen, ha van hozzá távcső is.

A gazdám kinyitotta a bejáratí rácsos kaput. A birtokot, két ház és húsz kunyhó együttesét, kecskerágóból és tüskés törzsű murvafürtből álló kerítés vette körül. A rabszolgák nem tudtak megszökni, jóllehet akadt már olyan, aki megpróbálta, különösen azok, akiket Brazíliába akartak behajózni. De ez mégsem volt olyan egyszerű, mivel a murvafürtből és kecskerágóból épült kerítésen túl vártak az örök és a kutyák. A kerítés körül Baltazar földműveléssel próbálkozott, de a vízhiány csak a mandióka és a fűszernövények termesztését tette lehetővé. De még ezeket a növényeket is öntözni kellett időnként, a vizet a tóról lehetett hozni, ami kimerítő munka volt. Az ivóvíz meg ami a főzéshez kellett, a kikötőből jött, mivel a tó vize csak öntözésre szolgált, és ezt a szokást a gazdám már Luanda-ba érkezésekor megfigyelte. A tó szellemei, akik a sekélyes vizet lakták, megölték azt, aki ivott belőle. Az alsóváros szükségleteinek kielégítésére minden nap egy kétárbocos vitorlás indult Bengo-ba, hogy megtöltse vízzel a kis hordókat. Aztán ezeket a kis hordókat eladták a kikötőben vagy a kocsmában. A rabszolgák cipelték a házakhoz. Baltazar rabszolgái panaszkodtak a legtöbbit, mivel egy ilyen hordót felvinni a meredély tetejére még egy rabszolgának is nagy munka volt. A felsővárosi urak rabszolgáinak azonban nem volt ilyen gondjuk. Egy kutat ástak délen, a Lagoa dos Elefantes tónál, és a vizet innen nyerték a tehetősek. A kút neve Maianga do Povo (a nép kútja) volt, nem véletlenül. Ettől a kúttól a kastélyig nem volt hosszú az út, nem is kellett magasra kapaszkodni, ez ám a jó élet. És nem elég, hogy az urak kiváltságosak voltak, de a rabszolgák is...

Amint Baltazar Van Dumot meglátták a gyerekei, rögtön elébe szaladtak. És a kisebb gyerekek kiáltásaira nemcsak a nagyobbak figyeltek fel, hanem törvényes felesége is, D. Inocência, egy kilunda-i törzsfőnök lánya. Ez az asszony, valóságos úriasszony – aki azon kívül, hogy jóval sötétebb bőrű volt, mint én, a rabszolgája – volt az egyetlen, aki nem futott. Nagy láрма keletkezett, tudni akarták, mi történt, mivel mindannyian aggódtak, hiszen az efféle figyelmeztetés, minden szerencsétlenség okozója, nem játék. Semmi baj, kezdte mondókáját Baltazar a köréje sereglett sok férfinak és nőnek, fiatalnak és kicsinek, valamennyi gyermekének. Nagyobb részük D. Inocência-tól született, a többiek a birtokon látták meg a napvilágot, akiknek anyjuk, mivel rabszolga volt, már át is kelt a tengeren, ahogy azt az egyház előírása szerinti törvényes feleség követelte. Minden gyerek félvér volt, mint én, csak árnyalatokban különböztek, az egyiknek kék szeme volt, a másiknak zöld, a harmadiknak barna. Nyolc gyermeke született a házasságból, a birtokról származók száma bizonytalan volt. Minden rendben, mondta a gazdám, és igyekezett be a házba.

– És a két rabszolga? – kérdezte Nicolau.

Baltazar feltűnő gyengédséggel nézett legidősebb fiára. Huszonnégy éves, jól megtermett ifjú volt. A birtokról származott, egy Dembosból jött rabszolgánőtől, és már korán magára öltötte a testvérek pártfogójának és az apa legfőbb segítőjének szerepét. De leginkább az őserdőben járkált, rabszolgákkal üzletelt, mint kereskedő.

– Az igazgatónál maradtak. Tudni sem akarom, mi lesz a sorsuk. Valószínűleg eladja őket, és megtartja a pénzt. Vagy lesz benne annyi becsület, hogy a Társaság rabszolgáinak tekinti őket, nem a magáénak? A katonák azzal vádolják az igazgatókat, hogy elveszik a Társaság javait, az igazgatók ugyanazzal vádolják a katonákat, így hát...

Nicolau megvakarta izzadt fejét, és nem válaszolt. Benvindo, Baltazar másik fia, aki azonban az udvarházból származott, megragadta az alkalmat, és rikácsoló, fülsiketítő hangján nagyot kiáltott, miközben néhány tánclépést tett:

– Mindegyik lop, mindegyik. Csak én vagyok szegény...

Az apa rögtön a szavába vágott, szigorúan:

– Ki mondta ezt neked? Fogd be a szád. Nem hallottatok semmit, nem tudtok semmit. Ha ezt terjesztitek az utcán is, még bajunk lesz belőle. Rossz szemmel néznek minket, mivel a portugálokkal tartottunk. Ezért úgy kell tennünk, mint az a bizonyos majom, amelyik nem lát, nem hall és nem beszél. Ettől a pillanattól fogva, egy szót sem szóltok flamandul, megértettétek?

Tudtak pedig egyet s mást flamandul, különösen az idősebbek, de még én is megtanultam számos szót, annyiszor hallottam. Baltazar könnyen tanult

nyelveket, és többé-kevésbé a gyerekei is örökölték ezt a képességét. A birtokon kimbundu, portugál és flamand nyelven beszéltek. A kimbundut leginkább D. Inocência miatt használták, aki semmilyen más nyelven nem érezte magát otthon, csak az anyanyelvünkön. Baltazar gyerekei a portugált részesítették előnyben. Kivétel volt ez alól Nicolau és Catarina, a két legidősebb a birtokon, akik gyakran használták a kimbundut, talán mert ők érintkeztek legtöbbször a feketékkel. Catarina egy évvel volt fiatalabb Nicolaunál, és úgy segített a háztartásban, mint egy cseléd, mivel D. Inocência kihasználta minden alkalmat, hogy éreztesse vele, nem egyenlő az udvarházban született gyermekeivel, és ezt az Anyaszentegyház szabályai is megerősítették. Catarina azonban elfogadta mindezt, az engedelmesség mosolya mögé rejtőzött, és arról álmodozott, hogy egy szép napon egy gazdag fiúnak majd megakad a szeme a szépségén, és elviszi őt, hogy közösen építsenek házat az alsóvárosban. Eközben már betöltötte huszonharmadik életévét, múltak az évek, és az apja semmit sem tett, hogy férjet szerezzen neki. Mintha megelégedett volna róla. Bizonyára megérezte volna a hiányát, mivel ő tartotta kézben a ház összes dolgait, azzal a mindig tetterre kész, kedves mosolyával. A testvérek voltak azok, akik visszautasították az anya álláspontját, és feltételül szabták, hogy Catarina az udvarházban aludjon, a leánytestvérei szobájában. Catarina hálásan mosolygott, tizenkét éves volt akkortájt.

D. Inocência-nak nyolc gyermeke volt, három meghalt. A legidősebb lány, Gertrudes, csak két hónappal volt fiatalabb Nicolaunál, aki más anyától született. Gertrudes négy éve házasodott össze Manuel Pereira-val, aki jelenleg gazdatiszt egy Massangano melletti ültetvényen, ahol le is telepedtek. Azok közül való, akiket úgy hívtak, új keresztények, és mint ilyeneket, némi gyanakvással fogadtak. De Baltazar nem osztotta e véleményét, megfontoltnak és dolgosnak tartotta őt, akit bárki elfogadna nem nagy adományokkal megáldott lányának. Manuel Pereira nem tagadta zsidó származását, de meglepődött, mindez azonban olyan régen történt, hogy nem tudom, miért foglalkoztatja az embereket még mindig. Templomban esküdtek, és ott keresztelték meg a gyermekeiket. Gertrudes bámulatba ejtette az egész várost, mikor az elsőszülött névadásán azt követelte, hogy a vezetéknevek sorrendjét változtassák meg, vagyis Ant3nio Van Dum Pereira helyett, ahogy szokás volt, az ő nevét tegyék a végére. És így lett Ant3nio Pereira Van Dum, mert a férje, alapjában véve nem tulajdonított nagy jelent3s3get a saját neve helyének. Gertrudes azért ragaszkodott ehhez, ahogy kés3bb bevallotta családjának, mert Matilde, a h3ga, egy gy3ny3r3, de egy3ttal boszork3nyos lány, aki látomások és j3vend3lések megszállottja volt, egy viharos, az ilyesféle dolgokra különösen alkalmas éjszakán bizalmasan elmondta neki, hogy az apjuk egy

kiváló nemzetség alapjait rakta le, az ő szavaival élve, egy dicsőséges családet, ezért azt szerette volna, hogy az unokái és dédunokái is a híres Van Dum nevet viseljék. Ha a Pereira név maradna a végén, két generáció után a dicsőséges név eltűnne, s megmaradna a zsidó vezetéknev elrejtésére választott másik. És ő, Gertrudes győzelmé magaslatán, mivel férjét minden nehézség nélkül alávetette akaratának, azt tanácsolta testvéreinek, hogy ugyanezt cselekedjék, hősiesen védjék meg azt a családnevet, amely már bejárta a világot, és amelyre büszkék lehetnek, de Matilde csak megvonta a vállát, az ő érdekei mást diktáltak. Vagy a jövődölései.

Gertrudes és Matilde között volt Rodrigo és Benvindo, egy év különbséggel. Matilde után jött Ambrósio, Hermenegildo... nevek és nevek, néha még én is összekeverem őket, majdnem mind ugyanannyi idősök, egyesek a birtokról, mások az udvarházból valók, kész összevisszaság. Elég, ha azt mondjuk, hogy Hermenegildo és Gertrudes között hat év volt a korkülönbség. Valóságos fészekalja. Hiányoztak még a legkisebbek és az elhunytak, de már elegendő van a nevekből, és a házfalnak kellett támaszkodnom, a terasz árnyékában, hogy elképzeljem a gazdát, amint egy jófajta halászlét eszik, melyet Catarina készített, a fűszerezés és minden egyéb királynője, titkos imádottam, de hallgass, mi ez?, egy rabszolgának nincsenek érzései, oh, a gazdát kell figyelmem, csak akkor aludhatok, ha ő is alszik, egyebekben lesnem kell a mozdulatait, a szavait, az érzelemkitöréseit, az üresjáratait, végül is ezért hoztak engem Jinga Mbandi földjéről.

Erről jut eszembe, meglehetősen merész dolog volt, ahogy Baltazar Van Dum felhasználta flamand származását arra, hogy becsapja a királynőt, aki igazából gyűlöli ezt a megszólítást, azt mondja, ő király, mert csak a király parancsolhat, és neki nincsen férje, aki megmondja, hogy mit csináljon, ő maga az, aki a háremében lévő férfiakat irányítja, és akiket feleségeinek hív. Ő Jinga Mbandi király, és kész. Királynő vagy király, mindazonáltal a gazdám jól becsapta őt.

Baltazar éppen üzleti tevékenysége kezdetén volt, előtte mezőgazdasággal próbálkozott, mandiókát és egyéb zöldségeket ültetett Bengo-ban. Két vagy három alkalommal sikerült is eredményt elérnie, és valójában mi adtuk el a terményeket Luanda-ban, jó pénzért. De ez jelentéktelen üzletnek tűnt, mivel nevetséges mennyiségekről volt szó. Ezért egy nagyratörő és kockázatos tervet eszelt ki. Jinga háborúban állt a portugálokkal, miként most is. A portugálok azt állítják róla, hogy kegyetlen ember, egy vipera, akiben nem lehet megbízni, de nekem más a véleményem. Egyébként is, még nem láttam olyan ellenséget, akit ne tartottak volna gonosznak. De lépünk tovább. Az őserdőt járó kereskedők, akiknek sikerült Jinga földjére behatolniuk

és a rabszolgákra alkudniuk, olcsóbban szerezték meg őket, mivel a belső területek vezetői kevesebb üveggyöngyöt, sőt vagy posztót kértek értük cserébe. A portugálok azonban támadásoknak voltak kitéve, mivel ellenségnek számítottak. Baltazar tett egy kerülőt, és északon jelent meg az uralkodó felségterületén, mondván, hogy ő flamand, és közvetlenül Pindából jött, a Kongói Királyságból. Ez idő tájt már elterjedt a hír, hogy a flamandok a portugálok és spanyolok ellenségei. Jinga lépre ment. Üzletet kötöttek, még jobb feltételekkel is, mivel a királynő szerette volna megmutatni, hogy mennyire szívesen látják azokat, akik a portugálok ádáz ellenségei. És hogy ezt be is bizonyítsa, Baltazar Van Dumnak ajándékozott engem, egyik legféltettebb kincsét, engem, egy lunda rabszolgánő fiát, ez biztos, apai részről egy nápolyi misszionáriusét, aki imádta az őserdőt és a fekete nőket, de a királynő megölette, azt mondják, minden bizonyíték nélkül, talán azért, mert engem nemzett, mivel nagy botrányt okozott az udvarban egy olyan hittérítő jelenléte, aki bort iszik és vizet prédikál. Szegény apám valószínűleg nem az első, de nem is az utolsó azok közül, akik hisznek a kocsmai beszédek igazságtartalmában, ahol a más életét állítják pellengérre. Csak a püspökről, a szentséges Francisco de Soveralról nem hallottam efféle szégyentelen történetet. Még a Jezsuita Kollégium volt rektora is, aki a portugálok idején tartózkodott itt, Luanda-ban, közbeszéd tárgya, João Fernandes Bezerra egyik félvér unokája miatt, aki egyébként kapitány és a város egyik legrégebbi lakója. Rágalmazást és mesebeszédet gyakran hallani, sajnos túl gyakran is... Valami lehet a dolgok mélyén. Remegve gondolok erre, mivel félek megszegni Krisztus szent vallásának törvényét, mely a véremben lüktet, és ezt csak néhány kivételezett mondhatja el magáról, ezért vezeklésként gyorsan elrebegek két Miatyánkot.

Demeter Mária Magdolna fordítása

LUÍS BERNARDO HONWANA

A Papa, a kígyó meg én

Mihelyt Papa felkelt az asztaltól, hogy a nappaliba menjen újságot olvasni, én is felálltam. Tudtam, hogy Mama és a többiek még üldögélnek majd egy darabig, de semmi kedvem nem volt velük maradni.

Mikor felálltam, Mama rám nézett, és azt mondta:

– Gyere csak ide, hadd nézzem meg a szemedet.

Lassan indultam feléje, mert mikor Mama hívja az embert, sose lehet tudni, nem haragszik-e. Miután bal keze mutatóujjával mindkét szemhéjamat feltolta, hogy alaposan megvizsgálhassa a szemem, a tányérját kezdte tanulmányozni, én pedig ott álldogáltam, várva, hogy elküld vagy mond valamit. Befejezte a rágást, nyelt egyet, két uja közé csippentette a csontot, s fél szemét behunyva keresztülkukucskált rajta. Aztán hirtelen megdöbbsent arccal fordult felém:

– Véres a szemed, gyenge vagy, és nincs étvágyad.

Volt valami a hangjában, amitől úgy éreztem, hogy mentegetődnöm kell: egyikről se tehetek, vagy nem akarattal csinálom. A többiek kíváncsian bámultak, várták, mi lesz.

Mama megint belekémlelt a csont üregébe. Aztán szemét behunyva szívni kezdte, s csak egy pillanatra hagyta abba, hogy közölje velem:

– Holnap hashajtót veszel be.

Mihelyt ezt meghallották a többiek, újra nekiláttak az evésnek, nagyon gyorsan és zajosan. Úgy látszott, Mamának nincs több mondanivalója, így hát kimentem az udvarra.

Mindenütt forróság volt, és senkit sem láttam az úton. A hátsó kerítésen túlról három ökror meredt rám. Már nyilván megjárták a községi itatót, s most feküdtek az árnyékban. A messzeségben, az ökrök szarva fölött úgy imbolyogtak a porlepte tuskéfák sötét nyalábjai, mint a lángnyelvek. Minden reszketett a távolban, szinte látni lehetett, amint az úton heverő kövekből hőszlopok emelkednek a magasba. Santana egy gyékénydarabon ült a ház árnyékában

és ebédelt. Lassan rágott, közben nézelődött, és szórakozott mozdulattal időről időre arrébb hessentette a csirkéket, amelyek a morzsák reményében a közelébe merészkedtek. De a bátrabbja még így is fel-felugrott a tányér szélére, hol egyiknek, hol másinak sikerült elragadnia egy kásarögöt, amiért a többi tüstént üldözőbe vette. Vad civakodásuk közben aztán a kásarög úgy szétmorzsolódott, hogy végül még a legkisebb csirkének is jutott egy csippentésnyi.

Mikor látta, hogy közelebb megyek, Santana a lábára húzkodta *capulana*-ját, sőt még szétterpesztett tenyerét is a térde elé rakta, abban a szilárd meggyőződésben, hogy kukucskálni akarok. Akkor sem vette el a kezét, mikor már másfelé néztem.

Megjelent Toto, lassan ballagva, lógó nyelvvel, és oda tartott, ahol Santana ült. Messziről megszaglászta a tányért, majd elfordult, elbaktatott a fal árnyékába, és puha helyet keresett, ahol lefekhetne. Mikor megtalálta, összegömbölyödött, hogy az orra szinte a farkát érte, és csak akkor nyugodott meg, mikor hasa alatt érezte a földet. Hosszan ásított, és fejét a mancsai közé ejtette. Fészkelődött egy kicsit, hogy megtalálja a legkényelmesebb helyzetet, aztán mancsaival eltakarta a fülét.

Végezvén az evéssel, Santana – mielőtt elvette volna tenyerét a két térde közti résről – kitartóan bámult rám, s csak mikor biztos volt benne, hogy nem figyelek, akkor szökkent talpra. A tányér olyan tiszta volt, hogy ragyogott, de Santana – egy utolsó gyanakvó pillantást vetve felém – a vályúhoz ment vele. Lustán mozgott, derekát ringatva; csípője fel-le hullámzott a *capulana* alatt. A vályú fölé hajolt, de ebben a helyzetben hátul kilátszott a lába, így túlfelől került, hogy ne nézhessem.

A konyhaajtóban felbukkant Mama, még mindig kezében tartva a csontot, és mielőtt behívta volna Santana-t, hogy leszedje az asztalt, körülnézett, hogy minden rendben van-e.

– Ne felejts el enni adni Toto-nak – mondta rongya nyelven.

Santina kezét a *capulana*-jába törölgetve bement, majd egy hatalmas rakás tányérral jelent meg újra. Másodszorra kihozta az abroszt, és kirázta a lépcsőn. Míg a tyúkok a morzsákért csetepatéztak, kárálva és egymást csipkedve, Santana félbehajtotta az abroszt, aztán négyrét, nyolcrét, és visszament a házba. Mikor újra előjött, hozta az alumínium tányért Toto ebédjével, és letette a vízóra cementfedelére. Toto-nak nem kellett könnyörögni, még mielőtt a tányér érintette volna a cementlapot, rávetette magát az ételre. Orrával beletúrt a rizskupacba, húsdarabokat keresett, amelyeket aztán mohón felfalt, mihelyt rájuk akadt. Mikor a hús elfogyott, odébblokta a csontokat, és evett egy kis rizst. A tyúkok ott kapirgáltak a környékén, de közelebb menni nem mertek, mert nagyon jól tudták, milyen Toto, ha eszik.

Mikor a rizs egy részét eltüntette, Toto úgy tett, mint aki jóllakott, és a cukornád árnyékába vonult, lesvén, mit csinálnak erre a tyúkok. Azok nyugtalanul sereglettek a tányér köré, és – igen rossz lelkiismerettel – megmegkockáztattak egy csippentést. Toto mozdulatlanul szemlélte. E mozdulatlanságtól felbátorodva, a tyúkok nagy buzgalommal estek neki a rizsnek, szörnyű zenebona közepette. Ez volt az a pillanat, mikor Toto a rakás tetejébe vetette magát, mancsaival vadul kaszált, és morgott hozzá, mint egy dühös oroszlán. A tyúkok elmenekültek; szétszaladtak a szélrózsa minden irányába, Toto pedig visszabaktatott a cukornád árnyékába, és várta, hogy újra összegyűljenek.

Mielőtt munkába indult, Papa Mamával együtt a baromfiudvarba ment, körülnézni. Együtt tűntek fel a konyhaajtóban. Mama már kötényben, Papa fogpiszkálóval a szájában és az újsággal a hóna alatt. Mikor elmentek mellett, Papa épp azt mondta:

– Lehetetlen, ez így nem mehet tovább.

Nyomukba szegődtem, s mikor beléptünk a baromfiudvarba, Mama hátrafordult, mint aki mondani akar valamit, de aztán meggondolta magát, és odament a drótkerítéshez. A baromfiudvar mögött mindenféle holmi gyűlt halomba: a szélmalom építéséből megmaradt csövek, betontömbök, amelyeket még akkor vettünk, mikor Papa cement árnyékszék építését tervezte, dobozok, fadarabok, s ki tudja, még mi minden. A tyúkok néha beszöktek ezek közé a holmik közé, és oda rejtették a tojásukat, ahol Mama nem férhetett hozzá. A kifutó egyik szélén egy döglött csirke hevert, Mama rámutatott, és azt mondta:

– Tessék, itt van, és azt se tudom, hány másik döglött meg, csak úgy, egyik napról a másikra. A kiscsibéknek egyszerűen nyoma vész, és a tojásoknak is. Ezt az egyet azért hagytam itt, hogy lásd. Belefáradtam már, hogy folyton ezt hajtogassam naked, te meg rá se hederítesz.

– Jó, jó, de mit akarsz tőlem; én mit tehetek?

– Figyelj ide: a tyúkok hirtelen döglenek meg, a csibék pedig eltűnnek. Éjszaka senki se jár ki a baromfiudvarba, és még sose hallottunk semmi gyanús neszt. Nem nehéz rájönni, mi pusztítja tyúkokat és a csibéket.

– Szerinted mi?

– A tyúkokat megmarja, a csibéket megeszi. Egyetlenegy dologra gondolhat az ember, már akinél szó lehet gondolkodásról.

– Jó, holnap elintézzük azt a kígyót. Vasárnap lesz, akkor könnyű embereket szerezni hozzá. Majd holnap.

Papa már kifelé indult a baromfiudvarból, mikor Mama azt mondta, most már portugálul:

– De holnap okvetlenül, mert egyik gyerekemet sem óhajtom kígyóval megmaratni.

Papa már eltűnt a ház sarkánál, elment dolgozni, mikor Mama felém fordult, és azt mondta:

– Sose hallottad még, hogy mikor anyád és apád beszélget, ne tátsd ott a szád? Az én gyerekeim nem szoktak ilyen nevetlennek lenni. Kire ütöttél te?

Ráförmedt Sartina-ra, aki a drótkerítésnek támaszkodva figyelt:

– Mit akarsz? Ki hívott? A fiamhoz beszélek, neked semmi közöd hozzá! Sartina nem sokat érthetett az egészből, mert nemigen tudott portugálul, de – eléggé zavart arccal – elhúzódott a kerítéstől, és visszament a vályúhoz. Mama tovább beszélt hozzám:

– Ha azt hiszed, bolonddá tehetsz, és elcsórhatod a puskát, hogy elmenj vadászni, nagyon tévedsz. Isten legyen irgalmas, ha ilyesmivel próbálkoznál. Úgy elverlek, mint a kétfenekű dobót. És ha azt képezed, hogy itt maradhatsz a baromfiudvarban, megint csak tévedsz. Semmi disznóságodat nincs kedvem eltűrni, értetted?

Mama nagyon mérges lehetett, mert egész nap nem hallottam nevetni, ahogy ilyenkor szokott. Mikor befejezte a mondókáját, kiment a baromfiudvarból, én meg utána. Ahogy elhaladt Sartina mellett, azt kérdezte rongya nyelven:

– Nagyon meleg van a *capulana*-d alatt? Ki mondta neked, hogy idegyere, és a lábad mutogasd mindenkinek?

Sartina nem szólt semmit, megkerülte a vályút, és mosogatott tovább, most a másik széle fölé hajolva.

Mama elment, én pedig leültem a korábbi helyemre. Mikor Sartina meglátott, sértődötten fordult felém, vetett rám egy ádáz pillantást, és újra a vályú másik oldalára került. Monoton dalt kezdett énekelni, egyikét azoknak, amelyeket néha egész álló délután ismételtetett, ha dühös volt.

Toto elunta a tyúkokkal való játékot, a rizsét is megette már. Megint aludt, két mancsa a fülén. Időnként meghemperedett a porban, és a hátára feküdt, lábait a levegőben összefonva.

Fullasztó meleg volt, és én nem tudtam, hogy vadászni menjek-e, ahogy általában minden szombaton, vagy a baromfiudvarba, hogy megnézzem a kígyót. Madunana lépett az udvarra egy rakás tűzifával a hátán, és abba a sarokba vitte, ahol Sartina mosta a tányérokat. Mikor Sartina meglátta, abbahagyta az éneklést, és megpróbálkozott egy suta mosollyal.

Miután jól körülnézett, Madunana belecsípett Sartina fenekébe, az meg zavartan vihogott, és válaszul csattanós ütést mért Madunana karjára. Bol-dogan, egyszerre kacagtak, pedig nem is néztek egymásra.

Ebben a pillanatban Nandito, Joãozinho, Nelita és Gita rontott ki a házból egy labda nyomában, és nagy élvezettel rugdosni kezdték az udvaron.

Mama feltűnt a konyhaajtóban, ünneplőbe öltözve. Mihelyt megjelent, Madunana gyorsan lehajolt, úgy tett, mint aki keres valamit a földön, Sartina pedig a vályú fölé hajolt.

– Ügyelj, Sartina, hátha sikerül tányértörés nélkül befejezned a mosogatást. Siess! Te meg, Madunana, hagyd békén Sartina-t, törődj a magad dolgával. Semmi szükség az efféle idétlenkedésre. Ha nem hagytok fel vele, szólok a gazdának.

– Te pedig, Ginho – mondta most portugálul –, vigyázz a házra, és ne felejtse el, hogy már nem vagy gyerek. Senkit se verj meg, és ne engedd ki a gyerekeket az udvarról. Tina és Lolota odabent vannak, a szobákat takarítják; ne hagyd, hogy rosszalkodjanak.

– Sartina – mondta rongálul –, ha evvel végeztél, tedd fel a vizet a gyerekek teájához, és küldd el Madunanát kenyérért. Ne engedd, hogy a gyerekek az egész csomag vaját eltüntessék.

– Ginho – mondta portugálul –, vigyázz mindenre, rögtön jövök. Átugrom Lucia nénikédhez egy kis tereferére.

Mama megigazította a ruháját, és körülnézett, hogy minden rendben van-e, aztán elment.

Senhor Castro kutyája, Wolf az utcáról figyelte Totót. Mihelyt Toto észrevette, odarohant hozzá, és ugatni kezdték egymást.

A falu minden kutyája félt Toto-tól, és a legnagyobb is elfutott előle, ha feldühödött. Toto kicsi volt, de a szőre hosszú és fehér, és – ha mérges volt – égneк meredt, mint a macskáé. Alighanem ez rémítette meg a többi kutyát.

Általában kerülte őket, szívesebben mulattatta magát a csirkékkel – sőt még a szukákat is csak bizonyos időszakokban tűrte meg. Az én szememben „pedigrés” kutya volt, legalábbis csak a pedigré lett volna méltó kifejezése jó tulajdonságainak. Tekintélyt parancsoló volt, és csak egyetlen embertől félt: Mamától, bár ő sosem ütötte meg. Csak hogy egy székről leszedjük, már Mamáért kellett kiáltanunk, mert Toto dühösen morgott, és a fogát vicsorgatta még Papára is.

A két kutya farkasszemet nézett, és Wolf már éppen vissza akart vonulni, eltelve félelemmel. Ebben a pillanatban dr. Reis kutyája, Kiss haladt el mellettük, és Toto őt is megugatta. Kiss azonnal elmenekült, Wolf pedig Kiss hátsó fertályát harapdálva üldözőbe vette, és csak akkor hagyta ott, mikor a fájdalomtól már nyüszített. Mikor Wolf visszament Toto-hoz, rögtön békét kötöttek, és játszani kezdtek. Nandito odajött, leült mellém, és bár nem kérdeztem, azt mondta, hogy elfáradt a labdázásban.

- És minek jöttél ide?
- Nem akarod, hogy itt legyek?
- Azt nem mondtam.
- Akkor maradok.
- Maradj, ha akarsz.
- Felálltam, erre ő is.
- Hova még? Vadászni még?
- Nem.
- Akkor hova?
- Ne nyaggass. Nem szeretek gyerkőcökkel társalogni.
- Te is gyerkőc vagy. Még meg szokott verni Mama.
- Mondd még egyszer, hadd keverjek le egy frászt.
- Jó, nem mondom többet.

Bementem a baromfiudvarra, ő meg jött utánam. A csövek forróak voltak, ronggyal kellett megfognom őket. A por, amit kavartam, sűrű volt és fojtó.

- Mit keresel? Segítsek?

Egyenként kezdtem odébbra vinni a cementtömböket, és Nandito ugyanúgy tett.

- Tűnés!

Elment a baromfiudvar másik végébe, és nekifogott bögni.

Mikor az utolsó cementtömböt elmozdítottam, megláttam a kígyót. Mamba volt, egészen sötét színű. Mikor észrevette, hogy felfedezték, szorosan összehajszolódott, és felemelte háromszögletű fejét. A szeme éberen csillogott, fekete villás nyelve fenyegetően rezgett.

Visszahúzódtam a kerítésig, aztán leültem a földre.

- Ne sírj, Nandito.
- Csúnya vagy. Nem akarsz játszani velem.
- Na, ne sírj már. Épp most akarok játszani veled. Ne sírj.

Szótlanul ültünk. A kígyó apró feje elnyugodott a legfelső gyűrűn, és testének többi része sem remegett már. De továbbra is kitartóan figyelt engem.

- Nandito, mondj valamit, beszélj hozzám.
- Mit akarsz, mit mondjak?
- Bármit, amit csak akarsz.
- Nincs kedvem semmit sem mondani.

Nandito még mindig a szemét dörzsölgette, neheztelt rám.

- Láttál már kígyót? Szereted a kígyókat? Félsz tőlük? Na, felelj!
- Hol vannak itt kígyók? – Nandito rémülten ugrott talpra, és körülnézett.
- A bozótban. Ül le, és beszélj.
- Itt nincsenek kígyók?
- Nincsenek. Beszélj. Beszélj a kígyókról.

Nandito leült, szorosan mellém

– Nagyon félek a kígyóktól. Mama azt mondja, hogy veszélyes kimenni a bozótba miattuk. Ahogy megyünk a fűben, véletlenül ráléphetünk egyre, és megmarhat. Ha megmar a kígyó, meghalunk. Santana azt mondja, hogy ha megmar a kígyó, és nem akarunk meghalni, akkor meg kell ölni, meg kell szárítani, aztán megenni. Santana azt mondja, ő már megevett egy kígyót, úgylátszóan nem hal meg, még ha meg is marja egy.

– Láttál már kígyót?

– Igen, Chico-éknál. A tyúkólban ütötte agyon a szolga.

– Milyen volt?

– Nagy és piros, és olyan szája volt, mint a békának.

– Akarsz látni még egyet?

Nandito felkelt, és rémülten bújt hozzám.

– Kígyó van a baromfiudvarban? Félek, gyerünk ki innét.

– Ha ki akarsz menni, eridj. Nem én hívtalak, hogy gyere be.

– Egyedül nem merek kimenni.

– Akkor ülj itt, míg kedvem nem szottyán kimenni.

Nagy csendben voltunk egy darabig.

A kerítés másik oldalán játszott Toto és Wolf. Oszloptól oszlopig futva körbeszaladtak a kerítés mentén, és kezdték az egészet előlről. Minden oszlopnál felemelték a lábukat, és vizeltek.

Aztán bejöttek a baromfiudvarra, és hasra feküdtek pihenni. Wolf azonnal meglátta a kígyót, és ugatni kezdett. Toto is ugatott, bár ő háttal volt neki.

– Bátyó, mindig van kígyó minden baromfiudvarban?

– Nincs.

– Itt van?

– Van.

– Akkor meg miért nem megyünk innen? Félek!

– Eridj, ha akarsz, nyomás!

Wolf közelebb ment a kígyóhoz, és egyre eszeveszettebben ugatott. Toto megfordította a fejét, de még mindig nem eszmélt rá a veszélyre.

Wolf a földet kaparta reszkettek a lábai. Időnként értetlenül nézett rám, képtelen lévén fölfogni, miért nem mozdulok hisztérikus vészjelzésére. Már-már emberi tekintetéből rémület sugárzott.

– Miért ugat így?

– Mert meglátta a kígyót.

A kígyó a betontömbök alkotta üregben hevert összetekeredve, és most letekeredett, hogy minél szilárdabban megtámaszthassa magát. Feje és

kinyújtott nyaka tekergőző testétől szinte függetlenül, mozdulatlanul meredt a levegőbe. Két szeme csillogott, mint a tűz.

Wolf esdeklése most már iszonyúan fülsértővé vált, és a nyakán égnek meredt a szőr.

A kerítéshez támaszkodva Tina, Lolota és Madunana figyelt kíváncsian.

– Miért nem ölöd meg a kígyót? – Nandito-nak igencsak sírós volt a hangja, és a nyakamba csimpaszkodott.

– Mert nincs kedvem. A kígyó és a kutya között úgy ötlábnyi lehetett a távolság. A kígyó azonban bedugta a farkát az egyik betontömb és a föld közötti résbe, és egyenként megemelte gyűrűit, marásra készülődve. Háromszögletű feje alig észrevehetően hátrébb húzódott, kinyújtott nyaka előrébb mozdult. A kutya érezhette a vég közelgését; még őrjöngőbben ugatott, de nem próbált meg kitérni a kígyó elől. Kicsit távolabbról Toto, már szintén készenlétben, ugyancsak ugatni kezdett.

Egy tört másodpercre a kígyó nyaka begömbült, míg feje hátrahajlott. Azután, mintha hajlékony teste elpattintott volna egy zsineget, mely fejét a földhöz rögzíti, feje villámgyorsan előrecsapott, szemmel nem is lehetett követni. Bár a kutya hátsó lábaira állt, mint valami kecske, a kígyó telibe találta a mellét. Támasztékát veszítve, a kígyó farka keresztülvillant a levegőn, s lendülete áthullámozott a test utolsó, még vonagló gyűrűjén.

Wolf fojtott vinnyogással hanyatt esett, lábai görcsösen kalimpáltak a levegőben. A mamba azonnal otthagyta, és egy szökkenéssel eltűnt a csövek között.

– Egy nhoka, kígyó – sikította Santana.

Nandito félrelökött, és üvöltve kirohant a baromfiudvarból, hogy Madunana karjába rogyjon. Mihelyt a kígyótól megszabadult, Wolf néhány ugrással eltűnt Senhor Castro házának irányában.

A gyerekek mind sírni kezdtek, bár fel sem fogták, mi történt. Santana az ölében vitte be Nandito-t a házba. Csak mikor a többi gyerek is követte őket, akkor hívtam Madunana-t, hogy segítsen megölni a kígyót.

Madunana egy rongyot magasra tartva várt, míg én egy seprűnyél segítségével a csöveket mozdítottam arrébb. Abban a pillanatban, mikor a kígyó előtűnt, Madunana ráborította a rongyot, én pedig csépelni kezdtem a halmot a botommal.

Mire Papa megjött a munkából, Nandito kiheverte az ijedséget, és keservesen sírt. Mama, aki még nem látta a kígyót, kiment Papával a baromfiudvarba. Mikor én is kimentem, láttam, amint Papa egy bottal a hátára fordítja a kígyót.

– Még rágondolni is rossz, hogy egy ilyen kígyó mit csinálhatott volna valamelyik gyerekemmel – mosolygott Papa. – Vagy bárki mással. Jobb, hogy így történt. Inkább az bosszant, hogy ez a hatlábnyi dög az én csirkéimen nőtt ekkorára.

Ekkor kanyarodott a házunk elé Senhor Castro kocsija. Papa elébe ment, Mama meg indult, hogy beszéljen Sartina-val. Én Papához szegődtem.

– Jó napot, Senhor Castro.

– Ide figyelj, Csembene, most tudtam meg, hogy a vizslám megdöglött, s az egész melle fel van dagadva. A négereim azt mondják, tőletek jött haza vonyítva, mielőtt megdöglött. Feleselést nem akarok hallani, és csak annyit mondok: vagy megfizeted a káromat, vagy panaszt teszek az előljáróságon. Soha életemben nem volt még ilyen jó vizslám.

– Épp most jöttem meg a munkából. Még semmiről sem...

– Füttyölök rá. Ne vitatkozz! Fizetsz vagy nem fizetsz?

– De Senhor Castro...

– Semmi Senhor Castro. Hétszáz pau. És jobb, ha a dolog köztünk marad.

– Ahogy akarja, Senhor Castro. De most nincs annyi pénzem...

– Majd később elintézzük. Várok a hónap végéig. De ha akkor nem fizetsz, nagy botrány lesz.

– Senhor Castro, olyan régóta ismerjük egymást, és soha...

– Ne erőlködj. Tudom én, mi kell nektek, valamennyiőtöknek: egy bűdös nagy verés, semmi más.

Senhor Castro bemászott az autójába, és elhajtott. Papa nézte, míg el nem tűnt a szeme előtt.

– A kurva anyádat...

Odamentem hozzá és megrángattam a kabátja ujját.

– Papa, miért nem mondtad a szemébe?

Nem válaszolt.

Alig fejeztük be a vacsorát, mikor Papa azt mondta:

– Mama, szólj Sartina-nak, hogy gyorsan takarítsa le az asztalt. Imádkozunk, gyermekeim. Ma nem a Bibliából olvasunk. Egyszerűen imádkozunk.

Papa rongául beszélt, és ezért megbántam, hogy feltettem neki azt a kérdést. Mikor Sartina végzett a tányérok leszedésével, és összehajtotta az abroszt, Papa elkezdte:

– *Tatana, ha ku dumba hasi ya tila misaba* (Atyánk, mennynek és földnek ura, Benned van minden reményünk)...

Mire befejeztük, Papának kivörösödött a szeme.

– Ámen!

– Ámen!

Mama felkelt, és úgy kérdezte, mintha cseppet se volna fontos: – De tulajdonképpen mit mondott Senhor Castro?

– Nem érdekes.

– Na jó, majd a szobánkban elmondod. Megyek és kikészítem a gyerekek holmiját. Te, Ginho, holnap korán felkelsz, és beveszed a hashajtót.

Mikor elmentek, megkérdeztem Papát:

– Papa, miért imádkozol mindig, amikor nagyon mérges vagy?

– Mert Ő a legjobb tanácsadó.

– És milyen tanácsokat ad neked?

– Nem tanácsokat ad. Ő ad nekem erőt a folytatáshoz.

– Papa, te nagyon hiszel Benne?

Papa úgy nézett rám, mintha először látna, aztán kitört:

– Fiam, valamiben hinni kell. Mikor a nap végére érsz, és tudod, hogy a holnap ugyanilyen lesz, és hogy mindig minden ugyanilyen lesz, erőt kell merítened, hogy mosolyogva tűrhess tovább, és azt mondhasd: nem számít! Mindennapi hősiességünkért tulajdonmagunkat kell megjutalmaznunk. Ki kell tűznünk egy napot, mikor ezt a jutalmat elnyerjük, még ha halálunk napja lesz is az! Láttad ma is, hogyan alázott meg Senhor Castro: és ez csak egy része volt annak, ami mára rendeltetett, mert sok minden történt, amiről nem tudsz. Nem, fiam, kell, hogy legyen valamilyen remény. Reménynek lennie kell. És ha minden Ellene szól is, Neki lennie kell.

Papa hirtelen elhallgatott, és mosolyt erőltetett az arcára. Aztán hozzátette:

– A szegény embernek is kell valami. Legalább remény! Még ha hiú is az a remény!

– Papa, én megakadályozhattam volna, hogy a kígyó megmarja Senhor Castro kutyáját...

Papa szeme csupa gyöngédség volt, ahogy rám nézett, és nagyon halkán azt mondta:

– Nem baj. Jó, hogy megmarta.

Az ajtóban megjelent Mama.

– Nem hagynád végre lefeküdni azt a gyereket?

Apára néztem, eszünkbe jutott Senhor Castro, és kitört belőlünk a nevetés. Mama nem értette.

– Megbolondultatok?

– Meg. És épp ideje volt, hogy megbolonduljunk – mondta Papa mosolyogva.

Aztán ő is szobájába indult, én meg talán kicsit hangosan beszéltem. Persze mindegy, jobb, hogy hallotta.

– Papa, én néha..., nem is tudom..., de egy ideje..., én azt hittem, hogy nem szeretlek benneteket. Papa, én igazán...

Mama nem értette, miről volt szó korábban, így méregbe gurult.

– Most már elég legyen!

– Tudod, fiam – Papa töprengve beszélt, és mielőtt kimondott volna egy-egy szót, kezével magyarázó mozdulatokat tett –, azt a legnehezebb elviselni, a tökéletes üresség érzését... És olyan sokat szenved az ember..., nagyon, nagyon, nagyon sokat. Az ember olyan sok mindent magába fojt, míg felnőtt, de később aztán nehéz sikoltani, tudod.

– Papa, és mikor Senhor Castro jön...?

Mama tiltakozni akart, de Papa szorosan átölelte a vállát.

– Semmi, Mama, csak tudod, a fiunk azt hiszi, hogy az emberek a vadlóra sose ülnek rá, csak az éhes engedelmes jószágokat használják ki. Csakhogy mikor egy ló megvadul, lelövik, és vége az egésznek. De a szelíd lovak is mindennap meghalnak. Mindennap, hallod? Nap nap után, és másnap megint – amíg csak a lábuk bírja őket.

Mama elképedve bámult rá.

– Tudod, Mama, félek hinni, hogy így van, de arra sem visz rá a lélek, hogy azt mondjam neki, mindez hazugság... Hisz lát, ma is látta... Csak annyi erőm legyen, hogy biztos lehessen benne, a többire a gyerekeim majd maguktól is rájönnek...

Már a szobájukba értek, így nem hallhattam többet, de Mama még onnan is kikiabált:

– Holnap beveszed a hashajtót, akkor majd megtanulod! Én nem vagyok olyan, mint apád, aki hagyja magát átrázni!

Agyamon végigömlött a hold sárga fénye, meztelen bőröm kellemesen borzongott hideg cirógatásától. Valamely ismeretlen okból Santana testének meleg ábrándja áramlott szét az érzéseimben. Néhány percre sikerült belekapaszkodnom szinte fizikai jelenlétébe, és megpróbáltam az ő képével elaludni, hogy ne kutyákkal és kígyókkal álmodjam.

Czine Erzsébet fordítása

A feketék keze

Már nem is tudom, hogy jött elő, de a tanár úr egyik nap azt mondta, hogy a feketék tenyere világosabb, mint a testük többi része, mert néhány évszázaddal ezelőtt őseik még négykézláb jártak, mint az állatok a bozótban, így nem érte fény a tenyerüket, a testük többi része pedig egyre sötétebb lett. Ez jutott eszembe, mikor a tisztelendő úr elmagyarázta a hittanórán, hogy mi egyáltalán semmire sem vagyunk jók, és hogy még a feketék is jobbak nálunk, mert utána megint előjött az, hogy az ő tenyerük világosabb, és azt állította, hogy azért, mert titokban mindig összetett kézzel jártak, és imádkoztak.

Én annyira szórakoztatónak találtam ezt a feketék-tenyere-világosabb dolgot, hogy egyszer csak azon kaptam magam, hogy nem eresztek addig senkit, bárki is legyen az, amíg meg nem mondja, hogy ugyan miért van az, hogy az ő tenyerük világosabb. Dores asszony például azt válaszolta, hogy Isten azért teremtette a kezét ilyen világosnak, hogy ne koszolja össze az ételt, amit a gazdáinak készít, vagy bármi mást, amit parancsolnak neki, s ami végül csakis tiszta lehet.

Antunes úr a Coca-Colától – aki csak néha bukkan fel a városban, amikor a vendéglőkben már eladták az összes kólát –, kijelentette, hogy mindaz, amit eddig mondtak nekem, egy nagy humbug. Én még most sem tudom, hogy csakugyan az-e, de ő biztosított róla. És miután elismertem neki, hogy igen, humbug az egész, elmesélte, hogy mit tud ő erről a dologról, a feketék kezéről. Így szólt:

„Réges-régen, sok-sok évvel ezelőtt, Isten, a mi Urunk, Jézus Krisztus, Szűz Mária, Szent Péter és még sok más szent, meg az összes angyal, aki ekkor az égben volt, és néhány ember, aki már meghalt, és a mennybe jutott, összegyűltek és eldöntötték, hogy megteremtik a feketéket. Tudod, hogy csinálták? Fogták az agyagot, belenyomkodták a már használt sütőformákba, és elvitték kiégetni az égi kemencébe: de minthogy siettek, és már nem volt hely a parázstartó mellett, felrakták őket a kéménybe. Az meg egyre csak füstölt

és füstölgött, és a végén ott lógtak feketén, mint a szén. Na, most azt akarod tudni, miért maradt fehér a kezük? Hát szerinted mivel kapaszkodtak, amíg az agyag kiégett!?”

Azzal a történet végén Antunes úr a körülöttem álló urakkal együtt harsány nevetésben tört ki nagy meglepődésében.

Még ugyanezen a napon magához hívott Frias úr, miután Antunes úr már elment, és elmagyarázta, hogy mindaz, amit én ott tátott szájjal hallgattam, a legeslegnagyobb hazugság. A színtiszta igazság a feketék kezének dolgában az, amit ő tud, vagyis hogy: Isten megteremtette az embereket, aztán elküldte őket, hogy megfürödjenek az ég egyik tavában. A fürdés után az emberek fehérek lettek. A feketék, minthogy hajnalban készültek, és ekkor a tó vize még nagyon hideg volt, csak a kezüket, azaz csak a tenyerüket, meg a talpukat mártották bele a vízbe, mielőtt felöltöztek, és kiléptek a világba.

De én azt olvastam egy könyvben, amelyikben véletlenül erről is szó volt, hogy a feketéknek azért világosabb a kezük, mert mindig le kellett hajolniuk, amikor a fehér gyapotot szedték Virginiában és még nem tudom, hol. Persze mindjárt láttam, hogy Estenfânia asszony nem ért majd ezzel egyet, amikor elmesélem neki. Szerinte csak arról van szó, hogy a kezük egyszerűen kifakult, mert annyiszor mosták meg őket.

Hát, most már nem is tudom, mit gondoljak minderről, de tény és való, hogy bármilyen kérges és repedezett is legyen egy fekete tenyere, mindig világosabb, mint testének többi része. Ez már csak így van.

Anyám az egyetlen, akinek igaza lehet ebben a „feketék-tenyere-világosabb-mint-testük-többi-része” kérdésben. Aznap, mikor egymás között erről beszélgettünk, én még a felénél sem tartottam mindannak, amit tudtam a dologról, ő már belefáradt a nevetésbe. Csupán azt furcsállottam, hogy amikor megkérdeztem, nem mondta meg mindjárt, mit gondol minderről, hanem akkor válaszolt csak, mikor már megelégtelt, hogy nem tágitok a dologtól, de még így is potyogtak a könnyei, és a hasát fogta, mint aki nem bírja már tovább a sok nevetéstől. Valami ilyesmit mesélt nekem:

„Isten megteremtette a feketéket, mert rájuk is szükség volt. Fontos volt, hogy legyenek, fiam; Ő, az Úr azt gondolta, hogy valóban szükséges, hogy legyenek... Aztán megbánta, hogy megteremtette őket, mert a többiek kinevették, és a házaikba hurcolták őket, ahol rabszolgaként vagy ennél alig jobb helyzetben szolgáltak nekik. De az Úr nem változtathatta fehérré őket, mert akik már megszokták őket feketéknek, azok lázadoztak volna, ezért csak a tenyerüket fehéritette ki, hogy az pontosan ugyanolyan legyen, mint a többi emberé. És tudod, miért tett így? Persze, hogy nem tudod, ne is csodálkozz

rajta, mert rengetegen vannak, akik nem tudják. No, figyelj: azért, hogy megmutassa, hogy amit az emberek csinálnak, az csak az emberek műve... Hogy amit az emberek alkottak, azt egyforma kezek alkották, olyan emberek kezei, akiknek ha egy csepp eszük is lenne, tudnák, hogy mielőtt bármit is gondolnak magukról, elsősorban emberek. Bizony, így gondolkozott ő, amikor kifehértette a feketék tenyerét, hogy az ugyanolyan legyen, mint azoké az embereké, akik hálát adnak Istennek, hogy ők nem feketék.”

Miután mindezt elmondta, anyám megcsókolta a kezem.

Amikor kifutottam a kertbe labdázni, arra gondoltam, hogy sose láttam még senkit ennyire sírni anélkül, hogy bárki is bántotta volna.

Gergely Veronika fordítása

A holló

A fák ágai megreccscentek a félhomályban, a folyó közelében, melynek zúgását a délután csendje csak felerősítette. Százméternyire, a még égő falu romjainak háttal, a férfiak csámcsogva ették ütközet utáni fejadagjukat. Mint valami előre megbeszélt jelre, felváltva emelték ajkukhoz a dobozos sört. A felhők időnként eltakarták a napot, és a tisztás felülről határozatlan foltnak tűnt, ahol nem történik semmi. A fokozódó csendben élesebben kirajzolódtak a fák körvonalai és a férfiak elmosódott arcéle. A tizedes ekkor előhozta a kötélre fűzött foglyot, és így szólt a többiekhez:

– Délutánra ebből is bűzlő hulla lesz.

A fogoly, egy szelíd tekintetű, lágy vonású, alacsony és törekeny ifjú ránézett a tizedesre, aztán lehajtotta a fejét. Majd hirtelen, önkéntelenül felemelte a tekintetét, és meglátta a hollót. A madár felszállt a magasba, hosszan körözött az égen. A katonák teli szájjal nevettek. A kékesen fénylő holló folytatta könnyed lebegését. Egyszer csak leereszkedett, és ugrálva, káromva járt a füstölő omladék között.

– Ennivalót keres az istenadta – jegyezte meg az egyik szállásmester.

– A hús szénné éghetett – mondta a zászlós egy embermagasságú bokor árnyékában.

A fogoly érezte, hogy a kötél meglazult, a teste lecsúszott, feje a földre bukott. Vállai észrevétlenül megremegtek, majd egy halk sóhaj szakadt ki szelíden meg-megemelkedő melléből. A holló egy kiáltást hallatott, és szapora szárnycsapásokkal felszállt. Kemény csőrében egy béldarabot vitt. A tizedes ránézett, miközben egyik kezével beárnyékolta a szemét. Aztán eloldotta a kötelet, és kezét még mindig a szeme fölé tartva, néhány lépést tett. Ragyogva, narancsos színárnyalatokban tobzódva, hanyatlani kezdett a nap.

– Ne pazaroljatok több töltenyt – mondta a zászlós, fogai közt kekszet ropogtatva. A nap sugara fehér mellére esett, megcsillantva rajta egy védő amulettet.

A tizedes nem lepődött meg, még kevésbé volt dühös. Lehajolt, és megragadta a kötel végét. Majd hirtelen megrántotta, és a fogoly, egyensúlyát veszítve, elesett. A férfiak hangosan nevettek, miközben a sört kortyolták.

A tizedes azt mondta:

– *Oké, zászlós úr!* – Aztán a szeme sarkából figyelte a füstölgő hamut, a megperzselt házak maradványait: – Sohasem szerettem a hollókat. Csúnyák és feketék. Mikor gyerek voltam...

A tiszt félbeszakította, majd megkérdezte:

– Felállították már az őrséget?

Erre a tizedes:

– Ne aggódjon. Én magam osztottam be az embereket.

A másik bölintott, hogy „jól van”, és bekapott még egy kekszet, hallatszott, ahogy ropog a foga alatt; aztán előhúzott egy cigarettát, a dobozt a tizedes felé nyújtotta, aki meglepődve kivett egy szálat, majd a tiszt bakancsát kezdte bámulni, amely kifogástalanul ragyogott.

– Mi van? – kérdezte a zászlós ingerülten.

A tizedes zavarba jött, ahogy a saját piszkos bakancsára nézett, melynek orrán, a talp közelében vérnyomok látszottak. Erélyesen megrántotta a kötelet, és a fogoly újra elesett, ezúttal azonban előrebukott, és arccal lefelé zuhant a ritkás fűbe. Ébenfekete hátán világított a seb.

– És ezzel a fickóval mi lesz? – kérdezte a tizedes. – Mire várunk még?

A tiszt hosszan nézte a foglyot, szemét félig lehunyta, gondolkodott. Egyik keze lecsúszott a lába közt megbúvó automata fegyverére. Megsimogatta a fegyvert, miközben finoman ráharapott a cigarettájára. Háromszor egymás után mélyen leszívta, majd lassan kifújta a füstöt félig nyitott ajakkal, oly módon, hogy a füst felkúszott gránitszerű arcán, és simogatóan körülölelte.

Egy hangyászrigó ijedten szaladt át a tisztáson, ahol a szakasz táborozott. Mielőtt azonban a katonák gépfegyvereikhez kaptak volna, a tizedes rájuk kiáltott:

– Ne pazaroljátok a töltényt! – Aztán, mintegy mentegetőzésként hozzátette:

– A zászlós úr mondta.

Az egyik szállásmester a másikhoz fordult:

– Mindig így van. A pusztítás után elkapja őt a düh.

A másik helyeselt, majd újra nekitámaszkodott a mellettük álló fa törzsének. Üres tekintettel pásztázták a falu romjait. Kissé hűvösödött, és látszott, ahogy a nap gyorsan hanyatlik. A katonák ledőltek a földre, fejüket oldaltáskájukra hajtották. A folyó monoton zúgása egyre fokozódott, és álomba ringatta őket. Ha valaki rájuk nézett, az egykori keresztesek pihenése jutott az eszébe. Két nyúl futott el a katonák lábához közel, de ők meg se moccantak,

már elnyomta őket az álom. Hivatásos katonák voltak, jeles portugál tábornokok neveltjei, akik minden idegszálukkal készen álltak a harcra.

Mikor a nap a horizont szélére ért, gyenge szellő borzolta meg a fákat és felszította az elpusztított falu paraszát. A katonák felkeltek, kinyújtóztatták tagjaikat, és cigarettára gyújtottak. Az égett hús szaga már a tisztáson is érződött.

– Mi az ördögre várunk? – kérdezte az egyik szállásmester türelmetlenül. – Sohasem bírtam megszokni ezt a szagot.

– Nem ismered még az emberünket? – válaszolt a másik komoly arccal. – Minden egyes hadművelet után látni akarja, hogyan állnak a dolgok. Úgy tűnik, szeretné még végiggondolni, hogy jobban tudjon aludni. – És szemével sokatmondóan a zászlós felé intett. Majd egészen a füstölgő romokig nézett.

A fogoly egy jógi testtartásával ült, a teste elernyedett. Nyitott szeméből nyugalom áradt, ahogy magába mélyedett. Sovány mellkasa időnként megemelkedett, ajka finoman megremegett, mikor kifújta a levegőt. Mellette, a zászlós kezébe vett egy fadarabot, és a földre rajzolgatott vele. Időnként ridegen a fogolyra nézett, és erőteljesen megrántotta a kötelet. Ekkor a folyó felől kiáltás hallatszott, futó léptek zaja, újra kiáltás, majd testek tompa puffanása, amit a földet borító száraz avarban való dulakodás követett.

A foglyon különös nyugtalanság vett erőt, egész teste reszketett, fejét felemelte. Lábával idegesen dobolt a földön, apró porfelhőket kavarva. Most ő volt az, aki nyakával megrántotta a kötelet. Ahogy a hurok összeszorult, véres bőrdarabkák tapadtak rá. Ekkor újra rántott egyet a kötélén, és a tizedes, egyensúlyát veszítve, majdnem orra bukott.

– Nyugalom, bokszos! – fordult felé a zászlós, megsimogatva gépfegyverét.

– Még egy ilyen, te disznó, és levágom a lábad – mordult rá a tizedes, miközben végighúzta a kezét vadászkésén, amely egy bőrszíjon lógott a jobb combja felett. Majd észrevette a tiszt szemvillanását, gyors fejbólintását, és teljes erőből arcul ütötte a foglyot. A fogoly egyetlen hang nélkül zuhant a földre.

A folyó melletti izgatott nyüzsgést vidám hangok váltották fel. A délután közepe felé azonban kivált és egyre jobban kiemelkedett az érces hangok közül egy keserves sírás. Ahogy a hangok közeledtek, a katonák mozgolódni kezdtek, és ostoba önelégültséggel dörzsölték a kezüket. A két szállásmester a zászlós felé igyekezett. Egyikük a fiúra nézett, aki megszállottan folytatta lábával az örült dobolást.

A zászlós felmérte a terepet. Fékezhetetlen jókedv kerítette hatalmába, sötét szeme mélyén gonosz csillogás bujkált. Beesett, karikás szemei lilás színben játszottak a megfeszített figyelemtől. A tiszt kezdte, mintha csak saját magának mondaná:

– Ugye, érdemes volt a lány után küldeni a vezetőnket?

A szállásmesterek és a tizedes tekintete találkozott.

Most a tizedes szólalt meg:

– Még jó, hogy a fickó ismeri ezeket a lázadókat.

De a zászlós dühösen letorkolta:

– Elment az eszed, vagy mi?

A két szállásmester nevetésben tört ki. A tizedes elvörösödött, válla eler-nyedt, és még a fogolyról is megfedkezett néhány pillanatra. A kötél kicsú-
szott a kezéből. Az egyik szállásmester villámgyorsan lehajolt, és guggolva
megragadta a kötelet. A holló ekkor káromni kezdett a fejük felett.

A katonák, akik ezalatt a folyó felé vették útjukat, az első kiáltás elhang-
zásakor már a tisztás közelében jártak, és egy gyereklányt kísértek. Látszott
rajta, hogy nem volt több tizennégy évesnél. Az egyik katona hirtelen elé-
ugrott, és a lány fedetlen mellei fölé hajolt. A többiek trágár szavakat mondtak.
A lány nem torpant meg, vállát behúzta, mint aki elfogadja helyzetét. Egyszer
sem nézett a fogolyra.

– Most már biztos, hogy megérte a fáradságot – mondta a zászlós. Felállt,
egyik kezével magához szorította a vállán átvetett gépfegyver fémes testét. –
Kezdődjön a mulatság.

– Nagyszerű – válaszolt a tizedes, kezét dörzsölve.

– Nagyszerű – felelték rá a katonák. – Éppen ideje.

A hirtelen beálló csendben mindannyian megdermedtek. Szinte földbe gyö-
kezettségbe jutott a lábuk. A feltámadó szellő hideg fuvallata körülölelte őket. A kato-
nák nem mozdultak. Ekkor a zászlós előrelépett, fegyvere a lány vállát súrolta.
Mindenki a vezetőre nézett. Ő azonban lábait szétvetette, karját összefonta
a mellén. Többféle védő amulett lógott a nyakában. A zászlós rámosolygott,
tekintetük találkozott. A vezető ujjongott örömében, büszkeségét leplezni
sem tudta többé.

– Hős vagy – fordult felé a zászlós elérékenyülve és komolyan. – Vérbeli
katona!

Az egyik szállásmester, a meglepetés legcsekélyebb jele nélkül, arra a követ-
keztetésre jutott, hogy a zászlós nemcsak kitűnő színész, hanem hóbortos
ember is. A tiszt kitarta a karját, és a vezetőt szorosan magához ölelte.
A katonák egymásra néztek, de erősen türtőztetni kellett magukat, nehogy
kitörjön belőlük a nevetés. Ekkor a zászlós tapsolt egyet, és ünnepélyesen
kijelentette:

– Kezdődjön a mulatság, fiúk! – Majd hozzátette: – Az ördögbe is, csak
semmi lazálás! Az utóbbi időben nagyon puhánynak tűntetek.

A kislány még mindig tágra nyílt szemekkel nézett, de egyszer sem emelte
tekintetét a fogolyra, mialatt ez a furcsa szertartás zajlott.

Egy letört ág reccsenése egészen közélről hallatszott, a katonák azonban ügyet sem vetettek rá. Mindannyian a fogoly testére összpontosítottak, akiről egyikük minden ruhát leszedett. A szállásmester megfeszítette a kötelet, a fiú megremegett. Sóvárogva nézett a lányra. A mellkasán és a hátán bugyogva tört elő a vér.

– Rajta – adta ki a parancsot a zászlós a tizedesnek, a tisztáson túl.

A tizedes rezzenéstelenül állta társai irigy pillantását, felállt, és még egyszer megrántotta a kötelet. A fogoly bukdácsolva felkelt, miközben megpróbálta elfedni szemérmét. Ugyancsak a tisztáson kívül, az egyik szállásmester a derekánál fogva szorosan magához ölelte a lányt. A holló újabb erőteljes, türelmetlen káromogást hallatott, úgy húsz méter távolságból. Még messzebb, a folyó zúgása erősödött. Szürkés köd ereszkedett a tájra.

A tizedes elengedte a kötelet, és a fogolyra vetette magát. Két megtermettebb katona kilépett a körből, és követte a tizedes példáját. Távolabb, a tájból mintegy kiszakadva és az ott zajló dolgoktól szinte teljesen elszigetelve, a vezető mohón nekilátott egy sózott marhahúskonzervnek.

A katonák egy órán keresztül ütötték-verték a foglyot. Már rendesen megizzadtak.

– Beszélj, kutya! – kiáltott rá egyikük rekedten időnként. A többiek ilyenkor megálltak néhány pillanatra, a fogolyra néztek, mintha csak ösztönözni akarnák, majd ököllel újra nekiestek.

Fél óra elteltével a katonák leeresztették karjukat. A tizedes zihált, törzse mélyen előrehajolt, légzőgyakorlatokat végzett. Testén gyöngyözött a veríték, mintha tíz kilométert futott volna. A katonák lábai között heverő fogoly olyan volt, mint egy hatalmas, tátongó seb. De még lélegzett.

A zászlós kinyújtotta a nyakát, és most először a holló fekete testére szegezte tekintetét. A holló idegesen ugrált a levelek között. A zászlós elfordította a fejét, és a fogolyhoz közelített. Ráemelte a fegyverét, miközben mondott neki valamit. A tisztáson túl, a szállásmester lecsúsztatta kezét a ruhán, amely eltakarta a lány combját. A zászlós hirtelen fejbe rúgta a fiút. A katonák sietve követték példáját. A holló éles kiáltásban tört ki, szárnyaival csapkodott. Kiszakadó, apró bőr- és húsdarabkák tapadtak a katonák terepszínű nadrágjára, beszennyezve bőrbakancsukat.

– Hol van a támaszpont, te disznó? – ordította a zászlós, és magánkívül rugdosta a foglyot.

A katonák önkéntelenül is kántálni kezdték, miközben folyamatosan rúgásra emelkedett a lábuk.

– Hol van a támaszpont? Hol van a támaszpont?

Mikor a fogoly teste már vérben úszott, véget ért a tombolás. A katonák visszahúzódtak, csorgott róluk a veríték. A fiú nem lélegzett. Arca felismerhetetlenné vált, vonásai teljesen eltorzultak. A lány már meztelenül, a szállásmester ölelésében, különösen nyugodt volt, és mintha értette volna mindazt, amit a férfi halkán a fülébe sugdosott.

A zászlós az egyik katonához fordult, aki közben alsónadrágra vetkőzött.

– Te – mondta neki a zászlós.

A katona felegyenesedett, és megfeledkezve arról, hogy alsónadrágban van, várta a továbbiakat.

A zászlós odavetette:

– Vidd a lányt. – Azután szárazon hozzátette: – Úgy tűnik, hogy szűz.

Megfordult, háttal állt a katonának. Majd a vállá fölért kiadta az utasítást:

– Aztán igyekezz.

A katona ujjongott örömeiben:

– Igenis, zászlós úr.

A zászlós még odaszólt:

– Mikor a többiek is végeztek, vidd oda a vezetőhöz. Ő majd gondját viseli.

A katona helyeselt:

– Igenis, zászlós úr.

A szállásmester, aki az imént a lánnyal beszélgetett, lassú mozdulattal lefektette a lányt a katona elé, ő pedig rögtön magához szorította. A két szállásmester és a zászlós elindult az ellenkező irányba, ahol a többi katona várakozott.

A katonák hangos élcelődés mellett fücsomódarabkákkal tisztogatták a nadrágjukat.

Mikor a levegőbe hasító kiáltás felkorbácsolta a szelet a fák koronája felett, a folyó teljesen elcsendesedett. Az emlékek másfajta ősi, fájdalmas folyama áradt szét a leány ölében, ott dobolt a vérében, a halántékában, a szívében és a félelemtől összehúzódó combjai között.

A holló felderítő repülésben körözött a levegőben. A tizedes idegesen a fegyveréhez kapott az oldaltáska felett, és utálkozva nézte a hollót. A madár a magasba emelkedett, és eltűnt a bíborszínű felhők között. Nem sokkal később már csak egy apró sötét pont volt, egy futó gondolat, melyet a tizedes néhány pillanatra még felidézett, de rögtön utána el is hessegetett. A tizedes vállat vont.

A harmadik katona a folyó mentén az árnyékos part felé vette útját.

Demeter Mária Magdolna fordítása

MIA COUTO

Rosalinda, aki senkivé lett

Meg kell, hogy értsék: mi nem értünk ahhoz, hogy a megboldogultakat az örökkévalóságba zárjuk.

Halottaink mit sem tudnak megmásíthatatlan helyzetükről: engedetlenül közénk furakodnak a mindennapokban, beférkőznek arra a területre, ahol az élet kizárólagos törvényének kellene uralkodnia.

Eme visszas helyzetnek a legsúlyosabb következménye, hogy a halál, melyet ily módon semmibe vesznek a benne lakók, elveszti a tökéletes távollét varázását. Többé már nem ő az emberek közt a legtökéletesebb, a megváltoztathatatlan különbség.

Rosalinda-t a természet hatalmas hátsóval áldotta meg, nem is kellett neki annál puhább párna. Fölöttébb húsos asszonyosság volt, ruhájába alig fért a hája. Olyan méretes volt, hogy szinte önmagára ült rá. Valaha karcsú volt, olyan nő, akinek láttán kisarjad a szerelem. Vékony alakjával sikert aratott a maga idejében. De hogy megözvegyült, semmi multságban nem volt része, s végül már élni is elfelejtett. Rosalinda mára belefáradt a lassan múló időbe, naphosszat mulálagyökeret rágszál, és nyeldesi narancsszínűre színeződött nyálát. A kövér nők megbékélnek az élettel: olyanok, mint az ökrök, akik nem várnak sorscsapásokat.

Ahogy elhervad a délután, elindul megszokott, szomorú sétájára. Meglátogatja a temetőt. Így tesz minden áldott nap. Elhunyt férje, Jacinto sírja a temető legvégében volt. Azon a helyen, amely az életben is mindig kijárt neki: a többiek mögött. Rosalinda tipegő léptekkel haladt a föld alatti lakhelyek között, imbolygott, mintha megsebezhetné magát a saját árnyékában. Mikor odaért, letérdelt, fölülkerekedve sajgó lábain. S ott maradt az elhunyt magányos társaságában.

Így rogytak egymásra a napok is, egyik a másik után, izzadtan adódtak össze hetekké, hónapokká, majd évekké. Rosalinda lett családjának őse,

annyi rokona volt már, akik összegubózva aludták végtelen álmukat. Csak ő volt még hátra, visszafelé araszó gondolataival. A sírkő előtt elmerengett a múlton:

– *Jacinto, te szemét disznó.*

Majd egy gyöngéd mozdulattal elsimította a homokot, ahogy az emlékeit dédelgette. Verje meg az Isten, csak adja meg, ami jár neki! De ki is tudná megfejteti az ő szenvedés utáni mélabús vágyát, keserű emlékeinek édes ízét?

– *Tönkretetted az életem, sose fukarkodtál a veréssel.*

S valóban így volt: Jacinto csak az itálnak esküdött örök hűséget. Most, hogy eltávozott, lelke bizonyára borospalack formájában kelt útra. Mi több, szerteszóródott szerelmeiben, annyi nőben volt része életében. Mire hajnalban hazavetődött, ajkai már megvakultak. Ilyenkor, szokta mondani, már csak a poharakat tudom megoldvasni. Azért beszélt így, hogy Rosalinda-t gyötörje. Pedig a férfi betartotta az ígéretét, hogy megváltozik, és beiratkozott az esti iskolába. Be is járt az órákra, de csak egy-két este. Rosalinda-m, szép kicsi Rózsaindám, most elmagyarázom neked. Az élet nem éri meg a fáradságot. Nem nekem való az iskola, engem megviselnek a betűk. Én egy gyümölcs vagyok, Rózsácska. Gyümölcs, mint a kesudió. Hát tanítja bárki is a gyümölcsnek, hogyan érjen meg? Válaszolj, Rózsa! Hát magyaráz bárki is bármit a kesudiónak? Senki. Ő csak a földtől vesz leckéket. Így hát a férfinak is csak biztos lábbal kell állnia a talajon, hogy hasznat húzzon a kövér gyökerekből. Nem úgy, mint ezek, akik csak úgy otthagyják a földjüket, elmennek idegenbe, aztán végül nem is érzik a földet, amelyen a lábuk tapod. Olyanok ők, mint a száraz faág: egy szikrától lángra lobbannak.

Ezt már ismerte Rosalinda. Ez volt az ökölcspapások előtti szóáradat, az előszó a veréshez. Amint fölneézett az üveg mélyéről, a beszédet rugdosás váltotta fel. Aztán kibotorkált, torkig volt azzal, hogy férj, és belefáradt abba, hogy ember legyen.

A szép kis Rózsácska szívének drágán meg kellett fizetnie Jacinto-ért. Mikor a halálos ágyán volt, szeme bár már fennakadt, még remegve ragaszkodott a világhoz. Már semmit sem látott. A szobában csend uralkodott, a szavak se mertek megmoccani. De mikor valaki le akarta zárni a halott szemhéját, egy hang így parancsolt:

– *Ne csukják le a szemét!*

Rémülten rezzentek össze mindnyájan. Rosalinda lehajtotta fejét, hogy elkerülje a szégyen szennyét.

– *Ez a férfi még vár valakire.*

Bizony, így sülyedt el Jacinto végleg, tágra nyílt szemmel, éberen várva az eljövendő találkákat. Bár tudott örök hűtlenségéről, Rosalinda most mégis

a legillatosabb ruhát adta rá. Megigazgatott rajta mindent, ahogy életében tette, mielőtt férje elindult volna hazulról:

– *Hát ilyen lomposan akarsz majd a nők elé állni? No, hagyd, majd én megcsinálom, hogy minden szépen álljon rajtad.*

A száj a szív rejtékhelye? Ebben az esetben semmiképpen. Rosalinda őszintén dicsérni akarta az urát, nehogy majd felrója neki a többi asszony, hogy nem gondozta őt jó feleség módjára. No meg, hogy a gyönyörben, amit Jacinto-tól kapnak, az ő kezének remek munkáját tiszteljük.

Most, hogy férje életének elszakadt a fonala, Rosalinda mindenre bizonyos jóindulattal emlékezett. Mióta elköltözött az árnyékvilágból, mindent megbocsátott neki: a nőket, az italt, a hosszú éjszakái kimaradásokat. A jószág mindjárt az első ima után tört fel benne, a síremlék padkáján. Ahogy imádkozott, szíve egészen meglágyult. Az ámen után pedig ráébredt, hogy fülig szerelmes, az életben először, életének alkonyán. Jacinto, az én Jacinto-m.

– *Az igaz szerelemnél nincs ritkább dolog a földön.*

Halál ellen nincsen gyógyszer, szerelemre nincs orvosság. Vajon mennyi árvaság van az özvegyiségben? Még mennyire csupaszodhat le a létezés, ha már csak a köldökzsinór marad kezünkben? Mindenki csodálkozott a kövér Rosalinda-n. Hát csak a férje halála után koronázta őt meg szívének trónusán? Igen, így van. Mert csak most birtokolta teljes mértékben Jacinto-t, csak most tartozott minden ízében kizárólag hozzá. Azokban a tágra nyílt szemekben végre csak ő látszott egyes-egyedül. Csak én, csakis én, kárpótolta magát Rosalinda. Már soha többé nem kell idegen nők ölével osztozkodnia. Jacinto-ról egy megálmodott eskü kezeskedett. Csak egy képmás lehetne még ennyire hűséges.

Ez a szomorkás vigasz ébresztette rá, hogy Jacinto halála nem más, mint a házasság, amelyre mindig is vágyott. A nőcskék, a vetélytársak, mint tovatűnő pillangók, ellibegtek valamennyien. És nem voltak már többek, mint egy elfeledett ajak fuvallatai. A romlott nők mellett nem tart ki senki. Rosalinda most értette meg, hogy az élet, melyet hiábavalóan elfecséreltek, csak egyszerű jegyesség volt, félbemaradt ítélet. S végül minden fájdalom nélkül adta meg magát a régi igazságtalanságok emlékének:

– *Kétszeres hazugság a te neved, Rosalinda. Nem vagy te rózsza, se nem karcsú inda.*

Mosolyogva emlékezett. Sóhajtozott, ahogy apadt a lelke, míg ki nem ürült egészen. E megkésett ajándékban Jacinto-nak szentelte egész lényét egy föld alatti szerelemben. A kövér asszony szétfolyt, mint a földre hullott gyümölcs leve. Már nem is térdelt le többé. Azt az özvegyek teszik. Ő azonban most kicsinosította magát, és beragyogta újdonsült házasságát.

Ám egy nap, mikor Rosalinda virágot vásárolt, meglátta, hogy egy szép lány közeledik könnyű léptekkel a temető felé. Az idegen nő Jacinto sírjához ment, és a földre borult, leejtve bánatát. Rosalinda zavartan állt. Szeme belefáradt az erőlködésbe, nemigen látott, inkább csak találgatott. Az a valaki egy bizonyos nő volt, egy minden lében kanál nőszemély. Látszott, hogy sose hordott capulana-kendőt, és mulálagyökeret se kellett rágnia.

– *Ez csak Dorinha lehet, valamelyik utolsó nője.*

Az özvegy titokban közelebb lopódzott. Pontosan a nő nyomdokán haladt. Megállt egy közeli sírnál, és lesben állt, elrejtőzött saját tekintetében. A másik elhullajtott egy marék könnyet, szomorúsága könnyű terhét. Rosalinda elátkozta azt a kis könny-hölgyikét.

– *Te meg, Jacinto, ott lenn a föld alatt, fogadok, hogy most jót röhögsz a marokdba. Nagykanállal habzsoltad az életet, kurafi, de most vége a játéknak.*

Rosalinda azonnal döntött. A temetői szolgálathoz fordult, és kérte: rakják át máshova a koporsót, és cseréljék ki az *Itt nyugszik* feliratot.

– *Asszonyom, ön tehát férje földi maradványait szándékozik áthelyeztetni?*

És a hivatalnok már mutatta is az iratokat, amelyek mennyisége visszavonulásra készítette a nőt. Az özvegy bizonygatta: csak egy icipicit kellene arrébb rakni, csak egy pár métert. Az alkalmazott magyarázni kezdte, hogy először is az illetékesség, aztán meg az engedélyezések. Az özvegy végül feladta. De csak tette, hogy legyőzték. Egész lényét egy új gondolat töltötte be. Sötétedéskor visszatért, és magával hozta unokaöccsét, Salomão-t is. Amint nyilvánvalóvá vált, miért is jöttek, a kisfiú visszahőkölt:

– *De nénikém, mit nem akar tenni? Kiásni Jacinto bácsit?*

– Nem, dehogy, nyugtatgatta az asszony. Csak arról van szó, hogy kicseréljük a két szomszédos sírkövet. De Salomão még a lámpás fényénél is jobban reszketett. Az özvegy így maga kezdett el ásni:

– *Mindig is mondtam: magad, uram, ha szolgád nincsen.*

Az átfeliratozott Jacinto igencsak csodálkozhatott a nagy jövés-menésen. Most csak én tudom, melyik sírkő takar téged, gazfickó. Rosalinda lerázta magáról a halál porát, és kiszolgáltatta magának a szükséges bűnbocsánatot. Hogy ez a kis szemfényvesztés, amivel megtéveszti a betolakodót, a lehető legkisebb bűnnek tűnjön Isten szemében. A pót-özvegyecske meg nyálazza csak össze a szomszédot a másik sírban. Mert Jacinto szeme, mely még a föld alól is kikacsintott, csak reá, Rosalinda-ra nézhet, a szép Rózsára, a karcsú Indára.

Minden úgy történt, ahogy várta. Másnap megjelent a betolakodó, és a hamis sírnál sírdogált. Rosalinda kigömbölyödött széles jókedvében, ahogy kifigyelte a tévedést. S keresztet vetett, inkább magának, mintsem Istennek:

– *Az életben engem csaltak meg, de most visszaadom a kölcsönt.*

Így állt bosszút Rosalinda, a posztumusz feleség. S a visszavágás egyre csak folytatódott. Egy nap végül azt gondolta: azelőtt mindig kudarcot vallottam. Mindig semmibe vettek. De most érzem, hogy van hatalmam. És Rosalinda megtelt hittel, hogy az ő keze a halálon túlra is elér, oda, ahol már nincsen semmiféle sors. Így hitte el azt is, hogy felismert egy határok nélküli összefüggést. A temető romjai között fel-felhangzott Rosalinda zengő kacagása.

– *Gyerünk, Jacinto, hajtsunk föl egy kis kesudiópálinkát!*

S töltött magának a szeszből láthatatlan poharába, miközben titokzatos cirógatások kényeztették. Késő éjjel veszekedni kezdett:

– *Hagyd a fenébe a könyveket, apjuk! Most már hiába tanulsz!*

Majd oldalba bökött valakit. Szemtelen hahotája megrázkódtatta a temető néma zugait egy-egy pillanatra. Később azonban az emberek, akik mindig illő komolysággal viselkednek, egyre jobban tartottak randalírozásától. Az özvegy nem ismerte a gyászhoz méltó magatartást, gurgulázó nevetése megzavarta a lelkek szent nyugalmát.

Így aztán elvitték a kövér asszonyt, aki megözvegyült, mielőtt feleség lett volna. Elvitték egy árnyas helyre, ahol belépett a nem-létbe. Rosalinda végül senkivé lett.

Gergely Veronika fordítása

MIA COUTO

Ofélia és az örökkévalóság

Akit szeretünk, idő előtt születik. Múlt az idő, és még mindig Ofélia volt az egyetlen nő a világon. Láttam, ahogy átment az úton, széthúztam a függönyöket, és mintha a világegyetem egyértelmű magyarázatot nyert volna. Megállt az úton, megérezte, hogy valaki bámulja őt. A tekintetem szentelte meg. És nem voltak szavak.

Az idő telt-múlt, de Ofélia dereka megőrizte leányos karcsúságát, szinte hívogatta a kezeket, hogy körbeutazzák testét.

– *Ofélia, maga gyönyörű!*

De nem. Az ő lelkét nem érintették meg ezek a szavak.

– *Mondja, hogy örökkévaló vagyok* – kérte.

De én képtelen voltam teljesíteni a kérését. Valami visszatartotta a hangomat. És sosem ismételt meg ilyen kikényszerített szavakat.

Végül az idő választott el minket. Az egyetlen bűnöse ennek a kis halálnak: az idő, ez az állat, mely bepiszkítja az emlékeket. A városba utaztam, ő pedig ott maradt, ahol mindig is létezett. Az utolsó pillanatban elhúztam a függönyt, és ott láttam őt a fa mellett. Kimentem, hogy elbúcsúzzak tőle:

– *Hűsöl az árnyékban?*

– *Árnyékká leszek.*

Rejtélyekbe burkolózott, töredékes mondatokba.

– *A partvidékre megyek* – mondtam.

– *Látni fogja a tengert?*

– *Minden bizonnyal.*

Mielőtt elmentem volna, ő még egyszer megkért: nyilvánítsam ki az örökkévalóságát. Megráztam a fejem. Ez alkalommal azért, hogy erőt gyűjtsek. De hiába. Eretnekség lett volna kimondani azokat az eltűzött szavakat. Az örökkévalóság isteni ügy. Szentebb, mint maga a halál.

Évekig távol voltam. Messze voltam, de lélekben nem távolodtam el. Visszatértem a kisvárosba, hogy újra találkozzak vele. Ofélia már új életet kezdett.

Hat fiúnak adott életet. Kettő már nem élt közülük, egy árvízben vesztették életüket. Azt beszélük. A kisleány halálába ő is belehalt. Velük volt ott, a megnevezhetetlen helyen.

– *Mikor onnan visszatértem, már nem léteztek* – mondta, elnézést kérve szomorúságáért, amikor újra találkoztunk.

Megtámadta a gyógyíthatatlan szomorúság. Most már mintha teljesen árnyékká változott volna. És nem volt semmilyen fény, ami erőt adott volna neki. A bánat a tekintetében egyértelművé tette számomra: a szobám függőnye minden utcát elzárt előlem, melyen ő végighaladt.

Találkozni szerettem volna vele. Csak egy kis időre, minden következmény nélkül. Megbeszéltük, hogy a posta mögött találkozunk. Ahogy odaléptem, nem tudtam mit mondani. Olyan nyelven kellett volna megszólalnom, ami nem létezett. Mintha nem is lettem volna ott. Úgy ült ott, mintha, én lettem volna, az, akire várni kell. Mintha én lettem volna a bűnös.

– *Elmondok egy történetet* – mondtam, csak hogy végre megtörjem a csendet.

Ő azonnal válaszolt:

– *Soha, de soha ne mondjon nekem történeteket.*

Olyan lendülettel mondta, hogy belegabalyodtam sértettségem béklyóiba.

– *Gyűlölöm a történeteket* – vetette oda.

Rövid szünetet tartott, és mintha várt, mintha felszólított volna valamire. Talán azt remélte, megkérdezem, hogy miért.

Mivel néma maradtam, ő foglalta össze:

– *A történelem elpusztítja az örökkévalóságot.*

Bólintottam. A gyermekeit elveszítette, de nem hagyta el azt a hamis gondolatot.

– *Örökkévaló vagyok, nem emlékszik?*

Megfogta a kezemet, és megkérdezte:

– *Elhozta nekem a tengert?*

– *Igen.*

Hazudtam. Csak hazudni tudtam, amióta az a kérdés elhangzott. Úgy maradt, mozdulatlanul, várakozva. Mire várt? Miféle tengert adhatnék neki, amikor semmit nem hoztam magammal, sem egy homokszemet, sem egy kagylót, de még egy tengeri csigát sem. Közben úgy állt ott előttem, mintha az a pillanat összegezné egész létünket. Olyan tehetetlenül álltam ott, hogy egy könnycsepp csordult ki a szememből. És aztán úgy történt, mindenféle előre elgondolt döntés nélkül. Hirtelen szinte észrevétlenül buggyantak elő belőlem a szavak:

– *Ofélia, maga örökkévaló.*

Fejét felemelve úgy nézett velem szembe, mintha akkor látott volna először. Közelebb jött, és megcsókolta arcomat. Felém nyúlt ujjaival, és megérintette a szememből kicsorduló könnycseppeket. És aztán halkán így szólt:

– *Köszönöm ezt a tengert.*

Attól a pillanattól kezdve soha sem tért vissza a két elhunyt fia miatt érzett fájdalom. Ahogy én mondanám: az én két fiam. Mert én vagyok Ofélia, aki nek egyszer az ujjai hegyén kínálta oda magát a tengert. A többi pedig az én örökkévalóságom, ami szembe megy a történelemmel. Mivel sosem létezett egyetlen férfi sem, aki szeretett volna, és aki vállalta volna, hogy valaha elutazik valahová ezen a helyen kívül.

Borbáth Péter fordítása

JOÃO MELO

Bűn és bűnhődés

Freud azt mondta: minden nemi aktusban kettővel többen vannak jelen a kelletténél (fejből idéztem). Hogy Pedro Domingos (Tökéletes Lövés Elvtárs) mennyire ismerte ki magát a pszichoanalízis zezugos útvesztőiben, azt nem tudjuk. Az azonban tény, hogy túlságosan gyakran jutott eszébe Rita, miközben Lemba-val szerelmeskedett, amikor pedig az előbbit részesítette abban a „kegyben”, hogy közösült vele (majd az olvasó is látni fogja, hogy szereplőnk „kiválasztottnak” tartotta magát), akkor a másik nő képe nyomakodott be kettejük közé, röviddel azelőtt, hogy felgyúlt vérük kilobbanását kísérő utolsó hörgéseikkel megünnepelték testük fizikai egyesülését (megjegyzendő, hogy az itt fölvezetett példában a lélek szigorúan jelentéktelen szerepet töltött be).

Mielőtt továbbmennénk, fontos leszögezni, hogy Pedro Domingos João beceneve valódi háborús név, és semmi köze ahhoz a bűnös jelentéshez, amely az angolai portugálban a „lead egy lövést” kifejezéshez kapcsolódik. Vagyis nem sokat bírált szexuális étvágya miatt nevezte őt mindenki Tökéletes Lövésnek, hanem azért, mert a függetlenségi háborúban az a hír járta róla, hogy egyetlen lövéssel képes megsemmisíteni az ellenséges helikoptereket. Néhányan – akik közül egyesek valóban bizalmas kapcsolatban álltak vele, mások viszont csak nem tudták, hogyan kell megadni a tiszteletet egy majdnem-hősnek – egyszerűen csak Tökéletes Elvtársnak hívták.

Olyan rettenetesen jól célzott, hogy a portugálok többször is elhíresztelték, hogy meghalt egy csatában, vagy fogságba esett, csak hogy demoralizálják a gerillákat. Az Angola Hangja patetikus adásaiban csak úgy emlegették, hogy „Tökéletes Lövés Terrorista”, vagy más ilyen hisztérikus, sértő kifejezésekkel illették, amelyeket azóta rengetegszer megénekeltek versben és prózában, az angolai irodalomban. De ő mindig eltűnt megvadult üldözői elől, és ügyesen szökellve, területről területre haladva, egymás után lőtte le a helikoptereket, mint mit sem sejtő nyulakat. Legendává vált.

No, de mindez a függetlenség előtt történt. Történetünk idején már nem keringenek olyan pletykák, még kevésbé olyan feljegyzések, amelyek rossz

hírbe kevernék Tökéletes Lövés Elvtársat. Az, hogy egyáltalán említést tettem erről az egészből ebben a szövegben, irodalmi módszer csupán, amely még jobban kiemeli azt a különös átváltozást, amelyen hősünk a következő sorokban keresztülmegy.

A kolonialisták legyőzését követő luanda-i bevonulás szörnyű (más lehetséges jelzők: borzalmas, drámai vagy bármi, ami az olvasónak tetszik) lelki megrázkódtatást jelentett Pedro Domingos João számára, ami egy sor furcsa változást idézett elő a viselkedésében, de ezeket nem érdemes itt felsorolni. Csak annyit mondok, egyetlen kifejezésbe zsúfolva őket: Tökéletes Lövés Elvtárs elpolgáriasodott.

Ez egyébként nem volt egyedülálló jelenség. Az angolai nem az első és nem is az utolsó olyan forradalom, amely tanúja olyan emberek elzüllesztésének, akik bátorságukkal életre keltették. Vajon amikor Engels kijelentette, hogy a természetben minden átalakul, azt is megsejtette, miként fordul később ez az egyszerű, ugyanakkor elviselhetetlen igazság az ő legfontosabb nézetei ellen?

Az igazság az, hogy a függetlenség kikiáltása után Tökéletes Lövést különböző tisztségek betöltésére nevezték ki. Hogy szabatosabban fejezzük ki magunkat, gyakorlatilag végigjárta az egész állami gépezetet: kétszer volt miniszter, egyszer miniszterhelyettes és ugyancsak kétszer államtitkár. Furcsamód a lehető legkülönbözőbb tárcákat kapta meg, amit a sokoldalúságának tudhatnánk be, ha a tapintatos elnézés az erényeink közé tartozna... A rossz nyelvek szerint, miközben Pedro Domingos João ebben a színes forgatagban szórakozott, arra is jutott ideje, hogy szerezzen öt autót és egy birtokot Viana mellett, de ez már nyilvánvalóan olyan politizálás, amit egy józan mesélőnek el kell kerülnie.

Egy másik figyelemreméltó változás az volt, hogy Tökéletes Lövés hirtelenjében fölfedezte, mennyire mások a fővárosi nők, mint a párja, Lemba, akit a gerillaháború alatt szerzett magának. Ez aztán tényleg fölkavarta. Így hát, némi előzetes tapasztalatszerzés után, amire azért volt szükség, hogy – az ő szavaival élve – *földerítse a terepet*, végül is a mulatt Rita mellett kötött ki, aki ötféle parókát hordott, és magas sarkú cipőben járt a strandra. De nem hagyta el Lemba-t, akitől volt három gyereke. Vagyis: Rita (egy igen divatos háborús-szentimentális kifejezéssel élve) csak *második vonalbeli* státuszt kaphatott, amivel azonban jogot szerzett magának egy lakásra és különböző kis ajándékokra, amelyeket Pedro Domingos João a szolgálati útjairól hozott neki. Cserébe például mindig a vörös parókájában fogadta a férfit, egyéb, nem publikus örültségekről nem is szólva.

Tökéletes Lövésnek volt egy csaknem hibátlan elmélete, amellyel megmagyarázta önmagának életkörülményeinek káprázatos átalakulását. Gyakran tette föl magában a kérdést, amely azonban egyúttal válasz is volt: miért is

harcoltam? Nem tudni, hogy sikerült-e összefüggést találnia a múltban lelőtt helikopterek száma és a mostani busás jutalmak között, amelyek szerinte jártak neki, ám az biztos, hogy tajtékzott a dühtől, ha a legjelentéktelenebb mendemonda is a fülébe jutott arról, hogy ideje távoznia a kormányból. Azzal kapcsolatban, hogy két nője volt, egyedül az aggasztotta, hogy az elméjében folyton fölcserélődtek egymással, ahányszor csak szeretkezett velük. Egyébként nyugodt volt a lelkiismerete, hiszen mindent megadott nekik. Tökéletes Elvtárs másik költői kérdése: de hát tehetek én arról, hogy szeretnek engem?

Azon a napon, amikor – ahogy mondani szokás – felgyorsultak az események, Pedro Domingos João éppen Rita, az öt-parókás-mulatt-nő házában volt. Már mindent levett róla, még a vörös parókát is, és arra készült, hogy *leterítse* (ezt az igét különösen szerette használni, talán mert emlékeztette a háborús időkre), amikor megcsörrent a telefon. Manuel volt az, a bátyja.

Lemba meghalt. Micsoda? Meghalt? Meghalt, pontosabban fölakasztotta magát: a fürdőszobában találtunk rá, kötéllel a nyakán, már nem lélegzett, amikor levettük. A gyerekek? Xima nagymamánál vannak. Tökéletes Lövés, a félbemaradt aktust lezárandó, betakarta Rita testét egy kendővel, és elment. A történetek ellenére elégedett volt.

Hogy miért? Lemba halála egy csapásra megoldotta azt a dilemmát, ami az utóbbi időben gyötörte. Történt ugyanis, hogy hosszas várakozást és egy egymásnak ellentmondó híresztelésekből álló pletykaáradatot követően – amely csaknem pánikba és zavargásokba sodorta a várost –, sikerült őt eltávolítani a kormányból. De nem ijedt meg túlságosan, hiszen rögtön ezután kinevezték nagykövetnek, amit persze teljesen természetesnek vett: ha mások lehetnek azok, miért éppen én ne lehetnék? Csakhogy ez az új kinevezés fölvetett egy rendkívül bonyolult problémát: melyik nőt vigye magával? Melyikük érdemli meg jobban, hogy nagykövetné legyen?

„Áldott óra” – gondolta, most már minden aggályoskodás nélkül. Lemba öngyilkossága éppen kapóra jött. Most már nincs több gondja. Mennyit rágódott rajta, mennyit gondolkodott, miként oldja meg – és tessék: hirtelen az ölébe hullt a megoldás.

Hazafelé menet Pedro Domingos João azon tűnődött, milyen változásokon képes keresztülmenni egy olyan hétköznapi ember élete, aki egyszerűen csak részt akart venni hazája felszabadításában. Való igaz, hogy nem tudjuk, sikerült-e megfogalmaznia valamilyen elméletet a történelmi folyamatokban jelenlévő bizonytalan tényezők fontosságáról. De halljuk, meglepően tisztán, azt az elégedett sóhajt, amely lelke legmélyebb zugaiból tör fel: tényleg tökéletes vagyok...

Nagy Viktória fordítása

JOÃO MELO
Szex és erőszak

Történetem egy meglehetősen hétköznapi melléknévvel jellemezhető: tragi-komikus.

Amikor szeretkeztünk (akkoriban, mint arra valószínűleg rájönnek, más, kevésbé ártalmatlan szavakat használtam), Manuela teljesen megváltozott. Olykor umbundu nyelven jutott el a gyönyör tetőpontjára, legalábbis azt hiszem (ugyanis délről származik), és olyan dolgokat mondott, amiket nem értettem, de ennek ellenére úgy tűnt, szavai tele vannak szenvedéllyel, olyan szenvedéllyel, amely már szinte az erőszak határát súrolja, mivel olyan szenvedéllyel törtek fel torkából a rémisztő kiáltások, olyan hevesen ölelt, s olyan magafeledten (vagy a legtökéletesebb és leggonoszabb tudatossággal, ki tudja...) hánytavetette a testét az enyém felett (szeretett ráülni a hímveszszőmre, és kínozni, mondjuk úgy, módszeresen és tudományos alapossággal, ami megvallom, korántsem volt ellenemre...).

Eközben még érthetetlenebbnek találtam azt, amit (portugálul) mondott nekem örvengéseink tetőfokán, mikor a lábszárak és a karok annyira megfeszülnek, hogy úgy tűnik mindjárt darabokra törnek, a szoba megállás nélkül forogni kezd, a szemek lecsukódnak, és a száj dantei formát öltve, hatalmasra tárul. „Hatolj belém!”, ordította (és ez eddig rendben is volt). „Szükségem van egy angolai farokra!...”, tette még hozzá (ez a követelése, túl a megfogalmazás durvaságán, már magában is olyan értelmetlennek tűnt számomra, hogy halálra nevettem magamat, de természetesen csak belül, magamban...).

Mindegyikünk angolai volt: én, Manuela és a férje is (tehát egy újabb szerelmi háromszögről van szó, de ez is meglehetősen hétköznapi dolog), így aztán nekem úgy tűnt, hogy legalábbis a „nacionalizmus” tekintetében az átlagosnál jobb ellátást kapott. Mi végre akkor a felfokozott „patriotizmus” eme megnyilvánulása, azokban a pillanatokban, mikor átadtuk magunkat egy aktusnak, amelynek elméletileg nincsenek megkötései a bőrszín, az országhatárok, a vallás vagy a társadalmi osztály tekintetében (habár egy-két keményfejű

ember számára ez utóbbi zavaró lehet...)? Jóhiszeműségemben nem is gondoltam, hogy a háromszögnek lehet még egy oldala, és így arra a következtetésre jutottam, a magam megnyugtatója érdekében, hogy csak egy nyomatékot fordulatról van szó.

A látszólagos rejtély megoldódott egy napon, amikor Manuela megvallotta nekem, hogy rajtam kívül egy kubai férfival is viszonya van. Az első pillanatban nevetni akartam, de azt hiszem, hogy csak egy többé-kevésbé ijesztő grimaszt vágtam, mivel Manuela hirtelen úgy nézett rám, mintha valami heves mozdulattól tartana. Én azonban nem vagyok hímsoviniszta, ráadásul megvan a magam politikai meggyőződése is. Ezért aztán megnyugtattam: „Hát már csak így van ez, az internacionalizmus *oblige*...” (Mikor Manuela fel akarta tártani lelkének legmélyét, valódi lényét, azt, aki tényleg ő volt, túl mindazokon a történelmi nehézségeken, amelyek átformálták, umbundu nyelven fejezte ki magát; én éppen ellenkezőleg, külföldi kifejezésekhez folyamodtam, valahányszor nem tudtam, hogy mit is kellene mondanom...)

Békülékeny hozzáállásom ellenére Manuela jószándékúan úgy gondolta, hogy valami, kicsit prózaibb magyarázatot is ad a tetteire: „Mégis mit akarsz?”, kezdte rögtön egy kérdéssel, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy felkészítsen a további súlyos igazságokra. „Sosincs rám idő!... Folyton a feleségedtől félsz, és állandóan sietsz... Tulajdonképpen csak havonta egyszer találkozunk! Semmi különbséget nem látok a találkozásaink és a között, mikor a férjemtől visszatérek Luanda-ba...”, érvelt. Így aztán (igen, kedves olvasóim kitalálták): „Mikor Fernando le akart feküdni velem, belementem! És emiatt nem tartozom bocsánatkéréssel!...” A Manuela-val való vetélkedés légköre, nem tudom, miért, de feltüzeltette bennem az elfojtott agressziót. Azonban türtőztettem magam.

Ezen a napon tragikus eset történt: Manuela nem umbundu nyelven jutott el a gyönyör tetőpontjára. Nem tudom, hogy ennek tulajdonítható-e, vagy inkább a vallomásnak, amit kicsivel azelőtt tett nekem, de a lényeg az, hogy ettől kezdve egyre zavarosabb és ellentmondásosabb érzések rohantak meg azzal a szerelmi négyesszöggel (vagy inkább ötszöggel, ha a feleségemet is beleszámítjuk, bár ő egy pillanatig sem tudott semmiről...) kapcsolatban, amelyben egyre jobban elmerültem.

Példának okáért: ha azelőtt soha egy percig sem törődtem Simão-val, Manuela férjével, most a sajnálat és a bűntudat kettős érzését kezdtem érezni vele kapcsolatban; sajnálatot, mivel távol volt, a frontvonalon, miközben hőn szeretett felesége Luanda-ban *legyező irányban tüzelt*, hogy az egyik barátom furcsa kifejezését használjam, amivel ő szemérmesen azt szokta kifejezni, ha egy időben többekkel is intim kapcsolatot tartott fenn (alapjában véve

kezdttem úgy vélekedni, hogy Simão a legszerencsétlenebb mindazok közül, akik részt vettek ebben a játékban); és büntudatot, minekutána ő erkölcsileg helyes indíttatásból volt kint a frontvonalon, kockára téve az életét, hogy mi, a puhányok és az internacionalisták, kedvünkre dughassuk a feleségét (némely pillanatban már azt is megkérdeztem magamtól, hogy vajon a magatartásom nem minősül-e ellenforradalminak?).

Ami Fernando-t illeti, vetélytársamat Manuela vigasztalásának fáradtságos feladatában, elismerem, bizonyos nehézségeim támadtak azzal kapcsolatban, hogy ne keverjem össze a szezont a fazonnal, azaz, hogy az ő személye ne készítessen arra, hogy helytelenül ítéljem meg a kubaiak Angolában betöltött szerepét (már említettem, megvan a magam politikai meggyőződése), amiatt a bosszúság miatt, amit szerelmi fenségterületemre való szokatlan behatolása váltott ki bennem. Így aztán, leplezendő a kicsinyes kísértést, hogy a két dolgot összemossam, egy csipetnyi iróniával *el compañero*-nak kezdttem nevezni.

Végül Manuela-ról: a zavarom vele kapcsolatban sem volt kisebb; gyakorta szinte biztos voltam abban, hogy gyűlölöm, amiért egyszerre vezet félre három férfit, és hogy ráadásul én is a többiekkel hasonló mértékben vagyok tagja a megcsúfolt hímek listájának; néha azonban bevallottam magamnak, semmilyen erőfeszítést nem tettem annak érdekében, hogy jobban megismerjem; máskor meg eszembe jutott, minden ezzel járó testi elváltozással együtt, az az igazán állatias látvány, amely a szórványos, de ettől még nem kevésbé heves szexuális érintkezéseinket jellemezte.

Ilyen bonyolult és borzalmas gondolatokkal küszködtem (és ennek köszönhetően már három hónapja nem találkoztunk Manuela-val), mikor felhívott: „A következő hétvégét a birtokodon akarom tölteni!”, határozta el, helyettem is. Elmentünk. Nem tartom szükségesnek elmondani, milyen türelmetlen voltam a birtokra való utazás közben. Végig feszült bennem a szenvedély. Végre, három hónap után, minden világosnak tűnt: szeretem őt. Simão (minden tiszteletem ellenére) és az *el compañero* nem aggasztottak többé; a feleségem sem; így aztán elhatároztam, hogy összeházasodunk Manuela-val, ezért aztán, amint megérkezünk, meg is beszélem ezt vele.

Nem volt időm arra, hogy bármit is mondjak neki, mivel amint beléptünk a házba, Manuela rám vetette magát olyan vággyal, amelyet azalatt a három hónap alatt, amíg nem láttuk egymást, egy percre sem felejtettem el, letépte rólam (szó szerint) a ruháimat, a hátamra fektetett, élvezettel rám ült, és nekikezdett a lemészárlásomnak. Mindig is úgy gondoltam, hogy ez a póz az ördögtől való, és csak az aktus befejezéséhez ajánlatos használni, ám azon a napon kész voltam arra, hogy hagyjam Manuela-nak úgy irányítani

a dolgokat, ahogy ő akarta, beleértve azt is, hogy törli a portugál nyelvet a mi, mondjuk úgy, erotikus-kommunikatív együttműködésünkéből.

A szenvedélyemet hirtelen egy furcsa arc váratlan megjelenése szakította félbe, amely közém és Manuela közé furakodott; ez az arc fenyegető vonásaival és gyűlöletet sugárzó sötét, guvadt szemeivel valójában kettő másikból tevődött össze: az egyik fele Simão volt, míg a másik Fernando, az *el compañero* (be kell vallanom, hogy egyiküket sem ismertem, de ennek ellenére teljesen biztos voltam abban, hogy az ő arcuk volt, és abban is, hogy mindenre képesek...). Ahogy azt előre sejteni lehetett, pánikba estem. Gyorsan kibontakoztam Manuela öleléséből, és futásnak eredtem, mintha egy *cazumbi*-t, azaz egy halott ember lelkét láttam volna (pedig azt láttam).

Rajtam, Manuela-n és azon a bosszúra éhes látomáson kívül, amely keresztülűzött a földeken, senki más nem volt a birtokomon; viszont az volt a benyomásom, hogy egy dühödt méhraj is részt vesz az üldözésemben, mikor aztán hirtelen észrevettem, hogy nem méhekről van szó, hanem lövedékekről: Simão és az *el compañero* fel voltak fegyverkezve, és sziámi kezeikből (ekkor már nem csak az arcuk, de a testük is, tetőtől talpig, egyetlen groteszk lényt alkotott) lángnyelvek csaptak elő, amelyek veszélyesen közeledtek felém, miközben én futottam, mint egy bolond; és ahogy mondani szokás, reszkettem az életemért. Mindeközben, és ez még furcsább volt, észrevettem, hogy üldözőim mögött Manuela is közeledik, meztelenül, miközben azt üvölti: „Szükségem van egy angolai farokra! Szükségem van egy angolai farokra!...” Én csak futottam, futottam, de tisztában voltam vele, hogy minden erőfeszitésem értelmetlen. Egy hangot kezdtem hallani, amely egy furcsa nyelven szólt hozzám, umbundu, kasztíliai és lingala szavakat keverve egybe. (Simão sok éven keresztül Zairéban élt; talán ez lehetett a magyarázat a lingala szavakra?) A hang közelített felém, és egyre közelebb ért, nagyon-nagyon közel. Ez volt a vég. Ekkor a bátorság megnyilvánulásaként, amelyről tudtam, hogy értelmetlen, de ami egy ilyen szégyenletes menekülés után legalább saját magam számára visszaállította a büszkeségemet, elhatároztam, hogy szembenézek azzal a kísérteties hanggal. Kinyitottam a szemeimet, miután úgy döntöttem, hogy méltósággal halok meg.

„Ébredj!, drágám, ébredj!”, hallottam, ahogy a feleségem egyelőre még elmosódott arca ezt mondja nekem: „Nagyon nyugtalan voltál... rosszat álmodtál?” Teljesen összezavarodva az ajtóra néztem, hogy az ellenségeim nem jelennek-e meg hirtelen a szobában. „Kelj fel, szerelmem! Ugye nem felejtetted el, hogy a mai napot a birtokon töltjük!...”, juttatta az eszembe, amivel újra visszarántott a valóságba.

Így tehát, kedves barátaim, az egész csak egy álom volt, egy rémálom, vagy nem is tudom, hogy nevezzem... Tragikomikus, vagy nem az? Miközben a saját történetemen nevettem, arcomon félig fanyar arckifejezéssel, valaki a képzeletbeli nézőtéren felállt és: – Ez az egész nekem a keresztény moralizmustól és a vele keveredő forradalmi lelkiismeret-furdalásból fakadó komplexusoktól bűzlik...

Pál Zsombor Szabolcs fordítása

JOSÉ EDUARDO AGUALUSA

Nicolau Água-Rosada úr hihetetlen,
de igaz története

Ambrizből érkezett a hír, hogy Kongó fiatal hercegét, Nicolau Água-Rosada urat a feldühödött tömeg különös kegyetlenséggel meggyilkolta. A szóbeszéd szerint a környékbeli sokaság megtámadott egy angol kereskedőházat Quissembo-ban, ahová Nicolau úr menekült, elrabolták a szerencsétlen ifjút, akit aztán bozótvágakések csapásai öltek meg, levágták a végtagjait és a fejét győzelmi jelként egy hosszú botra tűzték. Mindazonáltal, a hírt nem erősítették meg.

Megjelent a Hivatalos Közlöny-ben, 1857. március 25-én

A barnászörös szórólap zengzetes és csavaros retorikával egy szórakoztató jellegű, rendkívüli előadást hirdetett, melyet az elkövetkező vasárnap a Providência Színházban mutatnak be. A hír alatt, apróbb betűkkel szedve, értesítették Luanda hölgyeit és urait, hogy ugyanezt az előadást két héttel később megismétlik, ezúttal a Carnegie és Tsa. kereskedőcég tágas és barátságos villájában.

Nicolau Água-Rosada e Sardónia úr különösebb érzelemnyilvánítás nélkül elolvasta az ismertetőt, még csak nem is sejtette, hogy ez a hír lesz a végzete. Ezen a vasárnapon kifogástalanul felöltözködött, és késő délután a színház felé vette útját, ahol Jácome Ulisses Filho professzor különös mutatványait figyelve sokkal jobban mulatott, mint gondolta. A professzor sárgás bőrű, vékonyka ember volt, akinek azonban túláradó gesztusai, hatalmas, pödört bajusza és élénk, brazil akcentusa szokatlan életerőt kölcsönöztek. Mutatványát úgy adta elő, mint egy teljesen eredeti műsorszámot, amely sehol a világon nem látható, hacsak Párizsban nem, természetesen, és melynek alapját Webber fizikai-kémiai kísérletei adják.

– Nagyszerű publikum, a látvány, amelynek tanúi lesznek, nem az istenek, mégcsak nem is a mágusok műve, hanem hosszú évek tudományos kutatásának, fáradságos és hosszadalmas munkájának gyümölcse a kloroform

kémiai hatásáról – a vegyész hangja itt emelkedettebb lett. – Mélyen tisztelt hölgyeim és uraim, amit most látnak majd, soha nem fogják elfelejteni.

És elkezdte magyarázni, hogy a kloroformmal végzett kísérletei segítségével miként érte el az álom és ébrenlét közötti állapotot. Kifejlesztett egy olyan eljárást, melynek segítségével embereknel vagy állatoknál képes volt előidézni ezt az állapotot, miközben a testet oly mértékben légiessé tette, hogy aztán sikerült függőlegesen vagy vízszintesen az éterben lebegtetnie.

Mikor a fizikus idáig jutott, a színpadra hívta egyik lányát, egy vékony és törekeny teremtet, akivel megszagoltatott egy kis kék, folyadékkal telt üvegcsét, melyet a zsebéből húzott elő. A leány azonnal elaludt, ahelyett azonban, hogy selyemsuhogás kíséretében a földre zuhant volna, továbbra is állva maradt, mozdulatlanul, mialatt az apja finoman rázogatta körülötte a kezében tartott üveget.

Széles, de lassú mozdulatokkal folytatva a műveletet elérte, hogy a folyadék teljesen elpárologjon; miután ezzel végzett, a derekánál fogva megragadta a leányt, és felemelte a levegőbe. Aztán elengedte, és a bájos kis teremtes minden logikát meghazudtolva továbbra is a helyén maradt, húsz centiméterrel a föld felett lebegve. Ideges nevetés, taps hallatszott innen-onnan, a tetszésnyilvánítás különböző formái. A tudós egy mosollyal nyugtázta mindezt, csendet kért, majd újra megragadta a leányt, és pörgetni kezdte a levegőben. Végül lefektette olyanformán, hogy majdnem egy méterrel a föld felett lebegett.

– Most pedig – mondta, kezébe véve egy vaskarikát – be fogom bizonyítani, hogy ebben a kísérletben nincs semmi fondorlat: nincsenek drótok, zsinegek vagy átlátszó huzalok. Csakis kloroform, uraim, mind olyan dolgok, melyeket a tudomány meg tud magyarázni...

És szép lassan áthúzta a leány testét a vaskarikán.

A megbűvölt terem zajos éljenzéssel emelkedett fel a helyéről. Nicolau úr új frakkjában feszengve, szintén felállt. Igazság szerint, soha nem látott még ehhez hasonlót. Mikor véget ért az előadás, odalépett Ezequiel de Sousa-hoz, és megkérte, mutassa be őt a kiváló tudósnek. Ezequiel de Sousa ez idő tájt a város egyik leggazdagabb kereskedője volt, a brazil professzor luanda-i utazását ő intézte, fizette az útját, és a házában szállásolta el. E pillanatban azonban hiúság dagasztotta keblét, egy csoport izgatott úriember és fiatal hölgy gyűrűjében, akik mindannyian szerették volna jobban megismerni Jácome Filho-t. Mikor Nicolau következett, a kereskedő Kongó hercegeként, II. Henrik király fiaként mutatta be őt, és a fiatalembernek rögtön úgy tűnt, hogy valami szokatlan érdeklődés csillant meg a brazil szemében. Nem sokkal később azon vették észre magukat, hogy kellemesen társalognak, a tudós

szeretett volna mindent megtudni Angoláról, kérdéseket tett fel, melyekre azonban Nicolau nem mindig tudott válaszolni.

Mivel pompás este volt, a Bijou Kávéház teraszán ültek le, ahol sörözgetés és anekdotázás közben a fiatal herceg felvázolta az idegennek a kongói királyi családja szenvedésekkel teli útját.

Nicolau Água-Rosada e Sardónia úr ténylegesen II. Henrik fia volt, akit 1844. január 13-án koronáztak Kongó királyává, miként az a választási okiratban és a Mária királyné kézjegyével ellátott királyi megerősítő levélben szerepel. Az uralkodó halála után, a helyi törvényeknek megfelelően, unokaöccse, VI. Péter követte őt a trónon, akit őfelsége I. Lajosnak, Portugália királyának jóváhagyásával koronáztak meg.

Mária királyné még élt, amikor Nicolaut apja egy portugál kapitány, bizonyos António Joaquim de Castro felügyeletére bízta, aki magával hozta őt Lisszabonba. Ebben a városban tanulta meg a kis Nicolau a betűvetést, a francia nyelv alapismereteit, valamint elsajátította mindazokat a tudományokat, melyeket egy úriembernek illett tudnia, a lovaglástól vívásig. Mikor nyolc évvel később visszatért Angolába, olyannyira más ember lett belőle, hogy nem tudta, képes lesz-e saját népének szokásaival és erkölcsével megbarátkoznia, ezért úgy döntött, hogy Luanda-ban marad, ahol könnyedén szerzett magának állást az Államkincstárban. Jó munkája és képességei elismeréseként írnokká léptették elő, majd 1857-ben az ambrizi területi Pénzügyi Tanács jegyzőjévé nevezték ki.

Midőn sorsa (jövőtehetetlenül) kereszteződött Jácome Filho professzorával, Nicolau úr éppen átutazóban volt Luanda-ban, ahová azért jött, hogy meglátogassa barátait.

Magas, nagyon sötét bőrű, kedves arcú és nyájas modorú fiatalember volt, aki nemigen vett részt kortársai kicsapongásaiban, és senki sem tudott arról, hogy valaha is belekeveredett volna politikai vagy más természetű botrányokba.

Mivel azonban elutasította Kongóba, São Salvadorba való visszatérését, hogy elfoglalja az őt megillető helyet a királyság kormányzásában, saját népe haragját vívta ki maga ellen. Ezt leszámítva, nem voltak ellenségei.

Jácome Filho professzor elmélyült figyelemmel hallgatta Nicolau történetét. Részleteket szeretett volna megtudni, elhalmozta kérdésekkel. Különösen az érdekelte, mit gondol Nicolau azokról az önállósodási törekvésekről, melyek ez idő tájt a luanda-iak eszmecseréit felizítetták. A fiatalembert ez a kérdés sohasem hozta lázba különösebben, tudta azonban, hogy a város jó néhány kiváló személyiségét nagyon is foglalkoztatta ez a téma, különösen a gazdag kereskedőket, akik elégedetlenek voltak azzal, ahogy az anyaország a gyarmatot kormányozta.

A két férfi napkeltekor búcsúzott el egymástól. Jácome Filho lelkesen emlékeztette a fiatalembert, hogy egy hét múlva megismétli mutatványát, és ösztönözte, hogy jöjjön el. Az előadás ezúttal a Carnegie és Tsa. angol cég tulajdonában lévő villában lesz, válogatott közönség részvételével. E rezidencián, közismert nevén Bungo Házban már hagyománnyá vált, hogy az angol közösség tagjai és Luanda jómódú családjai zenés, színházi előadásokkal tarkított estéken találkoznak egymással. Sőt, a villát rendszeresen látogató vendégek közül néhányan létrehoztak egy színjátszó csoportot, a Shakespeare Drámai Társaságot, amely hol angolul, hol portugálul adta elő darabjait.

A kitűzött vasárnapon, Jácome Filho rendkívüli tudományos kísérletének bemutatóján, a Bungo Ház zsúfolásig megtelt. A nagy-britanniai alkonzul felesége fogadta a vendégeket, egy gyönyörű, ragyogóan szőke hölgy, arcáról sugárzó mosollyal. Nicolau úr, akinek még sohasem volt alkalma meglátogatni a villát, félszegnek és bátortalannak mutatkozott, ámulatba ejtette a vakító csillogás és a párok eleganciája. Úrrá lett rajta a félelem, hogy mivel semmiféle formális meghívót nem kapott, jelenléte vakmerőnek és megmagyarázhatatlannak tűnhet. Megbánta már, hogy hallgatott a brazil fizikus szavára, akit igazából alig ismert, sőt mi több, csak azután hívta meg őt a Bungo Házba, miután jól felöntött a garatra. Akkor nyugodott meg csupán, mikor látta, hogy Jácome Filho a ház urának, William Newtonnak a társaságában érkezik, és mindketten felé tartanak a legcsekélyebb meglepetés nélkül, sőt, nagyon is örülnek, hogy eljött.

Az estély remekül telt: William Newton népszerű ír dallamokat játszott a fuvoláján; a baccalaureatus Alfredo Trony bűvésztehetségét csillogtatta meg, és a szép Maria José Falcão operarészleteket énekelt, egyébként gyönyörűen. Befejezésül pedig, Jácome Filho professzor megismételte csodálatos mutatványát, ez alkalommal azonban, mivel a közönség fellelkesülve kérlelte őt, még három leányt altatott el.

Mindazonáltal, egyikőjük természeténél fogva felettébb könnyű volt, vagy a fizikus adagolt túlságosan sokat készítményéből; a lényeg az, hogy miután mélyen elaltatta, a leány nem maradt a levegőben egyhelyben lebegve, mint a többiek, hanem elkezdett emelkedni egyre magasabbra és magasabbra, a résztvevők legnagyobb meglepetésére. Lassan és veszélyesen haladt felfelé, már-már súrolta a terem súlyos csillárjának átható lángját, míg végül megállt a mívesen megmunkált, magas mahagóni mennyezetnek ütközve, ahonnan csak egy létra segítségével sikerült őt lehozni. Ha ezt a különös kísérletet a szabad ég alatt hajtják végre, a leány ma már a csillagok között repkedne, mint egy furcsa léggömb; egy angyal szárnyak nélkül, szellős, buggyos, színes ruhában.

Arcénio de Carpo ezredes, akit mindenféle újdonság könnyedén levett a lábáról, erőnek erejével próbálta a brazil tudósból kiszedni készítménye titkát:

– Egy ilyesfajta felfedezés nem csak arra szolgál, hogy a közönséget szórakoztassa – magyarázta élénken –, számtalan gyakorlati alkalmazása is lehet.

És már el is képzelte egy ábrándos lelkű népet, amint a kerekded felhők között megalkotja vizet permetező, fényben tündöklő szivárványos világot; fantasztikus, ragyogó kastélyokat épít, végtelen számú lépcsőket, melyek a Földet a Holddal kötik össze.

Az előadás befejeztével Nicolau úr indulni készült, a hosszú és emlékezetes este valamennyi csodájától kissé kábultan. Mielőtt azonban bárkitől is elbúcsúozhatott volna, William Newton megragadta őt a karjánál fogva, és egy első emeleti kis terembe vezette, ahol a fiatalember csodálkozva fedezte fel az Egyesült Királyság alkonzulját Ezequiel de Sousa és egy másik afrikai úriember társaságában. Keresztbe vetett lábbal, csendesen dohányoztak mind a hárman, de mihelyt észrevették a fiatalembert, felálltak és kezét nyújtottak neki. William Newton még a bemutatásnál tartott, mikor hirtelen, nagy hévvel betoppant a brazil professzor. Ő volt az, aki gyakori köhécselések közepette, elmagyarázta a kongóinak, miért hozta őt ide:

– Tudjuk, hogy a politika sohasem vonzotta – kezdte a beszédét Jácome Filho –, mégis egy olyan úriember, mint ön, akinek Afrika legnemesebb vére csörgedez ereiben, nem távolodhat el a Történelem nagyszerű színpadától; egy olyan úriember, mint ön, akinek nagylelkűségét mindenki elismeri, nem maradhat érzéketlen saját népe segélykiáltásait hallva; egy olyan úriembernek, mint ön, kötelessége, mi több, morális kötelezettsége, hogy nyilvánosan és határozottan kiálljon minden megaláztatással, zsarolással és erőszakkal szemben, melyet a portugálok követnek el Kongó területén.

És a brazil egyre jobban fellelkesült, egyre inkább belevörösödött, ahogy növekvő dühe magával ragadta, ami az alkonzult látszólag mulattatta, de a két angolai is mosolyogva helyeselt. Nicolau úr éppen ellenkezőleg, összehúzta magát a székén, megrémülve az apró fizikus mennydörgő szóáradatától és a kényes helyzettől. Mikor végre bátortalanul megszólalt, csak azért tette, hogy emlékeztesse e kiváló úriembereket, saját szabad akaratából távolodott el a politikai csatározásoktól, és nem lenne helyénvaló újra belebonyolódnia olyan ügyekbe, melyeknek részleteit nem ismeri.

Jácome Filho szeme villámokat szórt:

– Miféle részletek! Nem a részletekről beszélünk, uram! Azt szeretnénk, ha csatlakozna hozzánk a jogtalan portugál követelések elleni harcban, e szerencsétlen rabszolgatartó, rabszolga-kereskedő, alsóbbrendű népség ellen...

Aztán minden erejét megfeszítve, hogy visszanyerje önuralmát, megkérte az egyik jelenlévő afrikait, Lima da Alfândega-t, hogy magyarázza el, mit is akarnak tőle.

– Ez egyszerű – kezdte az angolai, egy félvér fiatalember, aki apró, kerek szemüveget viselt és nagy feje bagolyszerűnek tűnt –, ön elmehetne Londonba, és a brit törvényszék előtt követelhetné a jogait, melyek a Kongói Királysággal és a hozzá tartozó területekkel kapcsolatban megilletik. Köztudott, hogy Portugália jogtalanul birtokolja az Ambriz és a Cabo Molembo közötti teljes régiót: így Anglia készen áll arra, hogy támogasson egy, a dolgok jelenlegi állapota ellen irányuló hivatalos beadványt, mivel bizonyos benne, hogy más nemzetek igazságérzete sem tűri ezt a helyzetet. Jelentős nemzetközi támogatással azután Nicolau úr az egész Kongói Királyság függetlenségéért folyamodhatna és elindíthatna... úgy gondoljuk... egy még átfogóbb rebellis mozgalmat a túrhetetlen portugál fennhatóság ellen...

És a mulatt fiatalember folytatta beszédét, biztosítva a megdöbbenett jegyzőt, hogy számos luanda-i kereskedő már jóváhagyta ezt a tervet, és ahhoz, hogy a gyakorlatban is megvalósuljon, már csak egyetlenegy ember beleegyezése hiányzik: az övé, Nicolau Água-Rosada úré.

A herceg előhúzott egy zsebkendőt, és idegesen megtörölte verejtéktől gyöngyöző homlokát.

– Ez mind örütségeknek tűnik – mondta elhaló hangon –, hogyan is juthatnék el én magam Nagy-Britanniába?

Ekkor az alkonzul ragadta magához a szót, széles mosollyal: – Ha excellenciás uram elfogadná a tervet, a brit korona megtiszteltetésnek érezné, hogy egy hadihajót bocsáthat az ön rendelkezésére. Természetesen, a legnagyobb titokban kell tartani az ügyet egészen addig, amíg a herceg úr Londonba nem érkezik. Szerencsére, az angolai partszakasz eléggé kiterjedt és kevésbé ellenőrzött; így nem okozna nehézséget Nicolau úr elutazása, akár az ambrizi övezetből.

A szerencsétlen jegyző többé már szóhoz sem jutott. Jácome Filho eközben felnyitott egy üveg pezsgőt, és megtöltötte a poharakat.

– Uraim – kiáltotta izgatottan –, igyunk őexcellenciája, a szabad Kongó eljövendő királyának egészségére!

Felemelte poharát, a többiek pedig követték példáját.

Huszonnyolc nappal később, egy derűs és meleg márciusi vasárnapon, Nicolau úr Quissembo-ba tartott, arra a településre, melyet gyermekkorától nem látott, és ahol a Carnegie és Tsa. jelentős kereskedelmi képvisellel rendelkezett. A megállapodás szerint, itt kellett megvárnia az angol felségjellel ellátott hadihajó érkezését.

Félelemmel telve indult útjára, és nem ok nélkül. Előző este, mikor egyik kollégájának, a Pénzügyi Tanács pénztárnokának előadta azt a szándékát, hogy Quissembo-ba utazik, társa komolyan figyelmeztette, egyúttal felhívta a figyelmét az utazás veszélyességére, mivel Észak-Ambriz népe nem nézte őt jószemmel, mióta elhagyta Kongót, és a fehérekkel bensőséges kapcsolatot alakított ki.

Most azonban, kinyújtózva hintójában, amely lassan, zötykölődve haladt az erdő kanyargós útjain, Nicolau úr már sajnálta, hogy nem fogadta meg a másik tanácsát: óriási hiba volt mindez; sohasem lett volna szabad belekeverednie ebbe a kalandba vagy legalábbis beleegyeznie, hogy hajóra száll Quissembo-ban.

Időnként aggódó pillantásokat vetett a lápos erdő homályába, rettegve, hogy szilaj kiáltások kíséretében apja harcosai ugranak ki a sűrűből. Többször megállította a hintót, hogy az egyik hordár előre mehessen, és feltérképezze az útviszonyokat. Már messziről látszott az angol kereskedőház teteje, és a fiatalember lelke már éppen megnyugodott, mikor távolról ugyan, de annál élesebben felhangzott egy csapat fekete testű madár vészjósló rikoltása.

Amint belépett a kereskedőház előcsarnokába, ahol William Newton várta őt mosolyogva, Nicolau úr elveszett ember volt.

Sohasem derült ki valójában, ki mondta el a kongói népnek, hogy az áruló herceg Quissembo-ban tartózkodik. Ami azonban bizonyos, hogy még ugyan-ezen az éjjelen hatalmas tömeg vette körül a kereskedőházat, és hevesen követelte Nicolau úr fejét. William Newton békítő szándéktól vezérelve megjelent az ajtóban, de szidalmakkal és fenyegetőzésekkel fogadták. A herceg, kiabálták a kongóiak, egy fondorlatos cselszövés részese lett, és most a saját népe törvényei szerint kell ítélkezni felette. Az angol elutasította a kérés teljesítését.

– Nicolau úr – szólalt meg Newton, hogy távozásra bírja az összegyűlt sokaságot – ma reggel útnak indult egy hadihajón.

E szavak azonban csak még jobban feltüzelték az amúgy is forrongó kedélyeket. Néhányan fáklyát gyújtottak, közelebb jöttek, és azzal fenyegetőztek, hogy felégetik a kereskedőházat, ha Nicolau urat nem adják át nekik. Hazafias büszkeségtől eltelve, William Newton visszavonult a házba, és parancsot adott, hogy vonják fel a zászlót.

És ekkor, egyetlen dühödt rohammal, váratlanul és megállíthatatlanul, mint egy hatalmas széllelés, a tömeg nekiiramodott, tört-zúzott, ami útjába került, ajtókat tépett fel, falakat döntött le.

Nicolau úr, aki az épület hátsó részébe menekült, felfigyelt a pusztító robajra, elfogta a pánik, és egy ablakon át kiugrott a kertbe. Mikor már érezte testén a bozótvágakések csapásainak vagdalkozását, futásnak eredt a narancs, papaja-

és guajava-fák között egészen addig, míg váratlanul bele nem ütközött a birtokot körülvevő magas falba. Végző kétségbeesésében, amint hallotta az egyre közeledő lármát, eszébe jutott az ajándék, melyet Jácome Filho-tól kapott bűcsúzól. Minden porcikájában remegve, kezét kabátja jobb zsebébe csúsztatta, és kihúzott belőle egy kis, kék színű fiolát.

Az első feketék, akik a falhoz érkeztek, nem találtak egyebet, csak egy kicsiny üvegcsét, mely a földön hevert. Aztán egyikük az égre emelte tekintetét, és döbbenetében nagyot kiáltott. Az ezüstérmeként ragyogó hatalmas, kövér és sápadt hold előtt, alig láthatóan, egy ember körvonalai rajzolódtak ki.

Derűsen, mint az algák és korallok között megfeneklett hajó, Nicolau úr álomba szenderedett. És emelkedett, egyre csak emelkedett.

Demeter Mária Magdolna fordítása

JOSÉ EDUARDO AGUALUSA

A föld szája

„Eltűnt – Mucaba-ból kaptuk Carlo Esmeraldi, az itáliai kalandor eltűnésének hírért, aki korábban oly nagy rokonszenvre tett szert köztünk. A csapatot, amely a vakmerő olaszt kísérte, az ország belsejében annyi áldozatot szedő álomkór (*hoxa*) tizedelte meg.”

az *O Correio de Loanda*-ban
1898. szeptember 23-án

Afonso, a vadász, látta őt, ahogy eltűnt a délutánban, mely olyan mozdulatlan, tragikus és csendes volt, mint egy fényképanyomat. Kifogástalanul fehér ruhájában egy gnún¹ lovagolt, fejét pedig egy széles szalmakalap védte. Ez volt az utolsó alkalom, hogy Afonso látta őt. De természetesen ekkor még nem tudott (nem is tudhatott) erről, így hát egy obszcén kézmozdulattal búcsúzott el tőle, úgy ahogy azoknak szokott búcsút inteni, akiket a leginkább szeretett.

Carlo Esmeraldi vidám és udvarias természete, hóbortos bőbeszédűsége, jószabású öltöneyei, melyekben szívesen páváskodott a felsővárosban, valamint az ügyesség, amellyel elbűvölte az asszonyokat, s amellyel a divatos kerिंगőket táncolta, kezdetben felbőszítette Afonso-t, olyannyira, hogy eleinte megvetéssel utasította el az ajánlatokat, amelyeket a másik tett neki.

Ahhoz, hogy végül belemenjen abba, hogy a kalandor vezetőjéül szegődjön, és vállalja, hogy elviszi Calandula zuhogóihoz, az olasznak sok ezer reált kellett kifizetnie. Mindazonáltal a vadász még ennek ellenére sem rejtette véka alá ellenszenvét, és az utazás első hete alatt alig szólt a másikhoz. Ekkor történt viszont az a kalandjuk a jaguárral, mely után mély barátság kezdett kialakulni köztük.

¹ Lófarkú antilop

Éppen ezért, mikor utoljára látta az olasz vékony alakját feloldódni az alkonyat ragyogó porában, Afonso felemelte a kezét, és egy obszcén mozdulattal kísértén odavetett neki valami trágárságot.

Két hónappal ezután valaki azt mondta Afonso-nak, hogy találkozott Esmeraldival São José de Encoge-ban. Jóval később még azt is megtudta egy nyersgumi-felvásárlótól, hogy a kalandort látták Quivoenga határában, amint sikertelenül próbálta kiásni egy hajó orrát, amely annak idején rejtélyes módon éppen ezt a helyet választotta végső kikötőjéül.

Mikor megkapta a levelet, Afonso már majdnem tizennégy hónapja semmit sem hallott barátja felől. Ez a levél azonban nem is levél volt igazából. Az ugyanis, amit az öreg Quissongo átadott a vadásznak, jobban rászolgálna a napló névre, ha nem címezték volna Afonso-nak. Mintegy harminc, sűrű, szabálytalan kézírással teleírt oldalból állt, melyeken Esmeraldi hol portugálul, hol franciául, hol pedig spanyolul vagy olaszul számolt be az ország belsejében tett rendkívüli utazásairól. Eleinte Quivoenga-ban időzött, azon a településen, melyhez közel felfedezett egy pogány temetőt, a temetőben pedig egy magas fedélzetű és távoli építésű hajó épen megmaradt orr-részt. „Csak bámulok a csodálkozástól”, írta Esmeraldi. „Ki hozta ezt ide? Hogyan hozta ide? És mi célból?”

Ezután elmagyarázta, hogy egy nagy és erős hajóorról van szó, melynek közepéből egy nimfa gyönyörű szobra emelkedik ki.

„Ennyi mérföldre a tengerparttól”, írta még a kalandor, „ennek a hajóornak a szokatlan látványa igazi kihívás a képzelet számára.”

Ezt követően Esmeraldi elhagyta Quivoenga-t, behatolt az őserdőbe, s ettől kezdve írása sokkal zaklatottabbá vált, a levél szövegében pedig az összefüggéstelen megfigyelések zagyva és túláradozó leírásai között megszorodott a kihagyott részletek száma. Szenvedélyesen és ismétlésekbe belebonyolódva magyarázgatta, hogy azt a tájat egy „természetellenes földrajz” jellemzi, bár elég nehéz volt megérteni, hogy pontosan mire is utal ezzel a kifejezéssel.

„Itt” – írta az olasz kalandor –, „a természet elfajult. A hely földrajzát homály fedi. Olyan jelenségeket tapasztalunk, melyek rendellenesek és torzak. A hegy szívében különös állatok laknak...”

Ezután így folytatta:

„A világ köldöke! Itt, ahol most vagyok, nincsenek madarak az égen. A magassabb növésű fák mind nyugat fele görbülnek, s ha megfogunk egy követ, és függőlegesen felhajítjuk, akkor az egy ellipszis alakú pályát leírva szintén nyugat felé esik le. Kétnapi járóföldre innen, ahol most vagyunk, kifogtuk az ökröket a súlyos terhet szállító szekerünk elől, és az magától felment egy dombra, melynek a lejtője tizennégy fokos volt.”

Végül az utolsó lapokon így írt Esmeraldi:

„Ne kérdezd tőlem az itteni helyek nevét! Ezen az átkozott vidéken a nevek is átkozottak, mindenesetre egyetlen térkép sem jelöli őket. A Föld itt saját magát falja fel. Az a nyílás, amelyről azt képzem, hogy a vízmosás fenekén nyíló hasadék, valójában nem is egy hasadék: az egy száj.”

Búcsúzásul Esmeraldi felidézte a jaguárral megesett kalandot, hogy bevallja, annak idején igencsak félt:

„Azonban azt a félelmet, amit most érzek”, vonta le a következtetést, „nem lehet összehasonlítani azzal, amit akkor éreztem. Nem tudom, mi vár rám, de tudom, hogy egyedül fogok leszállni a félelem mélyébe, és egyedül fogok vele szembenézni. Mikor elhibáztad a lövést, és a jaguár megugrott, nem téged mentettelek meg magadnak, hanem a saját félelmemmel végeztem, és ezáltal magamat mentettem meg magamnak.”

Végül a levélnek volt még egy utóirata is:

„Történjen, ami történni fog, gondolkodjunk józanul. Ami rám vár, az kétségkívül nem a pokol kapuja (mivel ez csupán a teherhordóim naiv meggyőződése). A gravitációs tér olyan mértékű eltérését, amelyet most tapasztalunk, meg lehet magyarázni úgy, hogy a hasadék mélyén valamilyen hihetetlen sűrűségű anyag rejlik. Talán annak idején egy meteorit zuhant ide; egy kődarab, amelynek nem kellett szükségszerűen jelentékeny méretűnek lennie, melynek súlya azonban igen-igen nagy volt. Egy kődarab, amely annyira sűrű és annyira súlyos, hogy mindent, ami a közelében fekszik, képes magához vonzani, így táplálva még inkább a saját súlyát és sűrűségét; egy száj! Egy falánk, őrült, és telhetetlen száj.”

„Emlékezz Carlo-ra, Afonso barátom! A valamikori viszontlátásra...”

Az öreg Quissongo révén Afonso megtudta, hogy a levelet Quiboclo egyik tanyáján adta át egy rongyos és háborodott néger, aki azt állította magáról, hogy Luanda-ból származik, és tagja volt Carlo Esmeraldi karavánjának. A férfit álomkór gyötörte, és alighogy befogadták a tanyán, mély álomba sülyedt, amelyből csak annyi időre tért magához, amíg vízért és egy pap irgalmáért könyörgött. Hagymázás álmaiban egy lyukról beszélt, amely elnyelte az ég madarait, és ahol a sátán építette fel lakhelyét.

Pál Zsombor Szabolcs fordítása

Az öreg kinyitotta a száját, és megtapintotta a nyelvét, ezt a gyakorlatot még annak idején a kígyók közt tanulta, és a sok magányosan és világtalanul töltött év során a végsőkig finomította.

Nyelvével megtapogatta a levegőt, és újra érezte, hogy valami mozog körülötte. Nyugtalanította, hogy nem érzékel semmiféle zajt. Bármilyen is volt körülötte, úgy változtatott helyet, hogy a földhöz gyakorlatilag hozzá sem ért, sokkal könnyedebben, mint a hold törékeny fénye.

Bármilyen is legyen ez (gondolta az öreg), nem ismeri a gravitációt. Lebeg. Utána ezt gondolta: bármilyen is legyen ez a dolog, saját magával van elfoglalva, mivel nem ismer engem. S ezután még ezt is gondolta: csak azt tudom erről a lényről, hogy mozog; ha nem lenne számomra érzékelhető a levegő hőmérsékletének legfinomabb változása is, ő nem létezne. Hasonlóképpen, én csak azért létezek (számára), mert valamilyen módon érzékel engem. De vajon milyen módon érzékel?

Soha nem tudta meg a választ. Körülötte a saját árnyéka körözött a napjárása szerint, lassan és csendesen.

Pál Zsombor Szabolcs fordítása

JOSÉ EDUARDO AGUALUSA

A Fényt Hordozó Ember

Miguel Petchovskynak és Paula Tavaresnek

Nicolau Alicerces Peshkovnak hatalmas feje volt, vagy talán a teste aszott össze a kelleténél jobban, mindenestre úgy nézett ki, mint aki tévedésből került ebbe a fizikai valójába. A haja, már ami megmaradt belőle, durva szálú és vörös volt, s az arcát szeplők borították. Valószínűtlen nevét és még ennél is képtelenebb megjelenését annak köszönhetette, hogy valamikor egy száműzött oroszot vetett a sorsa a Huambo környéki fennsíkra, egy fehér bőrű orosz, aki gyakori alkoholmámoraiban azzal kérkedett, hogy lovassági tisztként szolgált II. Miklós alatt. Nicolau Alicerces Peshkov a nevén és a szeplőkön kívül örökölte apjától a mozi iránti lelkesedését és egy ócska mozigépet is. A neve, a szeplői, a mozigép, egyszóval éppen az orosz örökség miatt került majdnem kivégzőosztag elé.

Mielőtt ez megtörtént volna, két napot és egy éjszakát töltött egy szárított halas ládában. Hirtelen riadt fel a lövések vakkantásaira. Fogalma sem volt arról, hol van. De ez mindig ugyanígy volt. Felült az ágyban, megpróbálta összeszedni a gondolatait, miközben kint egyre erősödött a lövöldözés: kora este érkezett, régi biciklijének pedálját taposva, azután szobát vett ki egy portugál panziójában, elbúcsúzott a kis Jamestől, akinek a családja abban a városkában élt, és lefeküdt aludni. A szoba aprócska volt. Benne vaságy, amelyen egy fatábla helyettesítette a matracot. A fatáblára terítve egy elnyűtt, foszlott, de tiszta lepedő. Egy zománcozott bili. A falra valaki egy kék angyalt rajzolt. Egészen jó rajz volt. Az angyal szemből nézett rá, semmibe vesző pillantásával éppen olyan fénylő és reménytelen távolságtartással nézte őt, mint Marlene Dietrich.

Nicolau Alicerces Peshkov, akit a Mucumba falvaiban élők A Fényt Hordozó Embernek neveztek, kinyitotta a szoba ablakát, hogy tájékozódjon a csetepaté okairól. Kinézett, és látta, hogy az utca egész hosszában felfegyverzett tömeg hullámszik, néhány katona, de leginkább fiatal civilek, akik piros szalaggal kötötték át a fejüket. Az egyik fiatalember hangosan kiáltozva

felé mutatott, egy másik azon nyomban tüzet nyitott rá. Nicolau még nem tudta, hogy miféle csetepatéba csöppent, de azt felfogta, hogy valamiképpen a rossz oldalra került – ő volt az indián, s még egy árva tomahawkja sem volt, hogy megvédje magát. Félig felöltözve, alsóneműben kiment a szobából, átment a konyhán, kinyitott egy ajtót, és egy szűk belső udvarban találta magát, amelynek a végében magas vályogfal emelkedett. A fal mellett álló csenevész mangófára felkapaszkodva sikerült átugrania egy másik udvarba, amely valamivel tágasabb és még elhagyatottabb volt, s egy tapasztott falú fészker mellett ért földet, amelyet raktárnak használhattak. James Deanre gondolt. Ő vajon mit tenne ebben a helyzetben? Biztosan tudná, mit kell tennie, hiszen James nagy gyakorlatra tett szert a menekülésben. Megpillantott egy ponyvával letakart mosódézsát, amely színültig volt vízzel. James Dean belemászna a dézsába, és addig ott maradna, amíg csak kell, kívárná, míg pikkelyek nem nőnek rajta. De ő nem fért volna bele abba a dézsába. A teste még csak igen, de a feje nem. Kétségbeesetten keresett valami kiutat, mert hallotta a közeledő tömeget, és akkor meglátta a halas ládát. Szörnyen bűzlött, mintha a rothadó tengerek minden bűze összegyűlt volna benne, de elég nagy volt ahhoz, hogy egy ember belekuporodhasson. Belebújt hát a ládába, és várt.

Egy résen át kinézve látta, hogy megérkezik a szalaggal átkötött fejű férfiak tömege. A nyakánál fogva rángattak, lökdöstek, rúgásokkal és puskatussal ösztönöztek gyorsabb haladásra öt szegény ördögöt, akiknek láthatólag az volt az egyetlen bűne, hogy umbundu nyelven beszéltek. Hasra fektették az embereket, utána elkezdték őket ütni fegyverrel, övvel, vastag husángokkal, miközben azt üvöltözték, hogy ez csak a bevezetés. Valamivel később megjelent egy asszony, pisztollyal a kezében, egy pillantásával elparancsolta onnan a brigantikát, a fegyver csövét az egyik szerencsétlen tarkójához nyomta, és lőtt. Ugyanígy tett a másik négygel is. Azután két fiatal fiút és négy asszonyt vezettek oda, egyikük egy kisgyereket cipelt a hátán, mindannyian jajongva sírtak. Amikor meglátták a holttesteket, még inkább rákezdték. Az egyik katona kibiztosította a fegyverét: „Aki megsiratja a halottakat, az is meghal”.

A többiek elkezdték ütni-verní a csoportot, nem kímélték a kisgyereket sem, miközben egy illető, akinél filmfelvevő volt, táncos léptekkel körbe-körbe járta őket.

Nicolau Alicerces Peshkov elfordult a réstől, és összeszorította a szemét. De nem ért el vele semmit: még összeszorított szemmel is látta, ahogy két, szalaggal átkötött fejű suhanc megerőszakolja az egyik nőt; látta, ahogy puskatussal agyonverik a kisgyereket, a többieket pedig lelövik vagy agyon-rugdossák.

Másnap estefelé mászott ki a ládából. Annyira kimerült volt, és olyan nagy volt a zűrzavar aszott kis testében, hogy észre sem vette azt a katonát, aki éppen a láda mellett ülve vigyázta a holttesteket. A férfi meglepetten, már-már boldogan bámulta, mint egy gyerek, aki valami ajándékot talál az ünnepi kalácsban, és kézen fogva vitte magával a rendőrség laktanyájába. A bejáratnál egy nagyon magas, sovány, tömött szakállú férfi állt, mintha már várt volna rájuk. Bevezették egy ablaktalan szobába, leültették egy székre. A magas férfi a nevét kérdezte.

– Peshkov? Nicolau Peshkov?! Az elvtárs orosz? Nocsak. Moszkvában tanultam, a Ljubjankán, jobban beszélek oroszul, mint portugálul.

És karattyolni kezdett valami érthetetlen nyelven, amin mindenki nagyon jól szórakozott. Nicolau Peshkov együtt nevetett a többiekkel, de inkább csak udvariasságból, mert a legszívesebben elsírta volna magát.

A magas férfi hirtelen elkomorodott. Rábökött az íróasztalán lévő bőr utazótáskára:

– Ismeri ezt?

Nicolau Peshkov felismerte az utazótáskát, amelyben a mozigépet és a filmeket tartotta. Elmondta, ki ő. Negyven éve járja az országot azzal a mozigéppel. Büszke volt arra, hogy a hetedik művészetet eljuttatta Angola legtávolabbi zugaiba is – olyan vidékekre, amelyekről azt sem tudták, hogy a világon vannak. A gyarmati időszakban vonaton utazott. Benguela, Ganda, Chianga, Lépi, Catchiungo, Chinguar, Cutato, Catabola, Camacupa, Munhango, Luena. Ahol megállt a vonat, ő kiszállt. Kifeszítette a vetítővásznat, a mozigépet háromlábú állványra tette, fél tucat vászonfotelt felállított a városka előkelőségeinek. Az emberek messziről sereglettek, jöttek a környező síkságokról, ismeretlen nevű helyekről, sőt olyan helyekről is, amelyeknek neve sem volt. Kecskét, tyúkot, tojást, vadhúst hoztak neki. Letelepедtek a vászon túlfelén, szemben a vibráló fénykévével, és visszajára fordítva nézték a filmet.

A függetlenséget követő háború tönkretette a vasutat, így csak a nagyvárosok környékére jutott el. Rövid idő alatt mindent elveszített, amit a megelőző húsz évben összegyűjtött. Délen dolgozott tovább. Biciklin járt, segítőtársával, az ifjú James Deannel, Lubango és Humpata, Huila és Chibia között. Néha lemerészkedett Mossâmedesig. Olykor Porto Alexandre-ig. Bahía dos Tigresig. Annál tovább sohasem. Volt egy fehér lepedője. Felerősítette egy kunyhó falára, akármilyen volt is a fal, előkészítette a mozigépet, és levetítette a filmet. James Dean az egész előadás alatt a pedált taposta, hogy áramot fejlesszen. A nyugodt, holdtalan éjszakákon kívánni sem lehetett jobb vetítőtermet.

A magas férfi érdeklődéssel hallgatta. Jegyzetelt.

– Tudja valamivel bizonyítani, hogy valóban az, akinek mondja magát?

Bizonyítani? Nicolau Peshkov az inge zsebéből előhúzott egy elsárgult papírlapot, és gondosan széthajtogatta. Egy újságkivágás volt a *Jornal de Angola*-ból. Egy öt évvel ezelőtt megjelent interjú: *A mozi utolsó hőse*. A fekete-fehér fényképen Nicolau Alicerces Peshkov állt a biciklije mellett, kezét a kormányon nyugtatta, hatalmas feje kissé kilógott a képből.

A férfi kitépte a kezéből az újságkivágást, megfordította, és elkezdett valami maniókaliszt behozataláról szóló cikket olvasni.

– Ne azt olvassa, uram, ne azt olvassa – nyöszörgött Nicolau Peshkov –, kérem szépen, a másik oldalon lévő riportot olvassa. Nézze meg a fényképet. Én vagyok rajta.

A magas férfi megvetően nézett rá:

– Peshkov elvtárs, maga, aki még az apanyelvét sem ismeri, maga akarja megmondani nekem, hogy mit olvassak el, és mit ne?!

Végigolvasta a cikket. Azaz csak végigolvasta volna, mert a cikk félbeszakadt.

– Hol van ennek a cikknek a vége?

Nicolau Alicerces Peshkov lassan ejtette ki a szavakat:

– Uram, ez a cikk nem érdekes. Az a cikk, amivel bizonyítani tudom, hogy valóban én vagyok az, akinek mondom magam, a lap másik oldalán van.

A magas férfi elvesztette a türelmét:

– Kuss. Azt hiszed, hogy mi itt mind hülyék vagyunk?! Azt kérdeztem tőled, hol van ennek a cikknek a vége. Ha nem válaszolsz, főbe lövetelek információ eltitkolásának vádjával. Tízíg számolok.

Talán el sem tud tízig számolni – gondolta Nicolau Peshkov. Sajnos el tudott. Lassan elszámolt tízig, azután megfordult a széken, és egy ideig a falat nézte. Visszafordult, kinyitotta az asztalon lévő utazótáskát, és kivette belőle a mozigépet.

– Mutasd meg nekünk a filmed, gazember. Szeretném látni, mit filmeztél le. Majd meglátjuk, mutatsz-e katonai objektumokat.

Nicolau Peshkov egy tiszta lepedőt, kalapácsot és szöget kért. Kisimította a lepedőt, és felszegezte a falra. A mozigépet egy székre állította. Egy szót sem szólt közben. Az elmúlt órák alatt sok mindent megtanult. A film bizonyos szempontból az ő munkája volt. Egy egész élet műve. Szinte kockánként állította össze azokból a filmekből, amelyeket az apja hagyott maga után. Kérte, hogy kapcsolják le a világítást. Egy katona felmászott egy padra, és óvatosan kicsavarta a körtét a lelógó foglalatból.

Peshkov elindította a vetítőt, vakító fény áradt szét a lepedőn. Az első képsorokon egy családot lehetett látni, amelyet a saját házában támadtak meg

a madarak. A jelenet nagy hatással volt a jelenlévőkre (ez mindig így történt). A magas férfi mindannyiuk véleményét összefoglalta:

– Láttátok ezt? Olyanok, mint a hiénakutyák.

Azután megjelent egy tetőn kuporgó öregember, aki hegedűn játszott.

– El akarja ijeszteni a madarakat – jegyezte meg az egyik őr –, valami varázsló lehet.

Utána egy cowboy látszott, aki egy vízesés előtt megcsókolja a kedvesét. Végül egy kalapos, szomorú szemű ember búcsúzott egy házaspártól egy repülőtéren. Amikor a házaspár beszállt a repülőbe, megjelent egy másik férfi, pisztollyal a kezében, de a kalapos gyorsabb volt nála, és rálőtt. A házaspár biztosan a madarak elől menekült. *The End.*

A mozigép fénye remegni kezdett, majd kialudt, nagy csönd támadt. Végül a magas férfi felállt, fellépett a padra, és visszacsavarta a körtét. Sóhajtott.

– Elmehet, Peshkov. Tűnjön el. A film itt marad.

Nicolau Alicerces Peshkov kiment az utcára. A tenger felett hatalmasan ragyogott a hold. Nadrágja hátsó zsebéből előhúzott egy fésűt, és megigazgatta vele maradék haját. Kihúzta magát, és elindult, hogy megkeresse James Deant. A kölyök biztos tudja, mit kell ilyenkor tenni.

Pál Ferenc fordítása

A gazdagság fintora

A vízrajzi térképen végighúzta a körző hegyét, és anélkül, hogy egy lépést is tett volna, bejárta a Birodalom összes vízgyűjtő területét és folyótorkolatát. Ebben a pillanatban tudatára ébredt annak, hogy szülőföldjét úgy hálózták be a folyók, mint az ő testét az erek. A Birodalom egymaga a harmadát mondhatta magáénak a kontinens déli részén található vizeknek. Annyira nagylelkű volt Isten áldása azon a földön, hogy a többi résznek alig maradt az áldott vízből. De az Úr, amikor látogatába jött a Földre, amelynek a teremtetését annak déli kapujánál kezdte, bejárta az egészet, és úgy határozott, hogy északon fog lakni. Ott, a Szahara fölött. Soha többé nem tért vissza délre. Ezt hívják *geoteológiának*. De ez csak elmeszülemény. Térjünk vissza a vízrajzhoz. Mennyi víz egyetlen országnak!

Akkor lépett ki az iskolából, amikor a Nap függőlegesen bocsátotta sugarait a földre. Előtte nők és gyerekek várakoztak türelmesen egy végeláthatatlan sorban piros, kék és mindenféle színű vödörrel a fejükön. Egy újabb nap víz nélkül. A fővárost vízi határokként körülölelő Lengo és Lwanza folyók éltető nedve már tizenöt éve nem jutott el lakásuk csapjaiba. A vezetékek elrozsdásodtak, és apja egyre csak azt mondogatta, hogy ha egy nap megint lesz víz a házban, akkor minden sarokból csöpögni fog. Csakhogy én azt már nem fogom látni!

És temérdek víz folyt minden nap a tengerbe. Sugárban zuhogó víz, amely az erőműveket táplálta, hogy energiát, elektromosságot szolgáltatassanak, világosságot vigyenek a házakba és az elmékbe. Este tanulni szeretett volna a reggeli dolgozatra, de nem volt áram. A petróleumlámpában nem volt petróleum. Ha pedig került végre, akkor a kanóc „fogyott el”. Múlt vasárnap néhány utcakölyök rést vágott a kikötő kerítésén, és megcsapolt egy kínai gyertyákat tartalmazó konténert. Minden közlekedési lámpánál tucatnyi gyerek árulta a gyertyát. Jutott mindenkinek. A gyászmenetek minden nap gyertyáktól

roskadoztak. Az orvosi kar hallgatóinak is megvolt a maguk adagja. A konyhákban szorgoskodó anyáknak is és neki, a középiskolai tanulóknak is.

Azonban még a gyertya világánál sem tudott tanulni. A fény, amely hőjével megolvasztotta a viaszt, félénken és rendszertelenül pislákol a trópusi sötétségnek odavetett városban; nem tudott szembeszegülni a szomszéd áramfejlesztőjével, amely megölte a csöndet. Tanulás és csend együtt járnak. Ro-to-to-to-to, ro-to-to-to-to, dörmögte a motor egész éjjel. Még a szomszéd fénnel eltöltött háza is, hiába volt bekapcsolva a tévé, némaságra volt ítélve. Az áramfejlesztő szobába behallatszó dübörgésétől semmit sem lehetett hallani. És a láthatatlan, megfoghatatlan, remegő zaj azonnal áthatolt a falakon, az ajtók függönyein, betört a szobákba, ahol ő koncentrálni próbált.

A Birodalom bekerült a *Guinness rekordok könyvébe*. A hátsó bejáraton át. A világon itt volt a legtöbb egy főre eső áramfejlesztő, olajlámpa, gyertya, vödör, szivattyú és kerti víztartály. Se szeri, se száma nem volt továbbá az engedély nélküli elektromos berendezéseknek, a villanyoszlopok keresztrúdjáról való áramlopásoknak, a magasfeszültségű vezetékek megcsapolásának, lajtoskocsiknak és más érdekességeknek. Az egyik új szokás pedig egyenesen a sivatagi viszonyokat idézte. Nézzék csak meg azt az utcagyerek-formát, aki zacskós vizet árul a téren.

Egykor még úgy tartották, hogy a víz szent dolog. Nem volt szabad megtagadni egy pohárral attól, aki eltikkadva bekopogott az ajtón, és kért egy pohár vizet. Manapság pedig már „víztőzsde” működött. Árverésen lehetett vízrészvényt venni. Ennyiért egy zacskónyi, annyiért egy vödörnyi, mégannyiért egy tartálynyi. Ki ad többet, ki ad többet. És... elkelt! Az árverés enyhítette valakinek a szomját, a zöldség mehetett a lábosba, a koszos ruha a lavórba, a felmosóröngy pedig tisztára sikálta a kőpadlót, hogy csak úgy fénylett. Az élet mehetett tovább.

Elszomorodott, mikor délelőtt a földrajzórán megtudta, hogy az országnak ezer és egy folyója van. Hogy magas fekvése miatt kiválóan alkalmas erőművek építésére, amelyek számtalan gigawattnyi elektromos áramot termelhetnének. Ez elhozhatná a fényt az ő és a mások lakásába, az utcákra és annak is, akinek éjszaka tanulnia kell a másnapi dolgozatra. Ha kiemelik a folyóból, vezetéken keresztül eljuthatna a városba, a dombokra, még a házakat is előntené, ha a csapok nem lennének elzárva. Odúja konyhájában a csap végleg beszáradt. Már vagy tizenöt esztendeje nyitva hagyta, de csak csótányok másztak elő belőle, viszont azok egyre gyakrabban. Az ízeltlábúak onnan átmásztak a kikapcsolt tűzhelyre, elvesztették egyensúlyukat a lábos alumíniumfalán, és belepottyantak a rizsbe. Mintha nem lenne elég a szomszéd macskája, amelyik mindig elcsente a folyosón felejtett és le nem takart

sült halat. Dühös volt, és kedve lett volna úgy tenni, mint azok a fiatalok, akiket egy nap a TPR műsorában látott, amint sörrel meglocsolt sült macskát esznek a hírhedt majomkenyérfa negyedben. Egzotikus táplálék volt, amely addig a néhány pillanatig, amíg mutatták, önkéntelenül is ázsiai számúzóttek beszédmódját csalta a szájába.

Amikor a sorsdöntő napon végül belépett az iskolába, megtudta, hogy a tanárok sztrájkja miatt a dolgozatot áttették egy másik napra. Lehetőség nyílt, hogy tanárok és tanulók a tantermen kívül beszéljenek bármi, a tananyaggal nem kapcsolatos dologról. Kihasználta a lehetőséget, és beszámolt tanárának gondolatairól. A tanár arca, mikor meghallotta a gyerek eszmefuttatását, elsötétült, és ezzel zárta le az egészet: *ez túlságosan is filozofikus, gyermekem. A fiú nem értette ezt a súlyos szót. „Filozófia”, töprengett. „Akkor hát az a sok felemás és összevissza dolog filozófia lenne?! Nem is magáról az életről beszéltem?!”*

Egy napon, már felnőttként megértette, hogy az, amit filozófiának hitt, elsivatagosodásának mindössze a csontváza volt. A hús ellenben már a nyomor földrajzából adódott.

Király Szabolcs fordítása

RODERICK NEHONE

Azok az új csizmák

Már három éjszaka telt el úgy, hogy egyetlen lövés sem hallatszott. Az ellenség a keskeny vízfolyás túloldalán táborozott, de most legalább annyira kimerült volt, mint ő. Sokat esett a harcok között beállt szünetben. A folyó elhagyta medrét, és egy rohammal bevette a bozótost. A szavanna nosztalgiával gondolt vissza a nyájra, amely egyetlen búcsúszó nélkül tűnt tova. A levegőt bűz járta át. A marhalegelőt felpuffedt testek százai borították, barátok és ellenségek testei. Mindenből volt egy kevés azon az emberi vágóhídon. Fejek test nélkül, testek láb nélkül, lábak csizma nélkül, csizmák fűző nélkül és fűzők minden nélkül, ingyen kínálkozáán fel ott, a katonai hadműveletek színterén.

A lejtős domboldal a mélyebben fekvő részek felé terelte a vizet. A folyó magával sodorta az elviaszosodott testeket, megsűrűsödő vize a katonák pöcegödörként bűzlő fedezékébe csalta a férgeket. A szél émelyítő szagot terített szét mindenfelé, a bomlásnak indult hús szagát, amely még a legfanatizáltabb harcosokat is hányingerrel töltötte el. A világnak az a kis darabja maga volt a pokol.

A lövészárók mélyén, fegyverét félretéve kuporgott, és hallgatagon nézette átnedvesedett vászoncsizmáján a hasadásokat. Görcsösen és türelmetlenül járt az agya. Néha-néha kidugta a fejét, hogy megnézzze, ott van-e még a halottja. *„Miért nem kezd már oszladozni ez a fickó?”* – mondogatta magában.

Pontosan. Azt akarta. Legbelül arra vágyott, hogy a gödörben öt méterre előtte, az ellensége irányában heverő bajtársa a lehető leghamarabb bomlásnak induljon. Merthogy a halott lábán egy pár bőrcsizma volt, új, az a fajta, amelyiknek két csat van az oldalán. Ő pedig eldöntötte, visszavonhatatlanul elhatározta, hogy odakúszik a hullához, és lehúzza róla a csizmát. Fogja az újat, és elhajítja a szétmálló vászoncsizmáját. De még várnia kellett. Előbb a testről el kellett, hogy múljon a puffadás, hogy könnyebb legyen a művelet.

Még egy napot kellett várnia. Legfőképpen pedig a saját halálát kellett késleltetnie. Nem halhatott meg a legközelebbi csatában, nem engedhette meg magának. Erősen kellett imádkoznia, hogy ne legyen harc, amíg fel nem avatja azt a bőrből varrt csizmát.

Folyamatosan esett. Az ég kíméletlenül áztatta az élőket, a holtakat és a földet, amely tanúja volt dühének. A keselyűk bemenekültek a lombok közé, ott várták, hogy kitisztuljon az ég, lecsaphassanak áldozatukra, és elfogyasszák a táplálékot, amit az emberek tálcán nyújtottak nekik. Micsoda kiszolgálás. Az emberek a keselyűk étékfogóivá váltak, s egy gyászos lakomán kínálták fel nekik saját fivéreik testét.

A szürkület szokás szerint hirtelen szállt le. Közeledett a pillanat, amikor türelméért majd egy pár új csizma lesz a jutalma. Mint földből kivágódó üstökös, gránát húzott szemérmetlen fénycsíkot az égre. A várakozó aggódó katona szeme rácsodálkozott a váratlan fényességre, majd örökre lecsukódott, mikor a felrobbanó lövedék becsapódott a lövészárokbba, ahol kuporgott.

A bőrcsizmák ott maradtak a már egyre kevésbé puffadt testen, várva arra, aki meg tudja szerezni ezt a hadizsákmányt.

Király Szabolcs fordítása

A kötetben szereplő írók

JOSÉ CRAVEIRINHA mozambiki költő és prózaíró. 1922. május 28-án született Maputo-ban, a jelenlegi Lourenço Marquesben. Költői pályájának kezdete visszanyúlik a függetlenségi harc idejébe, amikor nem egy költői vagy prózai szövegét, amelyek közül sok nem jelent meg nyomtatásban, nyilvános rendezvényeken vagy költői esteken olvasták fel. Jelentős újságírói munkássága is, különösen krónikái örvendtek nagy népszerűségnek. A költészetében megfogalmazott gondolatoknak nagy szerepe volt az önálló mozambiki nemzettudat kialakulásában. Jelen számunkban közölt elbeszéléseinek eredeti címe: *Mamana Fanisse, Hamina «faz hara-quiri» nos templos da Rúa Araújo*. Ezek az elbeszélések először a *Hamina e Outros Contos* ('Hamina és más elbeszélések', Ndira, Maputo, 1996) című kötetben jelentek meg, mi Nelson Saúte *As Mãos dos Pretos* ('A feketék keze') című 2001-ben a lisszaboni Dom Quixote kiadónál megjelent elbeszélésantológiájából vettük át őket.

ORLANDA AMARILIS zöld-foki szigeteki írónő, a Zöld-foki-szigeteken, Santa Catarina-n született 1924-ben. 1948 és 1954 között Indiában, majd 1966-67-ben Angolában élt, ahonnan Lisszabonba költözött. Itt tanítónőként dolgozott, miután a Lisszaboni Egyetem Bölcsészettudományi Karán pedagógiából diplomát szerzett. Több zöld-foki irodalmi folyóiratban dolgozott. A *Cais-do-Sodré té Salamansa* ('Cais-do-Sodré-től Salamansa-ig') című kötetét, amelyből a kötetben megjelent elbeszélését válogattuk, a coimbra-i Centelha kiadó jelentette meg 1974-ben.

UANHENG XITU, eredeti nevén Agostinho André Mendes de Carvalho angolai író 1924. augusztus 29-én született Calomboloca-ban (Icolo e Bengo). 1959-ben politikai okokból letartóztatták, és 1962-től 1970-ig a tarrafali koncentrációs táborban tartották fogva. A koncentrációs táborban tanult meg írni és olvasni, és itt kezdett elbeszéléseket írni. Az MPLA Központi Bizottságának

tagja, volt egészségügyi miniszter és hazája nagykövete az NDK-ban. Válogatásunkban közölt elbeszélésének eredeti címe *Bola com Feitiço* és előszőr „Mestre” *Tamoda e Outros Contos* (‘Tamoda mester és más elbeszélések’, UEA kiadása, Luanda, 1977) című kötetben jelent meg. Válogatásunkba a *Caçadores de Sonhos* (‘Álmok vadászai’) című antológiából vettük át, amely az UEA – União dos Escritores Angolanos kiadásában jelent meg Luanda-ban, 2005-ben.

JOSÉ LUANDINO VIEIRA angolai író (eredeti nevén José Vieira Mateus da Graça) 1935. május 4-én született Vila Nova de Ourém-ben, Portugáliában. Első elbeszéléskötete az *A cidade e a Infância* (‘A város és a gyermekkor’) 1957-ben jelent meg. 1961-ben a Portugál Szerzők Szövetsége *Luuanda* című elbeszéléskötetéért Camilo Castelo Branco-díjjal tüntette ki, de a díjat nem vehette át, mert közben bekapcsolódott az Angola függetlenségéért vívott harcba, és letartóztatták. Az ország függetlenné válása után több intézmény – így többek között az Angolai Népi Televízió, az Angolai Írószövetség stb. – vezetője volt. 1992-ben politikai okokból visszaköltözött Portugáliába. 2006-ban irodalmi munkásságáért megkapta a legjelentősebb portugál irodalmi díjat, a Prémio Camões-t. Válogatásunkban közreadott elbeszéléseit a *Vidas Novas* (‘Új életek’) című kötetből választottuk, amely a porto-i Afrontamento kiadónál jelent meg, 1975-ben. Az elbeszélések eredeti címe: *Dina* és *O Fato completo de Lucas Matesso*.

DARIO DE MELO angolai író, újságíró, tanár, 1936. december 2-án született az angolai Benguela-ban. Tanárként, a Nemzeti Könyvtézet szerkesztőjeként, és rádiós újságíróként is dolgozott, az Angolai Írók Szövetségének elnöke volt 1992 és 1994 között. 18 könyve jelent meg, elsősorban ifjúsági műveket ír. 2002-ben megjelent *As Sete Vidas de um Gato* (‘Egy macska hét élete’) című művért PALOP-díjat kapott. Válogatásunkban szereplő elbeszélésének eredeti címe *E Agora André?*, és a *Como se viver fosse assim* (‘Mintha ilyen volna az élet’) című angolai elbeszélésantológiából vettük át, amely 2009-ben jelent meg Luanda-ban, az UEA kiadásában.

ARMÉNIO VIEIRA (teljes nevén Arménio Adroaldo Vieira e Silva) zöld-foki-szigeteki újságíró és író, Santiago szigetén, Praia-ban született 1941. január 24-én. Az ún. „60-as nemzedék” tagjaként első műveit a *SELO – folha dos novíssimos* című irodalmi folyóiratban publikálta, majd írásaival szerepelt a *Vértice*, *Raízes*, *Ponto & Vírgula* és más portugál, illetve zöld-foki-szigeteki

folyóiratokban. A válogatásunkban közölt részletek az író *No Inferno* című regényéből valók, amely 1999-ben jelent meg a Centro Cultural Português (Praia-Mindelo), majd pedig az Editorial Caminho (Lisboa, 2000) kiadásában. © Editorial Caminho, SA., Lisboa, 2000.

PEPETELA, eredeti nevén Artur Carlos Maurício Pestana dos Santos, angolai prózaíró 1941. október 29-én született Benguela-ban. Lisszabonban mérnöki, majd bölcsészeti tanulmányokat folytat, később csatlakozik az Angola függetlenségéért küzdő MPLA-hoz. Évekig él Franciaországban és Algériában. A függetlenség kikiáltása után kulturális miniszterhelyettes lesz. Jelenleg szociológiát tanít a Luanda-i Egyetemen. Regényeiben hazájának történelmi és politikai kérdéseivel foglalkozik. Munkásságáért 1997-ben Camões-díjjal, a portugál világ legrangosabb irodalmi elismerésével tüntették ki, 2002-ben pedig megkapta az angolai Nemzeti Kultúráért és Művészetért díjat. Jelen számunkban az író *A Gloriosa Família* ('A dicsőséges család') című regényének 1642-ben játszódó első fejezetét adtuk közre, amelyet a *Caçadores de Sonhos* című elbeszélésgyűjteményből választottunk.

LUÍS BERNARDO HONWANA mozambiki újságíró, elbeszélő, 1942. november 12-én született Maputo-ban. 1964-ben megjelent *Nós Matámos o Cão Tinhoso* ('Mi öltük meg a rühes kutyát') című elbeszéléskötetével a XX. századi mozambiki próza egyik iskolateremtő művét jelentette meg. Ezt az elbeszéléskötetet azonban nem követte újabb könyv, mert Honwana elkötelezte magát az újságírásnak: rajzai és elbeszélései csak az időszaki sajtóban láttak napvilágot. Később politikusként is feltűnt, ő volt a független Mozambik első kulturális minisztere. Főbb említett kötetéből származó, válogatásunkban közölt elbeszélésének eredeti címe *As Mãos dos Pretos*, amely egyúttal Nelson Saúte antológiájának a címe is, amelyből választottuk.

HELIODORO BAPTISTA mozambiki költő és prózaíró, Gonhanéban (Zambézia) született 1944. május 19-én, jelenleg a mozambiki Beira-ban (Sofala) él. Itt jelentek meg, a *Notícias da Beira* című lapban első prózakísérletei, amelyekben népi legendákat dolgozott fel. Válogatásunkban közölt elbeszélésének eredeti címe *O Corvo*, és először az *Os Anos da Guerra – Os Portugueses em África: Crónica, Ficção, Poesia* ('A háború évei – A portugálok Afrikában: krónika, prózairodalom, költészet') című kötetben jelent meg, amelyet João de Melo szerkesztett, és a Lisszaboni Dom Quixote kiadó adott ki, 1988-ban. Mi Nelson Saúte antológiájából vettük át elbeszélését.

MIA COUTO mozambiki költő, prózaíró, eredeti nevén António Emílio Leite Couto, 1955. július 5-én született Beira-ban, Sofala tartományban. Költőként kezdte irodalmi pályafutását, majd elbeszélésekkel és regényekkel jelentkezett. Regényeivel igen gyors sikert ért el a portugál nyelvű világban, de hasonlóan sikeresek műveinek francia, olasz és spanyol fordításai is. Jelenleg a portugál nyelvű afrikai irodalom egyik legkiemelkedőbb alkotója, akinek a műveiben találhatunk a latin-amerikai csodás valóra emlékeztető vonásokat. Írói munkája mellett biológusként dolgozik. *Rosalinda a nenhuma* című, jelen válogatásban közölt elbeszélése a *Cada Homem é uma Raça* ('Minden ember egy faj') című kötetben jelent meg (Caminho, Lisboa, 1990). Az *Ofélia e a Eternidade*, amely 2000 januárjában született, kötetben először Nelso Saúte antológiájában látott napvilágot – innen vettük át az író mindkét elbeszélését.

JOÃO MELO angolai író, újságíró, tanár, 1955-ben született Luanda-ban. Jogot, majd kommunikációelméletet tanult, és több vezető posztot is betöltött az angolai tömegtájékoztatásban. Az Angolai Írók Szövetségének főtitkára, majd irányító testületének elnöke, jelenleg országgyűlési képviselő és egy magán hírügynökség vezetője. *Crime e castigo* és *Sexo e violência* című elbeszéléseit az *Imitação de Sartre & Simone de Beauvoir* ('Sartre & Simone de Beauvoir utánzása') című kötetből válogattuk, amely az 1998-as angolai kiadás után egy évvel jelent meg a lisszaboni Caminho kiadónál.

JOSÉ EDUARDO AGUALUSA angolai író, 1960. december 13-án született Huambo-ban. Lisszabonban mezőgazdaságtant és erdészetet tanult. Angolában, Portugáliában és Brazíliában él. Krónikái rendszeresen megjelennek a *Público* című portugál újságban, és televíziós műsorokat készít az afrikai zenéről és költészetéről az Antena és az RDP Afrika televíziós állomásoknak. Tagja az Angolai Írók szövetségének. Regényeiben Angola történelmének epizódjairól ír. Műveit több nyelvre lefordították. Afrikai válogatásunkban közölt írásainak eredeti címe: *A inacreditável mas verdadeira estória de D. Nicolau Água-Rosada, A Boca da Terra, A Presença*, amelyeket az Adriano Botelho de Vasconcelos, Neusa Dias és Tomé Bernardo által szerkesztett *Caçadores de Sonhos*, illetve az Abreu Paxé, Gabriel Cabuço és Jomo Fortunato szerkesztette *Angola 30 Anos, 30 Contos* ('Angola 30 év, 30 elbeszélés') című antológiából (Instituto Nacional do Livro e do Disco kiadása, Luanda, 2005) választottuk.

RODERICK NEHONE angolai költő, író, 1965. március 26-án született Luandában. Jogásznak tanult, jelenleg az Agostinho Neto egyetemen tanít, és az Angolai Írók Szövetségének tagja. Az ún. 1980-as nemzedékhez tartozik, nemzedékének egyik legátütőbb tehetségeként tartják számon. Verseiért, elbeszéléseiért és *O Ano do Cão* ('A kutya éve', 1998) című regényéért több irodalmi díjat is kapott. Jelen válogatásunkban közölt elbeszéléseinek eredeti címe: *Aquelas Botas Novas, Ironia da Riqueza*, és az író *Estórias Dispersas da Vida de um Reino* ('Különféle történetek egy királyság életéből', UEA kiadása, Luanda, 1998) című kötetében jelentek meg. Mi a *Caçadores de Sonhos* című antológiából vettük át kötetünkbe.

Néhány szó Afrika portugál nyelvű irodalmairól

Afrika portugál nyelvű irodalmairól akkortájt kaptuk az első híradásokat, amikor 1964-ben magyarul is megjelent a mozambiki születésű, de Angolában nevelkedett Castro Soromenho *Halott föld* című regénye, majd pedig a hetvenes évek elején Keszthelyi Tibor afrikai irodalomtörténete (*Az afrikai irodalom kialakulása és fejlődése napjainkig*. Akadémiai Kiadó, 1971).

Ekkor már Angolában, majd Bissau-Guineában és Mozambikban is megkezdődött a portugálok ellen, a függetlenségért folytatott fegyveres harc, amely sokak rokonszenvére számíthatott a világban, így a híradások, kommentárok és elemzések mellett egyre gyakrabban jelentek meg összefoglalások az afrikai portugál nyelvű területek, a Zöld-foki-szigetek, Bissau-Guinea, Angola, São Tomé és Príncipe, Mozambik kultúrájáról, irodalmáról, illetve olyan, a portugál nyelvű afrikai költészetet bemutató antológiák – mint Mário Pinto de Andrade *Antologia da poesia negra de expressão portuguesa* című versgyűjteménye –, amelyek hol Franciaországban, hol Olaszországban, hol Algériában láttak napvilágot.

Az igazi áttörés azonban akkor történt, amikor az anyaországban végbement változások következtében az 1951-től már „tengerentúli tartományok” elnevezéssel illetett területek a hetvenes évek közepén sorra leszakadtak az anyaországról, kikiáltva függetlenségüket. Ez a folyamat helyenként a hosszú, fegyveres harc betetőzése volt, mint Angolában, másutt viszont a fenntarthatatlan *status quo ante* elismerése, ahogy a Zöld-foki-szigeteken vagy São Tomé és Príncipe-n történt. Egy időben a felszabadult területeken szárbá szökkenő portugálellenességgel, amely a posztkoloniális attitűdből természetesen következett, a volt gyarmattartó országban megjelent valami büntudatféle, ahogy ez Franciaországban is megtörtént a húszas-harmincas években kibontakozó *negritude* mozgalom nyomán. A reakciók is hasonlóak voltak: a portugál értelmiség figyelme a korábban észre sem vett, lebecsült vagy elhallgattatott portugál nyelvű afrikai költészet és próza felé fordult.

A hetvenes évek második felében egymás után jelentek meg a lisszaboni Sá da Costa, illetve az Edições 70 kiadónál a portugál-afrikai verses- és elbeszéléskötetek, regények, és a Seara Nova kiadó elkezdte Manuel Ferreira három vaskos kötetre tervezett *No Reino de Caliban* című antológiájának kiadását, amely az öt afrikai portugál nyelvű ország költészetének átfogó történetével ismertette meg olvasóit.

Az írónak induló és a Zöld-foki-szigetek kreol kultúrájáról terjedelmes kötetet megjelentető Manuel Ferreira ebben az időben már afrikai irodalmat tanít az egyetemen, és Lisszabonban megindítja *África* című irodalmi-művészeti folyóiratát.

Ez a felpezsdülő érdeklődés és az igényeket kiszolgáló kiadói aktivitás (vagy vice-versa?) persze egyelőre még a múltba tekint, hiszen a függetlenséget építgető, de még inkább politikai önmeghatározásukkal elfoglalt fiatal országok kisebb gondja is nagyobbnak látszik annál, hogy az irodalommal foglalkozzanak, sőt még lehetséges íróikat is – kisszámú értelmiségük tagjaiként – mozgósítják a társadalom átalakítása érdekében. Ez természetesen azzal jár, hogy csökken az irodalmi „termelés”, hacsak nem vesszük számításba az irodalmi segédmunkásoktól származó elkötelezett művek sorát, amelyek megtöltik az olyan frissen alapított folyóiratokat – mint az angolai *Lavra & Oficina* (Alkotás és Műhely). Ugyanakkor a megelőző évtizedekben számos irodalmi mű keletkezett, amelyek különböző okok miatt nem láthattak napvilágot, vagy csak efemer kiadásokban jelentek meg, hogy előbb azokat kellett közreadni, hogy végleg el ne vesszenek a megismerés számára.

Az afrikai portugál nyelvű irodalmak történetének rövid áttekintése előtt, amely igazából nem igényel egy másfél századévnél hosszabb visszalépést az időben, s azt is csak a két kiváltságos – az angolai és a zöld-foki – irodalom esetében, mindenképpen gyors pillantást kell vetnünk egy csaknem harmincéves időszakra, amely termékenységevel, a művekben felvetett, tematizált kérdésekkel minden korábbi korszaknál gazdagabb volt, de jobban ki is volt téve a támadásoknak és bizonyos mértékben a feledésnek.

A Lisszabonban tanuló afrikai diákok szervezetei – az 1944-ben létrehozott „A birodalom diákjainak háza”, amelyet néhány év múlva követett „Az angolai diákok háza” – kulturális és kiadói tevékenységet is folytattak. Kapcsolatban álltak az „Angolából elszármazottak szövetsége”-vel, amelyből 1948 táján megszületik „Angola fiatal értelmiségének mozgalma”, és kiadja a jelszót: „Fedezzük föl Angolát!”. Ennek a jelszónak a jegyében jelenik meg 1951-től *Mensagem* (Üzenet) című folyóirat, amelyben a negyvenes évek végén megújuló angolai költészet olyan alakjai publikálnak, mint Agostinho Neto vagy Viriato da Cruz. A *Mensagem* irányvonalát folytatja az 1957-től Coimbra-ban

megjelenő *Cultura II*, amelyben már olyan ígéretes prózaírók is megjelennek, mint Ant3nio Cardoso, Henrique Abranches, Henrique Guerra 3s Jos3 Luandino Vieira, akiknek m3v3szete az elkvetkező 3vtizedben teljesedik ki. Mindezek a kiadványok azonban, amelyekben a negyvenes, 3tvenes 3vek afrikai 3róinak 3s kvlt3óinak a m3vei szerepeltek, rosszul nyomott, olcs3, gyorsan elporl3 pap3ron jelentek meg, nem kerültek be a kvnyvtárakba, 3gy gyors elm3lásra voltak 3téelve.

A hatvanas 3vekben viszont a politika sz3lt bele az irodalom alakulásába. Az angolai f3v3ros, Luanda kvlv3rosaiban, a *musseque*-kben 3l3 emberekkel megesett apr3-csepr3 t3rt3neteket egy sajátos portug3l 3s *kimbundu* elemeket vegy3t3 nyelven elbesz3l3 Luandino Vieira-t, aki 3ls3 elbesz3l3sk3tet3ben, az 1957-ben megjelent *A cidade e a inf3ncia*-ban ('A v3ros 3s a gyermekkor') m3r hat3rozottan bír3lja a gyarmati rendszert, tizenn3gy 3vi b3rt3nre 3télik, 3s hatalmi sz3val m3g azt is lehetetlenn3 teszik, hogy *Luanda* cím3 kvtet3ért a Portug3l 3r3k Sz3vets3ge 1965-ben kit3ntesse. Paradox m3don azonban a tarrafali b3rt3n3vek inkább seg3tett3k, mint g3tolt3k Luandino Vieira 3r3i munk3ss3g3t, hiszen 3letm3v3nek nagyobb r3sz3t itt 3rta meg: Angola f3ggetlens3g3nek kiki3lt3sa ut3n viszont annyi t3rsadalmi funkci3t kellett v3llalnia, hogy szinte nem is maradt ideje az alkot3sra. Hasonl3 sorsa volt a jelenkori angolai pr3za m3sik jelent3s alakj3nak, Uanhenga Xitunak, aki a tarrafali b3rt3nben tanult meg 3rni-olvasni, 3s itt sz3lettek 3ls3 3r3sai is, s jelenleg kvpviselek3nt vesz r3szt az orsz3g politikai 3let3ben.

A politikai nyom3s ellen3re az 3tvenes-hatvanas 3vek fordul3j3t3l fogva az eur3pai pr3za k3s3rleteit3l 3s a latin-amerikai reg3nyt3l megihletett angolai 3r3k jelent3s elbesz3l3si irodalmat hoznak l3tre, amelynek megismertet3s3ben komoly szerepet j3tszanak a kis kvnyvkiad3k által megind3tott sorozatok, mint a Lubango-ban megjelen3 „Colec33o Imbondeiro” vagy a lobito-i „Cadernos Capricornio”. A kor3bban m3r eml3tett kv 3r3n kvv3l ezekben az 3vekben t3nik f3l 3ls3 m3veivel Assis J3nior, 3scar Ribas 3s Manuel dos Santos Lima, s ez ut3bbinak a m3veiben m3r megjelenik a gyarmati h3bor3 3br3z3l3sa is.

Nem v3letlenül besz3lt3nk ilyen hosszan s csaknem kiz3r3lagosan az angolai irodalomr3l. Az 3t portug3l nyelv3 afrikai orsz3g irodalm3nak t3rt3net3re visszatekintve elmondhat3, hogy Angola rendelkezik a legnagyobb 3s legjelent3sebb irodalmi m3lttal. A XIX. sz3zad 3ls3 fel3ben m3r irodalmi mell3kleteket k3n3l3 napilapokat adnak ki Luanda-ban, ilyen az 1945-ben megindul3 *Boletim Oficial* (Hivatalos Kvzl3ny), 3s a korabeli h3r3d3s3k irodalmi szalonokr3l, 3l3nk szellemi 3letr3l sz3molnak be. Itt jelenik meg 1855-ben a f3ldr3sz 3ls3 irodalmi foly3irata, az *Aurora* is, amelyet „irodalmi 3s pihen3st

szolgáló” lapok sorozata követ: 1866-ban az *A Civilização da África* (Afrika civilizációja), 1881-ben az *O Eco de Angola* (Angola Visszhangja), 1889-ben az *O Arauto Africano* (Az Afrikai Hírhöző), 1902-03-ban a *Luz e Crença* (Fény és Hit), hogy csak a legfontosabbakat említsük közülük. Ezek az újságok mellékleteikkel nem csak az irodalom népszerűsítését és terjesztését szolgálták, hiszen az új művek csaknem mindig a tárcarovatban jelentek meg először, de fórumot biztosítottak az angolai problémákat nyíltan fölvető írásoknak is.

Az angolai irodalomra szinte megszületésétől fogva jellemző volt a sajátos nemzeti jelleg, az ún. „angolaiság” kifejezése. Már az első angolai verseskötetben, az 1848-ban napvilágot látott *Espontaneidades da minha alma*-ban (‘Lelkem esetlegességei’) José da Silva Maia Ferreira csodálattal adózik az afrikai nők szépségének, Alfredo Troni pedig 1881-ben megjelent *Nga Mutúri* (‘Özvegyasszony’) című kisregényében már egész természetességgel használja a helyi afrikai nyelvek szavait és kifejezéseit, ahogyan kortársai is. Ezt a nagy lendülettel meginduló nemzeti prózairodalmat – amelynek első művei között ott van az 1890-es nemzedékhez tartozó Pedro Félix Machado *Scenas de África* (‘Afrikai jelenetek’) című és a vele nagyjából egyívású Joaquim Dias Cordeiro da Matta *O Loandense da alta e baixa esfera* (‘A felső és az alsó rétegbe tartozó luanda-iak’) című regénye, s talán ide számíthatjuk még António de Assis Júnior *O Segredo da Morta* (‘A halott asszony titka’) című regényét is, amely vagy harminc évvel később, 1930 táján jelent meg – azonban megakasztja a portugál gyarmati politika hangsúlyainak változása. Így az 1920-as évektől kezdve a nemzeti törekvéseknek hangot adó autochton irodalommal szemben egyre erősödik a gyarmatosító szemléletben gyökerező ún. „koloniális irodalom”: ez ösztönlényekként mutatta be az afrikai négereket, akiket a portugálok emelnek fel és civilizálnak. Ez a Gilberto Freyre brazil szociológus által az 1920-as évek végétől alkalmazott ún. „luzo-tropikalista” elmélettel sok rokonságot mutató attitűd (noha Portugáliában csak az 1950-es évektől fogva fogadják el hivatalosan a luzo-tropikalizmust) elsősorban az egzotikumra figyel, és azokat az irodalmi műveket értékeli, amelyekben az afrikai valóságra rácsodálkozó fehér ember látásmódja érvényesül. A „koloniális irodalom” alakulását leginkább a díjazott művekkel érzékeltethetjük. Az első díjazottak portugál szerzők voltak, Gastão de Sousa Dias az *África Portentosa* (‘Mesés Afrika’) és Brito Camacho *Pretos e Brancos* (‘Feketék és fehérek’) című regényével, majd 1939-ben Castro Soromenho *Nhari* című kötetével, amelynek elbeszéléseiben érzékeny ábrázolt, festői környezetben jelennek meg néger hőseinek lélektani reakciói. Soromenho utóbb regénytrilógiájával – *Terra Morta* (Halott föld, 1949; magyarul: 1964), *Viragem* (‘Kanyar’, 1957) és *Chaga* (‘Fekély’, 1970) –, amelyben megmutatja a portugál gyarmati

uralom alatt élő Angola valóságos képét, előfutárává válik az ötvenes években megjelenő, kritikus hangon megszólaló angolai prózairodalomnak.

Az angolaihoz hasonlóan viszonylag hosszú előtörténettel rendelkezik a mai zöld-foki irodalom is, amelynek alakulása eltért a kontinens többi portugál nyelvű irodalmától. A már említett Manuel Ferreira irodalomtörténész szavai szerint a portugál nyelv itt élte meg „nagy trópusi kalandját”. Mivel a szigeteken a portugálok érkezésekor nem voltak őslakók, ezért a populáció az anyaországból áttelepülő és az afrikai földrésről betelepített népesség keveredéséből alakult ki, s ez a folyamat együtt járt a kultúrák és nyelvek keveredésével is: az évszázadok során kialakult kreol lakosság az ún. „kreol” nyelvet használta a mindennapi érintkezés során, amely a familiáris nyelvhasználatból lassan előlépett a bensőséges lírai kifejezés nyelvéné, és ezen a nyelven szólaltak meg a zöld-foki énekes költészet alkotásai, a szerelmi témákat feldolgozó *morna*-k és a satírikus hangvételű *coladeira*-k. Számos olyan költő is volt, aki erre a népi hagyományra és „dialektális” nyelvváltozatra építette költészetét, mint Eugénio Tavares, akinek első versei az afrikai portugál nyelvű országokban a XIX. században nagy népszerűségnek örvendő *Almanaque Luso-Africano*-ban (Luzo-afrikai Almanach) vagy az *Almanaque de Lembranças Luso-Brasileiro*-ban (Luzo-Brazil Emlékezések Almanachja) jelentek meg, s mellette ott van Sérgio Frusoni vagy a jelen korban is alkotó Artur Vieira.

A Zöld-foki-szigetek Angola mellett portugál Afrika legműveltebb területének számított. A XIX. század utolsó harmadában számtalan önművelő társaság és irodalmi szalon működött, de az irodalom és különösen az önálló hangon megszólaló irodalom csak késve jelentkezett.

Az első zöld-foki témákat feldolgozó költők, mint António Pedro – aki csak rövid ideig élt a szigeteken – vagy Januário Leite verseikben inkább a különös és a festői elemek megragadására törekedtek. A „zöld-fokiság” lényegét is megragadó irodalom csupán a huszadik század harmincas éveiben kezdett kifermődni, részben a portugál modernizmus, részben pedig a brazil északkeleti regény hatására – amelynek főbb motívumai, a ciklikusan ismétlődő aszályos időszakok, az elvándorlás ott visszhangoztak a születő irodalmi művekben.

A szigetek első jelentős költője Jorge Barbosa, az ő 1935-ben megjelent *Arquipélago* (‘Szigettenger’) című verseskötete vetíti előre a következő időszak költészetének és prózájának tematikáját és hangütését, amely az 1936-ban megindult *Claridade* (Világosság) című folyóiratban teljeseedik ki. A *Claridade* körül tömörülő költők és írók a *morna*-k, *coladeira*-k, valamint a *curcutiçam*-ok („dobénekek”) nyelvezetét, tartalmi és formai elemeit felhasználják verseiknél, és megéneklék a szigetek magányosságát, a szárazságot,

a nyomort, amely a zöld-foki embereket elvándorlásra kényszeríti, de verseikben megmutatják a kivándorlók honvágyát és az otthon maradottak elvágyódását is. Ez az intellektuális indíttatású elvágyódás, az *evasionismo* („szeretnék elmenni, de maradnom kell”) válik a *Claridade* költőinek egyik leglényegesebb költői jegyév.

A *Claridade* költőinek beletörődő írói-költői alapállását, amely arra korlátozódott, hogy megtalálják a szigetek valóságának irodalmi kifejezését, politikusabb és harcosabb kiállás váltja fel a majd egy évtizeddel később, 1944-ben, megjelenő *Certeza* (Bizonyosság) című lap költőinél, ez még inkább felerősödik az 1958-as *Suplemento Cultural*-ban (Kulturális Melléklet) és az azt követő *Sêlô*-ban: ezeknek a kérészéletű irodalmi lapoknak a munkatársai már társadalmi változásokat akarnak gerjeszteni írásaikkal.

A zöld-foki próza Manuel Lopes elbeszéléseivel kezdődik, aki későbbi kötetének címadó novelláját, az *O galo que cantou na baía*-t (‘A kakas kukorékolt az öbölben’) a *Claridade* első számában közölte. Mellette hamarosan feltűnik Baltazar Lopes, aki 1947-ben megjelent *Chiquinho* című regényében a szigetvilág lakóinak mindennapjait, a kivándorlás okozta tragédiákat írja le. A zöld-foki irodalomban is létezik tehát az angolai irodalommal kapcsolatosan már érzékeltetett kétlakiság, nagyon sok olyan íróról tudni, mint Dante Mariano, Luís Romano vagy Orlanda Amarilis, akik szülőföldjüktől távol, Portugáliában, Brazíliában, Hollandiában alkotnak.

Bissau-Guineában, São Tomé és Príncipe-n a legutóbbi időkig nem beszélhettünk tényleges irodalomról, feltűnt egy-egy író vagy költő, mint António Batică Ferreira, aki egy sajátos guineai kreol nyelven írta a XX. század derekán a verseit, vagy a „Szent nevű sziget”-et hasonló című, 1942-ben megjelent verseskötetében megéneklő Francisco José Tenreiro, a portugál nyelvű *negritude* apostola, de az irodalmi élet: a könyvkiadás, az olvasóközönség és a kritika is csak mostanság kezd kifermődni.

Mozambikban valamivel szerencsésebb volt a helyzet, bár itt is a XX. század negyvenes éveit kellett várni az önálló irodalom megjelenésére. A mozambiki költészet előfutárának tekinthető Rui de Noronha 1943-ban jelentkezik verseskötettel, mellette a portugál származású Fonseca Amaral próbálkozik azzal, hogy verseiben tükröztesse a „mozambikiság lényegét”, de kísérlete nem hoz egyértelmű eredményt. Hasonló lesz a sorsa az érdekes, sokszor kemény hangú költőnő, Noémia de Sousa költészetének, aki első megszólaltatója az Afrika-nyáiban megtestesülő afrikai öntudatnak.

1952-ben megjelenik a *Msaho* (Dal) nevű irodalmi folyóirat, amely egyetlen számában kísérletet tesz a portugál költészettől való elválásra és egy egységes hangú mozambiki költészet létrehozására: ezeket a törekvéseket

folytatja az ötvenes-hatvanas évek fordulóján működő „Paralelo 20” nevű költői csoportosulás, amely a későbbi mozambiki költészet előfutárának és megalapozójának tekinthető. A mozambiki próza első jelentős alkotói – João Dias, Luís Bernardo Honwana, Orlando Mendes, Carneiro Gonçalves – is ezekben az évtizedekben jelentkeznek első műveikkel, amelyek nemegyszer az utolsók is volt, mint ezt Honwana esetében történt, aki a nagy sikerű *Nós Matámos o Cão Tinhoso* (‘Mi öltük meg a rühes kutyát’) című elbeszélés-kötete után elmerült az újságírásban, és nem írt több szépirodalmat. Ezek az írók viszik tovább az egy-másfél évtizeddel korábban az újságok irodalmi mellékleteiben elszórtan prózai szövegeket publikáló Rui Knopfli, Ruy Guerra vagy Virgílio Ferreira által megteremtett hagyományokat, de az ország függetlenségével és a polgárháborús viszonyok kialakulásával elhal a hangjuk. Az új társadalom építésének éveiben az irodalom művelésének belső és külső feltételei egyaránt hiányoznak. A propagandával nem tud versenyezni az igazi irodalom, az újságok irodalmi mellékletei eltűnedeznek, és egy könyv kiadása – ahogy Nelson Saúte írja a mozambiki elbeszéléseket összegyűjtő kötete előszavában – emberfeletti erőfeszítéseket kívánt meg a papírhány és a nyomdai előállítás hiányosságai miatt.

Változás a nyolcvanas években következik be. A mára már legendás *Charrúa* (Eke) című folyóirat körül gyülekező fiatal írónemzedék nem csak a nemzeti lényeg átfogó megmutatására törekszik, hanem odafigyel a mindennapi élet apró eseményeire, visszásságaira, s úgy tetszik, megszabadul az osztályharcos kényszerek szorításától. Ebben az évtizedben újra elszaporodnak a publikációs lehetőségeket kínáló irodalmi mellékletek, mint a *Tempo* (Idő), a *Gazeta de Artes e Letras* (Művészeti és Irodalmi Újság), vagy a *Notícias* (Hírek) „Xipalapala” (Szarvkürt) című melléklete, és olyan jelentős prózaírók jelennek meg, mint Ungulani Ba Ka Khosa, Aldino Muianga, Lília Momplé és Mia Couto, aki mára már komoly nemzetközi elismerést szerzett műveivel. A regényeiben és elbeszéléseiben felsejlő csodás elemekkel talán ő lesz a beteljesítője annak a nyolcvanas évek elején meggyökerező várakozásnak, amely a portugál nyelvű afrikai irodalmakban látta a latin-amerikai mágikus realizmus folytatóját.

A pártos irodalom nyűgeinek elhagyása – amit a polgárháborús évek után megvalósuló politikai és gondolkodásbeli sokszínűség tett lehetővé Angolában – itt is jótékonyan hatott az irodalomra. A több nyelvre is fordított nagy írók – a hazáját történelmi vetületben látó és láttató Pepetela és a különörsre, az egzotikumra érzékeny Agualusa, akit ezért sokszor vádolnak meg luzotropikalizmussal – mellett megjelennek a különböző irodalmi műhelyekből az ún. „ifjúsági irodalmi brigádok”-ból (amelyek közül a Huila-i Irodalmi

Brigád volt a legjelentősebb) kinövő fiatal írók és az aktuális társadalombírálatot megfogalmazó alkotók is, mint João Melo, ami már az afrikai portugál nyelvű irodalom – amelyet hosszas viták után ma már a PALOP (Portugál Hivatalos Nyelvű Országok) irodalmának neveznek portugál nyelvterületen – nagykorúságát jelenti, nemcsak a tematikát és a feldolgozás minőségét, hanem a portugál nyelven alkotó afrikai írók iránti érdeklődést tekintve is.

Pál Ferenc

Tartalom

INOCÊNCIA MATA ♦ Irodalmi tájképek ♦ <i>Karvaly Réka fordítása</i>	5
JOSÉ CRAVEIRINHA ♦ Fanisse asszony ♦ <i>Nagy Viktória fordítása</i>	11
JOSÉ CRAVEIRINHA ♦ Hamina „harakirit követ el” az Araújo utca szentélyében ♦ <i>Nagy Dóra fordítása</i>	16
ORLANDA AMARILIS ♦ Salamansa ♦ <i>Pál Ferenc fordítása</i>	18
UANHENGA XITU ♦ A megbűvölt labda ♦ <i>Karvaly Réka fordítása</i>	24
JOSÉ LUANDINO VIEIRA ♦ Dina ♦ <i>Pál Ferenc fordítása</i>	35
JOSÉ LUANDINO VIEIRA ♦ Lucas Matesso ünnepelő ruhája ♦ <i>Pál Ferenc fordítása</i>	40
DARIO DE MELO ♦ Mi lesz most, André? ♦ <i>Pilhál Zsófia fordítása</i>	52
ARMÉNIO VIEIRA ♦ A pokolban (részletek a regényből) ♦ <i>Krusinszki Zsuzsanna és Pál Zsombor Szabolcs fordítása</i>	57
PEPETELA ♦ A dicsőséges család (részlet) ♦ <i>Demeter Mária Magdolna fordítása</i>	68
LUÍS BERNARDO HONWANA ♦ A Papa, a kígyó meg én ♦ <i>Czine Erzsébet fordítása</i>	82
LUÍS BERNARDO HONWANA ♦ A feketék keze ♦ <i>Gergely Veronika fordítása</i>	93
HELIODORO BAPTISTA ♦ A holló ♦ <i>Demeter Mária Magdolna fordítása</i>	96

MIA COUTO ♦ Rosalinda, aki senkivé lett ♦ <i>Gergely Veronika fordítása</i>	102
MIA COUTO ♦ Ofélia és az örökkévalóság ♦ <i>Borbáth Péter fordítása</i>	107
JOÃO MELO ♦ Bűn és bűnhődés ♦ <i>Nagy Viktória fordítása</i>	110
JOÃO MELO ♦ Szex és erőszak ♦ <i>Pál Zsombor Szabolcs fordítása</i>	113
JOSÉ EDUARDO AGUALUSA ♦ Nicolau Água-Rosada úr hihetetlen, de igaz története ♦ <i>Demeter Mária Magdolna fordítása</i>	118
JOSÉ EDUARDO AGUALUSA ♦ A föld szája ♦ <i>Pál Zsombor Szabolcs fordítása</i>	126
JOSÉ EDUARDO AGUALUSA ♦ A jelenlét ♦ <i>Pál Zsombor Szabolcs fordítása</i>	129
JOSÉ EDUARDO AGUALUSA ♦ A Fényt Hordozó Ember ♦ <i>Pál Ferenc fordítása</i>	130
RODERICK NEHONE ♦ A gazdagság fintora ♦ <i>Király Szabolcs fordítása</i>	135
RODERICK NEHONE ♦ Azok az új csizmák ♦ <i>Király Szabolcs fordítása</i>	138
A kötetben szereplő írók	141
PÁL FERENC ♦ Néhány szó Afrika portugál nyelvű irodalmairól	147

Afrika hosszú évszázadokig *terra incognita*, a rejtelmes őserdők, a titkokkal terhes szavannák és a gazdag, megközelíthetetlen aranyvárosok földje volt, ahonnan gyakorta nem tért meg az utazó. Kötetünkben egy-egy pillanatra felvillan ez a mágikus világ is, de a huszonnégy közreadott elbeszélés – melyeknek írói a valamikori portugál gyarmatok felszabadulása után létrejött országok mai irodalmát képviselik – egy európai érzékenységgel is megközelíthető világba enged betekintést.

A felvonultatott 13 író közös vonása, hogy mindannyian portugálul írnak, de elbeszéléseik időben és tematikailag széles skálán mozognak. Az angolai Pepetela a XVI. századba vezeti el olvasóit, amikor a holland hajósok hosszú évekre megszállták a portugál gyarmatot. A napjaink egyik bestsellerírójának számító, ugyancsak angolai Agualusa pedig régi újsághírek között válogatva leginkább a XIX. századi és századfordulós Afrika hangulatait idézi fel, s kíváncsi utazói nemegyszer különös, már-már a fantasztikum határát súroló kalandokat élnek meg. Műveiben nagyon sok csodás elem van, mintegy ígéreteként annak, hogy három évtizede, az egykor Latin-Amerika mesés valóját bemutató mágikus realizmus újabb hullámát, feléledését a portugál nyelvű afrikai országok irodalmától várták.

A többi író – leszámítva talán a mozambiki Mia Couto-t, aki García Márquez *Száz év magányát* idéző hangulatokkal játszik – már az elmúlt évtizedeket átölelő jelenhez kapcsolódik, akár a gyarmati korszak nyomorúságáról, akár a felszabadító háborúk kegyetlenségéről, akár a hetvenes-nyolcvanas években uralkodó rezsím vezetőinek visszaéléseiről, vagy a varázslók segítségével „megbundázott” futballmérkőzésről ír pőre realizmussal s olykor kíméletlen iróniával.

ISBN 978-963-312-117-7

